

четиво

ВАЛЕНТИН ТУБАИН

Златните

ябълки

на хесперидите

за юноши

ВАЛЕНТИН ТУБЛИН ЗЛАТНИТЕ ЯБЪЛКИ НА ХЕСПЕРИДИТЕ

Превод: Донка Станкова

chitanka.info

Сега той беше сам. Съвсем сам — ако не се смятат птиците и дърветата, слънцето над него и реката, която бучеше и се пенеше някъде далече долу. Назад останаха високите стени на Микена, иззидани от огромни блокове (навярно титани са ги зидали: това не е по силите на един простосмъртен, дори и на него самия); назад останаха и портите с двете изправени на задните крака лъвици (така и ги наричаха — Лъвските порти), и всичко, което се намираше отвъд тези порти — огромният прекрасен град с площада, с храмовете, царският дворец, многобройните пъстри пазари, и цялото му население — всякакви търговци, слуги, воини пастири, другоземците, привлечени тук от славата на този богат със злато град — всичко остана далеч. Не го пуснаха дори да влезе вътре, където би могъл да се измие от потта и праха, да си почине, да си поеме дъх. Не го пуснаха нито този път, нито преди това — сякаш той наистина беше изкован от мед и не се нуждаеше нито от почивка, нито от храна.

Нито този път, нито преди това. А колко ли пъти беше идвал? Дори не си спомняше вече. Знаеше само едно — още съвсем, съвсем малко и боговете ще го освободят от страшния грях. Още малко — защото дори неговите сили вече се изчерпваха.

Той подпря боздугана си на скалата, смъкна от раменете поизносената на места лъвска кожа и седна. Да не го пуснат да влезе в града и да не си почине поне един ден, след като беше пребродил половината свят подир бикове на Герион и още толкова на връщане. Да не му дадат нито късче месо, чиято миризма още го преследва, нито късче жертвено месо. Евристей! Ето на кого му провървя. Ето кой наистина е любимец на боговете! Евристей, а съвсем не той — Херакъл. На него се паднаха само мъки — подвизи, както ще ги нарекат след много години, а всъщност единствено мъка — кал и пот, и подбити нозе, и ужасна умора. Нито късче месо!

Подвизи...

Някога и той самият мислеше, че е точно така. Мислеше, че е роден за нещо необикновено, велико, сили имаше предостатъчно. А какво излезе? Евристей — ето на кого служи той, на този нещастен крив урод с болен черен дроб, с кръгове под очите и жълто-зелен цвят на кожата. Той би могъл да го смаже с един удар, дори не с удар, а само да го чукне с пръст. Не, не бива. Защото той служи на Евристей по повеля на боговете, и не само на тях, а и на този, който, както говорят,

е негов баща — на Зевс. Херакъл знае защо говорят така — на никого и на ум не му минава, че един простосмъртен, па макар дори могъщ като Амфитрион, би могъл да създаде него, Херакъл, толкова необикновено силен, а Алкамена някога е била такава красавица, че не е трудно да е привлякла погледа на гръмовержеца. „И все пак — мисли си Херакъл — всичко това са приказки.“ Защото ако Зевс наистина му беше баща, щеше ли да го даде на Евристей?

Никога.

Той седеше на земята, опрял о скалата гръб, и дъвчеше безсолната питка, дори не питка, а парче поизсъхнало тесто, което една от дворцовите прислужници скришом, като на просяк, беше му пхнала в ръцете. И на това да е благодарен. Събра трохичките — за жалост твърде малко — и внимателно ги изсипа в устата си. Може ли да се нарече храна това? Огледа се — да, съвсем сам е, ако не се смята боздуганът, изтърканата кожа от немейски лъв, лъка с половин дузина стрели и собствената му сянка. Слънцето се издигаше все по-високо и по-високо и сянката непрекъснато се скъсяваше, можеше да се очаква, че скоро и тя ще го напусне. Подвизи! Той стана. Ечемичената питка — за колко ще я излапаш. Взе боздугана, вдигна кожата от земята, изтърси я, лъкът и стрелите си стояха на гърба му. Сети се, че точно на средата — там, където се слага стрелата, тетивата леко се беше разсукала, пък и дръжката май трябва да се пренамотае. Зевс! Не е много вероятно. Въздъхна — ако сам не си направиш всичко, никой няма да ти помогне. Колко нещо е свършено — дойде ред и на ябълките, златни ябълки от градината на Хесперидите. Отново трябва да се влачи накрай света, и никой не знае накъде да върви — напред или назад, наляво или надясно. А нали има хора, които всичко знаят, дори къде е крайт на света, където е градината на Хесперидите и дървото със златните плодове, пазено от вечно бдящ дракон, който говори на сто съществуващи на земята езици. Евристей например сигурно знае, но няма да каже... Може би не трябваше да роптае така срещу него — нали все пак са братовчеди... Но защо да говори за това сега. Ябълките, ябълките... Златните ябълки, които даряват с вечна младост — колкото и да беше равнодушен към чудесата, искаше му се да види какво представляват, а да не говорим пък за Атлант...

И Херакъл се замисли. Да, за Атлант. Да крепи цялото небе! Това не ти е никакъв си там дракон, макар и да говори на сто езика. Цялото

небе... Ето това беше главното. Това, виж, му беше познато, разбираше го, защото беше работа, труд, той чувстваше в това предизвикателство. Атлант, братът на Прометей. Да го види, да погледа как става това... Как е възможно — да крепиш на раменете си небесния свод, и то не една, и не две минути — а дни наред, без да се надяваш, без да разчиташ, че ще те сменят, ще ти помогнат, ще те облекчат. А той, Херакъл, дали би могъл така? Нима не би могъл? Нима има нещо, с което не би се справил, не би преодолял, не би извършил — нещо, което да не е по силите му?

Той забрави вече и за глада, и за дългия неизвестен път. Забрави вече и за ябълките. Ето, значи, къде се криеше главното изпитание, което му предстоеше — щеше ли да се справи, или не. А ябълките са били само повод. Че какво трудно има в ябълките! Той нито за миг не се съмняваше, че ще успее да склони, да убеди и дракона и сестрите, дори и самия Атлант. Но дали ще успее да победи себе си? Сега не можеше да си отговори на този въпрос. Дори не можеше да предвиди това. Докато не се стигнеше до работата, до изпитанието, никой не би могъл да каже дали щеше да успее да надмине дадените му възможности, дали му бе писано да надделее себе си, да прехвърли границите на човешката природа, дали щеше да успее в такъв случай да остане верен на правилото, от което се бе ръководил досега в своя живот — да направи, да бъде в състояние да направи това, което трябва да се прави или е било направено някога от някого, било то от обикновен смъртен, от бог или титан...

Той дори май не разбираше вече накъде върви; краката сами го водеха по пътеката; и така, както тихичко си мърмореше нещо, изпълнен със съмнения и решителност, той вървеше и вървеше към очакващите го изпитания, с лъка на гърба, с боздугана в ръце, без да се бои, сам, в жегата и в студ.

Студ ли? Не, това не е точната дума. То не може да се предаде с думи. Адски, направо кучешки студ. Но най-чудното — Костя ми каза за това много по-късно — най-чудното беше, че не е трябвало да има никакъв студ. По-точно аз не би трябвало да усещам никакъв студ, защото, както каза той, още щом мушнах термометъра под мишницата ми, живакът скочил нагоре като луд и преди той да проумее какво става, стигнал до четиридесет градуса. Но самият аз не мога да преценя — не си спомням за никаква горещина, но виж, студът, струва ми се, не ще забравя до края на живота си, толкова студено ми беше, че дори не знам как да го обясня, не просто студено, ами дяволски студено и все ми се струваше, че още малко и в устата ми не ще остане нито един зъб — толкова силно тракаха зъбите ми. Не, просто не мога да го обясня. Пък и сигурно това не е нужно. Сигурно нито един човек — имам предвид здравия човек — не може напълно да почувства и да разбере какво преживява болният и може така да е по-добре — човешкият организъм се защитава от всичко ненужно, и вие ще можете да разберете колко студено ми е било само когато се разболеете и почне да ви тресе и зъбите ви затракат и ви се стори, че са ви разпорили, извадили са ви всички вътрешности като на мумия, а после са ви натъпкали до главата със сух лед — чак тогава ще разберете. И ето кое още е странно: струва ми се, че всичко помнех, помнех какво ми се случи и как стана, помнех, че не престанах да се владее дори за миг, че се държах твърде достойно, ако мога така да се изразя, а Костя казва, че отначало дори се изплашил да не би да съм се побъркал. Защото, както казва той, през всичкото време съм дрънкал ужасни глупости — ту съм си въобразявал, че съм едва ли не Херакъл и все съм се канел да тръгвам за някъде, и на всеки две минути съм се опитвал да скоча от леглото и да тичам някъде. А той не ме пускал и тогава, казва той, двамата с него за малко не сме се сбили.

Разбира се, такова нещо е невъзможно. Не става дума за това, че съм скачал или, да речем, съм дрънкал нещо, което не си спомням — щом Костя казва, значи така е било, аз за друго говоря. Невъзможно е било да се сбием с него. И съвсем не защото той е с десет метра по-висок от мене и с триста килограма по-тежък. И не защото той е изучил деветдесет най-различни хватки — е, не карате, разбира се, макар да е записан сега в тази секция, не, съвсем не заради това. А защото аз изобщо съм против сбиванията — по принцип, така да се

каже, това е по-важното. И, второ, защото аз никога не бих почнал да се бия с приятел, ако ще той хиляди пъти да не е прав, а Костя — и с всеки ден все по-ясно разбирам, че е за цял живот — Костя ми е най-добрият, най-верният приятел. И изобщо аз ужасно мразя сбиванията, макар че познавам момчета (такива ги има във всеки клас колкото щеш), които, стане ли нещо — веднага налитат да си разбият с юмруци носовете. И дори не това е най-глупавото, а това, че когато накрая си избършат разкървавените носове и ометат с панталоните си целия клозет (сбиванията при нас винаги стават в клозетите), едва тогава започват да разговарят като хора, или както му казваме ние — да умуват, с други думи, чисто и просто се връщат в състоянието, в което са били преди да си разкървавят носовете, така че дори не забелязват това, за което би трябвало да се мисли в самото начало — че никому нищо не са доказали със сбиването. И изобщо възможно ли е да се докаже нещо с бой? Изобщо това е един глобален въпрос. Да, наистина, в живота си съм видял хиляди сбивания, не по-малко, но не съм забелязал някой да е успял да докаже нещо някому, след като му разкърпави носа.

Но това е така, между другото, философско отстъпление. С една дума, съвсем ясно е, че не бих почнал да се бия с Костя. Но за пълно изясняване на този въпрос, трябва да добавя едно нещо. Случва се и аз да се сбия. Сега пък някой може да каже, че се превземам — един вид хем не се бия, хем се бия. Така си е. Защото по принцип не се бия. Но сбия ли се, това става винаги заради принципа, и се счепквам с някого само когато си заслужава, когато не остава нищо друго, когато има несправедливост и думите не помагат. Тогава вече щеш не щеш — трябва да се биеш, и веднъж имаше такъв случай в Лятната градина, когато ние двамата с Костя се сбихме с четирима глупака, които закачаха момичетата — поне на нас ни се стори, че ги закачат — но за това се сетихме вече по-късно. После Костя каза, че съм приличал на ерделтериер. Или по-точно, каза той, дори на фокстериер, защото аз съм малък. Дребен на ръст, искам да кажа.

Това беше втори случай, когато аз нищо не помнех — сигурно от страх. Дори не знам как точно да го нарека. Спомням си само, че пред очите ми се появи някаква сиво-кафява мъгла, а по-нататък нищо не помня. Не помня какво и как стана тогава в Лятната градина. Как се хвърлих върху единия тъпак — помня, но по-нататък — мъгла... А

Костя разправя, че за малко не съм удушил оня. „После — казва — тримата едва те издърпахме, иначе — казва — той отдавна щеше да е погребан. С тебе човек — казва — по-добре да си няма работа.“ А пък аз нищо не помня. Твърде е възможно Костя просто да си прави шеги с мен, но аз не му се сърдя.

Да, ето такова загубване на паметта ми се случва. Може би това да ми е по наследство? Сега също нищо не помня. Струва ми се, че непрекъснато се мъчех да разбера откъде е този дяволски студ и да си спомня какъв сезон е сега, може пък да не съм забелязал кога е настъпила зимата, макар, струва ми се, да знаех, че е лято. Но такъв студ е невъзможен през лятото, и тогава ми стана съвсем ясно, че естествено сега е зима, затова е този студ. И не се учудих, че тази зима е настъпила веднага след лятото, не ми направи впечатление това, както не ми направи впечатление, че се свечери. Или настъпи нощ — защото стана тъмно.

И тогава разбрах, че съм в Рига, отново съм в Рига както преди една година, и тогава беше ужасен студ, толкова силен, че дори очите ми замръзнаха. Тогава всички бяхме в Рига — аз, мама и баща ми; искаше ни се да чуем концерта в Домската катедрала и дълго се лутахме из стария град, докато излезем на площада пред нея и видяхме цялата тази грамада, цялата тази устремена към небето, към висините, катедрала от тринадесети век, с високи стреловидни прозорци, закрити с красиви решетки, и което особено ме поразя — огромните врати. А пред вратите, на площада, се тълпеше народ.

А отгоре се сипеше сняг. Но не на парцали. Снегът беше сух и ситен и, падайки, блестеше на светлината на уличните фенери. Фенерите също бяха старинни, а може би са направени като старинните, това не е важно, и точно на светлината на тези фенери се сипеше, блестеше и изчезваше лек, сух сняг — никога не бях виждал

такъв. Страшно красиво беше и, загледан в снега, не забелязах как непрекъснато прииждат хора, почти целият площад пред катедралата се бе изпълнил с хора. Кой от тях бяха рижани, кои — нетукашни, не можеше да се разбере. Едно беше ясно — всички искат да чуят концерта. На мен също страшно ми се прииска, макар да не мога да кажа, че чак ми се присънва — да послушам орган. Но сега ужасно ми се прииска — дали пък не беше масова хипноза?

Но не можахме да го чуем.

Това беше изглежда някакъв съвсем необикновен концерт. Казах вече, че се бяха насъбрали страшно много хора, но половината, а може би дори три четвърти от тях също като нас нямаха билети. Не знам защо. Ние нямахме, защото бяхме пристигнали същия ден. И въпреки това можехме да бъдем на концерта. Да, можехме. Стояхме малко настрани от тълпата, до нас се приближи някакво момче и със заговорнически вид запита — не би ли могъл да ни помогне. И тогава той и баща ми се отдръпнаха малко настрани.

Не знам какво си бяха говорили там, но след около две минути баща ми се върна. Без момчето. И без билети. Дори нямам представа колко е поискал този младеж за трите билета, баща ми само каза, че не е паднал толкова ниско, за да купува билети от разни спекуланти три пъти по-скъпо...

Това ми беше известно. То можеше да се очаква. Не знам само какво отношение да имам към подобно нещо. Наистина не знам. За баща ми това е въпрос на принцип. Той наистина никога и в никакъв случай не заплаща повече, отколкото трябва. Ще се откаже от каквато и да е вещ заради принципа. Спомням си, колежки на мама бяха й донесли някакви дефицитни ботушки с висока подметка — ужасен скандал стана, не искам дори да си спомня. Да, той е принципен. С една дума, не можахме да влезем тогава в Домската катедрала, защото по принцип, както се изрази баща ми, не помогнахме на прекупвачи спекуланти да печелят от порасналия интерес на човека към културата.

И така, останахме да стърчим край стената, докато всички, които имаха билети или които не бяха толкова твърдо принципи, влязоха вътре и огромните врати се затвориха след тях.

А ние останахме вън.

И точно тогава изгубих паметта си. Не, малко по-късно. Да, по-късно, защото бяхме успели да влезем в някаква сладкарница —

толкова мъничка, че просто да не повярваш, ако не я видиш с очите си. Във всеки случай не съм виждал такава в Ленинград. Само три — не ви лъжа! — три масички, девет стола — и толкова. Доколкото разбирам, отбихме се там просто от мъка. Поне за мен беше така. Откровено казано, аз бих скъсал с тази принципност и ако имах пари, щях да купя от младежа билетите. Че кой го знае защо прави търговия с тях. Може да е крайно затруднен. Може да има много стара майка или саката сестра или нещо друго от този род, защото просто е обидно да допуснеш, че е съвсем обикновен спекулант, без никакво въображение, и, кой знае, може би ако бяхме купили билетите, животът му щеше да се промени и да протече съвсем иначе...

Ето за какво мислех, когато се отбихме в тази прекрасна сладкарница и дори не забелязах кога поръчахме всичко — всичко, което се появи неочаквано на масата пред нас — кафе и кифлички с марципан, а за мама и баща ми бяха донесли и рижки балсам. Сервирах го в толкова мънички чашки, че да се чудиш как може да се налее нещо в тях. На мен, право да си кажа, много ми се искаше да опитам какво представлява. Но нищо не излезе. Дадох ми само да го помириша. Миришеше на лекарство.

Никак не ми се излизаше от тази сладкарница. Навън валеше сняг, беше доста студено, на тридесетина крачки от нас хората слушаха в старинна катедрала концерт на орган. Не, наистина — навън просто нямаше какво да се прави, а тук, в сладкарницата, беше топло и приятно, гореше камината — истинска камина, а не някаква електрическа измислица, горяха истински цепеници, осветлението в сладкарницата не беше ярко, а някак си понамалено, дори не можеше да се разбере откъде идва тази светлина. Пък и никой не те караше да бързаш, не чакаше край масата ти с чашка в ръка, а на тезгяха беше пуснато радио и свиреше музика. Можеше да си седиш цял живот така до единствения прозорец и да гледаш как се сипе и блести сухият сняг и мисля, че мама не би имала нищо против да поседим още малко. Аз дори бях готов да пия кафе, което изобщо никога не съм обичал — дори и в такава сладкарница, защото от всички напитки, откровено казано, обичам само чай. Е, то се знае, и квас. Но бих изпил едно кафе без да ми мигне окото, толкова хубаво ми беше там. Но бащата ми каза, че не сме дошли в Рига да седим цяла вечер в сладкарницата, и че е най-добре Стария град да се разгледа точно по това време.

Да, не ми се излизаше оттам — от сладкарницата. Но ни донесоха сметката. Донесе я едно малко момиче с везана престилчица — честна дума, то нямаше дори петнадесет години, донесе сметката на дървена табличка и когато я подаваше, направи лек реверанс. И тогава се случи нещо. Не знам как да го обясня. С една дума, баща ми взе сметката и започна да я проверява. Той винаги прави така, но по-рано аз просто не обръщах внимание на това, а сега ми стана страшно неудобно. Всичко това може би продължи около минута, а може да е било и по-малко, но аз изведнъж почувствах, че времето е спряло и просто не се движи. Чак пот ме изби, направо ми потече по гърба. Сметката беше съвсем точна. До копейка, както каза баща ми. Момичето взе парите, сложи ги на своята табличка и върна рестото. И докато баща ми по стар навик го проверяваше, момичето стоеше и ни гледаше, всеки от нас по ред, и тогава за първи път през живота ме досрамя за баща ми и за този негов навик винаги и навсякъде да проверява парите, а той сякаш напук този път броеше толкова бавно, като че ли от това зависеше нещо важно. И отново всичко излезе вярно, всичко излезе съвсем точно — и сметката, и рестото, и по това как баща ми гледаше дребните пари, които бяха в ръката му, разбрах, че не се решава, двоуми се — дали да остави известна част от тези пари на табличната, или не. Но момичето — разбрах това едва по-късно — беше разбрало и решило всичко още от самото начало, и не остана повече нито секунда. Не почака — щом видя, че баща ми преброи дребните пари, на секундата се обърна и си тръгна. То ни най-малко не се смути от това, че наоколо имаше възрастни хора, подаде сметката, взе парите, върна рестото и си тръгна, и целият му вид показваше, че никак не му трябват нечийи си копейки. И чак в последния момент, когато вече почти се беше скрило зад завесата, се обърна. Но не напълно, а съвсем леко; и спря погледа си върху мен. И неочаквано се вгледа в мен — не, не твърдя със сигурност, но така ми се стори — и не че се усмихна, но по лицето му мина сякаш някакво облаче, като сянка — и се скри. Всичко стана много бързо — баща ми още държеше дребните пари в шепата си, а момичето беше изчезнало вече. Може би всичко това само ми се е сторило — усмивката, подигравката или сянката, но изведнъж ми се отця да остана в тази чудесна сладкарничка. А най-вече ми се искаше баща ми да прибере накрая тези копейки и да престане да се двоуми как да постъпи.

И точно тогава се случи всичко това. Излязохме от сладкарницата, нямах никакво настроение заради цялата тази глупава история, и дори не забелязах кога сме минали през площада и сме тръгнали навътре по някакви улички, тесни и тъмни, а наоколо имаше къщи. Къщите бяха високи и тесни, със стръмни керемидени покриви, каквито никъде май вече не се срещат, каквито аз никога не съм виждал в Ленинград. Почти на всяка къща имаше окачена табелка, от които се разбираше, че къщите са построени на тези улички от преди триста, четиристотин, а някои и преди петстотин години, с тесни фасади, с по три, а някои само с по два прозореца — ето на такова място се бяхме озовали. И ние вървахме така, сякаш плувахме по река, свивахме там, където свиваха уличките, понякога се озовавахме в задънена улица — и тогава се налагаше да се връщаме, или пък излизахме в някакви дворове, от които отново се озовавахме в непознати улички — и по този начин стигнахме до някаква стена. И там видях стъпала. Те водеха надолу, към една врата, над която светеше неонов надпис — „Сладкарница“. Не дочаках мама и баща ми да стигнат до това място, пък и нямах вече желание да влизам в кафене; исках само да погледна през вратата — и да се върна, стигаше ми сладкарничката до катедралата. Само щях да погледна как е вътре в тази сладкарница — и да се върна, и дори не почнах да слизам по стъпалата, даже не забелязах, не ми направи впечатление, че никой не влиза и не излиза през вратата, аз просто скочих долу, през стъпалата, и в същата минута, когато краката ми докоснаха ледената коричка пред вратата, коричката изхрущя и аз потънах до коленете в ледена вода. И веднага скочих обратно. Наистина не знам как стана това, но се получи точно така: скок, приземяване, и отново скок, както под коша при баскетбола. Подскочих като топка и в следващия миг отново се намерих на суша, на най-горния ръб, откъдето бях скочил, и останах така, докато дойдат баща ми и мама. Така че те дори не забелязаха нито кога скочих долу, нито кога скочих горе, нито че съм мокър до коленете. Продължаваха да разглеждат стената и искаха да разберат дали и тя е от средните векове и за какво е издигната тук, но колкото и да гледаха, не откриха никаква табелка, че това е архитектурен паметник. Панталоните ми бяха станали на кора, краката ми горяха, но аз бях толкова слисан, че когато баща ми, не намерил нищо интересно, каза: „Е, какво, да продължим ли?“, аз също тръгнах, но крачката ми

беше някак особена, защото панталоните ми бяха хванали вече ледена корица и краката ми не се прегъваха. Тогава мама сякаш усети нещо нередно и ме запита какво ми е. И аз отговорих: „Хлътнах във вода“...

Студът ми напомни тъкмо този случай. Просто не знам как си спомних всичко това — дали бях в съзнание, или бълнувах. Помня само че, кой знае защо, много се зарадвах и все исках да споделя това с Костя, който вече не ми звънеше по телефона, а седеше до мен, и мисля, че дори бях започнал да му разказвам, но после всичко пак се обърка и аз вече не можех да му обясня, че всичко това се е случило в Рига, или пък му разказвах, но много неясно, защото успях да забележа през появилата се мъгла и студ, че е извънредно угрижен. Заопипва челото ми и после каза: „Лежи, лежи. Това е от температурата. Бълнуваш“. И после, след малко, пак: „Лежи, лежи“. И освен това добави: „Не — казва, — сега не е зима. Сега е лято. Разбра ли? Лято е сега“. И гласът му беше един подозрителен. Аз вече бях разбрал, че сега е зима, и се учудих, защо му е да ме лъже, та кой не знае, че през лятото винаги е горещо или поне не е толкова студено, и ми стана ясно, че Костя се е разболял. Много добре си спомнях, че бяхме в Рига, сега вече никой не може да ме убеди какво беше там — зима или лято, защото си спомням как се върнахме в хотела и мама ми разтри краката със спирт. А на другия ден пак отидохме при катедралата. Беше неделя, още не беше се съмнало, и снегът беше чист, без никакви следи, никой не влизаше в катедралата, нямаше никакви хора — плащай на касата тридесет копейки, влизай вътре и я разглеждай цял ден. И ние направихме точно така. Е, разбира се, не останахме цял ден, но не и по-малко от три часа; а вътре, разбира се, е такава красота, че трудно може да се опише. Спомням си, че когато се върнах в училище и исках да разкажа за нея, за Домската катедрала, каква красота е там вътре — цветни витражи, и сводовете толкова високи, че просто не можеш да ги обхванеш с поглед, а органът — няколко хиляди тръби, макар че тогава така и не можахме да чуем как звучи този орган — просто нищо не можах да обясня, нищо не можах да разкажа. И едва когато Петка Дръгачов попита: „Е, и какво в края на краищата видя там? Как е — бива ли си я?“ — едва тогава така закимах, че за малко не ми се откъсна главата, и кажи-речи двеста пъти отговорих: „Да, бива си я“. Но кое е това — бива си я и защо си я бива, не можах да разкажа.

И едва сега, макар и късничко, разбрах колко недоразвит съм всъщност и колко права е била Лидия, преподавателката ни по литература, когато ни говореше, че наличието или липсата на развито мислене у човека проличава от неговото умение или неумение да предаде с помощта на устната реч емоциите си на други хора. И сега повече от всеки друг път проличаваше, че при мен и помен няма от каквото и да е развито мислене, и е твърде възможно точно в това отношение да не съм отишъл в развитието си много по-далече от кравата. Ако изобщо съм я стигнал. Не се правя на ударен — та нали и аз само мучах, когато ме питаха за впечатленията ми. Не само че не можех да предам емоциите си, ами изобщо забравих всички думи, само повтарях — „бива си я“ — различава ли се това с нещо от мученето? Така или иначе, това сигурно се случва на всеки поне веднъж в живота — искаш да разкажеш и устата ти пълна с думи като с каша от грис; уж почваш да говориш — и тогава просто не можеш да повярваш на ушите си, плещиш глупости, безсмислици, сякаш говориш не ти, а някой друг е влязъл в устата ти и говори вместо теб, и то не каквото ти си се канил да кажеш, а нещо съвсем друго. И както разбрах едва тогава, точно този показател за развито мислене напълно липсваше у мен, така че ми престоеше тепърва, щом работата е стигнала дотам, да го придобивам от самото начало. И след този случай започнах да го придобивам, но докато това придобиване още се подготвяше, още не беше започнало, аз използвах следния метод: щом не мога да измислям нещо сам, ще научавам наизуст това, което са измислили другите. Да речем, онези, у които това развито мислене отдавна е развито.

И всичко започна от Домската катедрала. Вече не си спомням точно как се случи. Как ми хрумна такова нещо. Чак подир няколко дни, когато след Ермитажа се събрахме у Стъопа — у Наташка Степановна, и някой ме запита: „Е, как е в Рига?“ — аз вече не казах „бива си я“, а просто замълчах, а после казах сякаш замислен, като че ли отдавна вече бях забравил и за Рига, и за катедралата, или сякаш вече ми бе омръзнало да разказвам: „Какво?“ — казвам.

— Ти беше ли, или не беше в Рига?

— Да, бях — казвам.

— А в Домската катедрала?

— Естествено.

— Е, хайде тогава — казват ми — разправяй, сподели впечатленията си...

— Домската катедрала... — започнах аз и само така, за приличие, се позапънах, сякаш мислех с какви думи най-добре да разкажа. А после тези думи се заизливаха от мен като вода от обърната бутилка, защото аз вече ги бях научил всичките и още щом изречах една дума, веднага след нея идваше другата — и това продължи безкрайно. — Рижката Домска катедрала — процеждах думите аз, — е един от най-древните и най-забележителните паметници в столицата на Латвия. В неговия архитектурен облик, който се е създавал от тринадесето до деветнадесето столетие, е увековечено изкуството на най-добрите майстори. Вътрешната украса на катедралата е изобретена от каменоделци от средновековието. Тук човек може да се любува на дърворезба на майстори от петнадесети-седемнадесети век, стенопис, витражи, декоративна украса от ковано желязо — дело на рижски занаятчии.

Запазила средновековния си облик, Домската катедрала в наши дни се е превърнала в своеобразен музей, който ни запознава с различни културно-исторически епохи.

Много известен е и органът на Домската катедрала. В хиляда осемстотин осемдесет и първа година рижската градска управа се обърнала към известна музикална фирма във Вюртемберг с молба да направи в Домската катедрала „най-големия и най-добрия орган в света“. Фирмата изпълнила поръчката за непълни три години и в хиляда осемстотин осемдесет и четвърта година предала органа за ползване. Той притежава пет клавиатури, сто двадесет и седем регистри и шест хиляди седемстотин и осем тръби.

При направата на инструмента са били използвани последните достижения на органната техника от онова време. Както твърдят специалистите, фирмата наистина направила не само най-големия, но и най-съвършена по конструкция инструмент, един от най-хубавите в света...

Тук се поспрях. Но не защото нямах какво да кажа повече, можех и да продължа. По-нататък имаше още текст — там, откъдето бях взел всичко това, на плика на плочата, която купихме, когато бяхме в катедралата. По-точно ще е да кажа — на пликовете на плочите, защото тогава ние купихме целия комплект. Не знам дали щяхме да

купим тогава този комплект, ако не беше огромната опашка за тези плочи, която веднага, пред очите ни, се образува и изглежда вече просто беше невъзможно да не се наредиш, щом всички са се наредили.

И ние постъпихме точно така.

Тези плочи, по-точно този комплект плочи се нарича „Хиляда години музика“. Сигурно сте виждали този комплект — ансамбъл „Мадригал“, рисунката и на четирите плика е еднаква: маса, стол, няколко кресла, предполага се, че всичко това е средновековно, а на заден план — отворен прозорец, а на прозореца, по-точно отвъд прозореца — старинен град, подобен на стара Рига; около масата са насядали няколко души с ужасно смешни дрехи: жените — с рокли с набори, а мъжете — с камизоли, пелерини, шапки с пера, и всички свирят на инструменти, които аз — и не само аз, ами и никой от нас — не е виждал, освен може би в музея по история на музиката. Да, точно четири такива повтарящи се картинки в различен цвят: кафеникаворозов, зелен, небесносин и жълт. Но, разбира се, не картинките бяха важни. Важното беше, че на обратната страна на всеки плик имаше напечатан текст, или по-право: точно тези текстове аз бях научил наизуст, макар да не знаех, да не бях сигурен ще ми потрѣбват ли поне веднѣж в живота, или не.

Така че когато се поспрях, когато казах за органа „един от най-хубавите в света“ — това не беше още всичко научено, само че нещо почна да ми дращи в гърлото, понеже не бях свикнал. Можех и да продължа. Защото там, на картинката, беше написано още и за „огромния технически прогрес на нашата епоха“, и за „звучите на органа, които се леят като мощен поток под стрелообразните сводове на великолепната по своята акустика зала“... и така нататък — и какво ли не още, докато се стигне до подписа „А. Буш“. А. Буш беше сигурно името на музиковеда, а може би на архитекта или историка, който знаеше всичко за катедралата и за органа и чиято статия просто между другото бях научил наизуст. Но се оказа, че не е нужно. Не продължих и не казах нито дума за А. Буш. Въпреки че можех. Бях научил наизуст и текстовете на другите пликове, но реших да ги оставя за друг път, ако потрѣбват.

Този път не потрѣбваха, и без друго всички бяха поразени от моята ерудиция, честно казано. Мисля, че и аз самият бях малко

поразен от нея. Но мене не могат да приемат за показател, Стъопа, тоест Наташа Степановна — ето кой ни е показател, а по израза на лицето ѝ разбрах, че и тя е изненадана и това наистина беше вече поразително. Защото досега не бях успял нито веднъж да я изненадам, да я учудя, пък и доколкото ми е известно, и никой друг не бе успявал. Изобщо аз дори не се надявах на такова нещо, а може би и не ми трябваше. За какво ми е? Тя много важничи, пък аз не обичам такива момичета. Такива красиви момичета, които си придават важност, а Стъопа освен това е дяволски умна. Не, все пак трябва да обясня какъв човек е Наташка. На пръв поглед никога няма да кажеш, дори не можеш да допуснеш, че важничи; винаги е толкова учтива, че по-учтива от нея няма. Само че на мен просто веднага ми стана ясно, още от първия път щом я видях в кръжока ни в Ермитажа, че тази нейна учтивост ѝ служи като щит, тя ѝ помага да не забелязва този, който не ѝ е интересен или обратното, да не показва съвсем явно, ако нещо или някой я интересува малко повече. Тя си има такава теория. Теория за това, че човек не бива да показва емоциите си. Не знам. Не съм съгласен. Е, нейна си работа, само че според мен това си е чисто и просто високомерие.

Всичките ѝ теории не ме интересуват ни най-малко. И никога не са ме интересували. Дори ми е все едно към коя категория ме отнася — към тази, която ѝ е интересна, или към другата. По-точно — ме отнасяше. Не мога да обясня, никога не е казвала нещо обидно за мен, но кой знае защо на мен винаги ми се е искало поне веднъж да наруша тази нейна вечна уравновесена учтивост. И тя поне веднъж да забрави за емоциите, за това, че трябва да не ги показва. Ако ще дори да заплаче. Мислех си още, че най-добре ще бъде да я поразиш с нещо. Или просто да я учудиш. И тя от учудване да забрави за емоциите. За тази цел трябваше не само да се измисли нещо поразително умно, но и това поразително умно да се покаже неочаквано — само че какво би могло да се измисли? По едно време специално мислих над това, но после се отказах, защото изглежда, че нищо не би могло да я учуди, споменах вече, че тя е дяволски умна. Поразително — другояче не може да се каже. Така че се отказах. Отказах се от намерението си специално нея да поразя, защото за тази цел, както разбрах, трябва да знаеш нещо много добре, да го знаеш толкова задълбочено, както никой не го знае, и освен това да можеш да го разкажеш интересно.

Но сега всичко излезе от хубаво по-хубаво — сега, когато предадох целия текст от обратната страна на плика на плочата. Получи се неочаквано и чудесно, и макар да ми е все едно, приятно е да видиш, че такова момиче като Наташка те гледа с учудване. Няма да си кривя душата — ужасно приятно е.

Но аз реших да не се задълбочавам. Да не показвам колко съм начетен. Този път беше напълно достатъчен текста, написан от А. Буш на обратната страна на един от пликовете, нали ми оставаха в запас още три, а именно: и английските верджиналисти (за които досега нищо не бях чувал), и испанската епоха на Възраждането, и немската музика от петнадесети век. Но най-важното, което ми остана в запас, беше стихът от Шекспир:

*Тоз, който е от музика лишен
и към хармонията чудна хладен,
той може и крадец да бъде, и
лъжец, изменник... На такъв човек
не вярвай ти.*^[1]

Да, още много неща можех да добавя тази вечер. Но не казах нито дума повече — тогава, нея вечер, когато след Ермитажа както винаги се бяхме отбили у Наташка цялата група, за да поседим в нейната стая и да послушаме свръхмодерни записи на магнетофона.

Но мене тези записи не ме интересуваха много: не ме бива да танцувам, стеснявам се, не знам — може би се дължи на това, че всички момичета са с половин глава по-високи от мен, а може да е защото не го разбирам твърде джаза — кой е по-добър, кой е по-нов, кой е свръхмодерен и прочее... В това отношение съм изостанал от всички горе-долу с триста години. И освен това, мене просто винаги най-много ме интересуват книгите — а имаше ли някъде повече книги, отколкото у Наташкини... Толкова много книги имаха, че не във всяка библиотека можеш да видиш толкова, честна дума, с хиляди бяха у тях. Книги имаше и в петте стаи, книги имаше в коридора, в специални шкафове и по полици, и по рафтове, и във вградени шкафове, и в ниши — навсякъде, където беше възможно. И докато всички момчета и момичета беснееха, показвайки дълбоко разбиране на свръхновата и

свърхмодерна музика, аз се завирах някъде — в стая или в коридор — и разлиствах книга след книга, и то чак докато всички си идат.

Спомням си, този ден също започнах да се ровя в книгите. Само че този път дори не се опитвах да прочета нещо, просто изваждах книгата, поглеждах заглавието ѝ и си я връщах на мястото. А в това време си мислех само за едно. Все за едно и също — за онези думи на Шекспир — как е стигнал до такава мисъл, дали това е истина и дали в действителност това е възможно. Тези думи просто не ми излизаха от ума. Добре ви е познато това: влезе ти нещо в главата — думи, стих или мотив — и после с години не можеш да се отървеш, просто да полудееш — не можеш да се освободиш от него. „Тоз, който е от музика лишен...“ В тази мисъл трябваше да вникна без чужда помощ, да си блъскам ума сам, насаме със себе си. Достраша ме. Помислих си: „Излиза, че по такъв начин всеки от нас може да стане мошеник. Е, почти всеки“. Почти. Но не и Наташка Степановна, то се знае — макар да не бих могъл да се закълна, да заложа главата си, че в душата ѝ цари пълна хармония, но със сигурност от нея не би излязъл нито крадец, нито лъжец, а камо ли изменник.

Ето тъкмо върху това мислех тогава. Бях седнал в една от стаите, където полиците с книги стигаха чак до тавана, а по стените бяха окачени картини — но не като в музей, не в тежки и важни рамки с позлатен бронз и, много естествено, не някакви репродукции, от които само като ги погледнеш, зъбите те заболяват. Картините бяха много странни, масло, акварел, графика, поставени в рамка или под стъкло. Повечето от тях бяха натюрморти — цветя, цветя, цветя. Но друго ми направи впечатление: човек с листче. Да, чудноват човек с чудновато листче. Седи до маса, а може дори да не е маса. Има и книги — дебели книги една върху друга, мисля, че са старинни книги, от пергамент и подвързани с телешка кожа, а зад човека — нещо като решетка, като плетениците на старинните прозорци, макар и съвсем различен от този на пликовете на плочите „Хиляда години музика“. Но този човек дори няма отношение към музиката. Поне нищо не загатва за това, до него не се виждат никакви инструменти. Само няколко книги и освен тях никакви листове — може би е писател? Или философ? Книги и листове, а зад гърба му нещо като решетка, като прозорец, от който се виждат планини. Те дори не се виждат, няма да е вярно, да е точно, ако се изразя така. Те са загатнати. Тоест не са нарисувани направо, но

ясно ти става, че щом излезеш от тази стая и от тази къща, веднага ще се озовеш на пътя, който ще лъкатуши покрай река, която, макар че също не е нарисувана, се долавя съвсем ясно, и те — пътят и реката — ще се отдалечават, отдалечават, докато — ако вие вървите по този път — всички вие заедно, реката, пътят и този, който ще тръгне по него, не стигнете в едно дефиле. А от двете ви страни ще се издигат планини — същите, за които сте се досещали, още докато сте били в тази стая с решетката, преди още да сте излезли навън, а може би вие изобщо никога няма да излезете оттам. Но въпреки това знаете и за пътя, и за реката, и за планините, както добре знае това човекът, който седи — до маса ли, до нещо такова. Лицето му е страшно, сякаш е съставено от множество плоскости, и ако го гледате направо, и той ще ви гледа направо — и тогава лицето му е едно, но ако идете малко встрани и започнете да го гледате под ъгъл — лицето му се променя, и колкото пъти го погледнете под различни ъгли, всеки път ще видите различен човек. И изразът на лицето му всеки път също става друг. Той се променя — от приветлив и добродушен до горд, недружелюбен и дори високомерен. Или неочаквано лицето му става толкова тъжно, толкова самотно, че в носа започваше да ме щипе и ми се струваше, че след секунда ще се разплача.

Да, ето такова лице — течащо и променливо като вода. А в ръката му — листче, не хартия, както добре разбирате — може би кленово, или дъбово, той го е хванал за дръжката и се е загледал в него и същевременно го показва, но какво означава всичко това — да ме убиеш, не мога да разбера. Направо да се побъркаш — толкова много ми хареса тази картина и този човек. Чувствах, че в това има някакъв смисъл, някакъв шифър, и ако знаеш този шифър, или го разгадаеш и разбереш, ще научиш нещо много важно. Струва ми се, че мога да стоя пред тази картина цял живот. И знаете ли — ако непрекъснато гледаш този човек, появява се усещането, че още съвсем малко — и той ще заговори.

Но този път — както впрочем и преди, не успях да проверя това. Защото си дойдоха Наташкините родители и ние се разотидохме. Но веднага трябва да добавя следното: да не си помислите, че щом те си дойдоха — и ние веднага се спуснахме към закачалката. Нищо подобно. Такова нещо никога не е ставало. Казах вече, че Наташка е прекрасно момиче, умно, красиво, макар, според мен, да важничи. Но

виж, родителите на Наташка винаги са ми харесвали много повече. Честна дума, не съм виждал такива. Те например ни най-малко не важничеха. А какво им пречеше? Родителите на Наташка са много важни личности: баща ѝ е академик, а майка ѝ — доктор на някакви науки, дали физик, или химик, все не мога да запомня. Естествено биха могли при желание да важничат. Например бащата на Маркуша, на Витка Маркушкин от нашия клас, е строителен инженер. Опитай се да идеш у тях, когато той си е у дома — не смееш дори да се покашляш. Но какво приказвам! Това всеки го знае — включително и вие: има милиони възрастни, до които не може да се припари, толкова са важни. С други думи, искам да кажа, че и след хиляда години за тях ти пак ще бъдеш дете. Дори и да не си вече на десет години, както някога, а на петнадесет или шестнадесет — все едно, за тях ти си дете, а детето за тях — все едно — е глупаво, и ти си длъжен само да слушаш каквото ти говорят възрастните. Да слушаш, да се възхищаваш и да изпълняваш. И тях никак не ги интересува твоето мнение, все едно че си консервена кутия, а не човек. Ето тъкмо това е най-обидното у възрастните. Че и на четиринадесет, и на петнадесет години никой не гледа на теб сериозно.

И затова Наташкините родители ми харесваха ужасно много. Тоест съвсем не искам да кажа, че там ние веднага ставахме възрастни. Но всичко беше по-иначе. Точно така, както и трябва да бъде според мен. Разбира се, Наташкините родители си оставаха възрастни, а ние — каквито си бяхме, но никога не чувствахме някакво снизхождение към нас, някакво лигавене и подмилкване. Ние бяхме просто две страни, едната — голяма — другата — малка, но и двете страни имаха еднакви права и еднакви задължения. Да, те никога не се държаха с нас високомерно само защото са възрастни, и винаги, когато и да идехме у тях, и майка ѝ, и баща ѝ всеки път се отбиваха в стаята, където децата щурееха от най-новомодните записи. Освен това и от начина, по който Наташкините родители ни разпитваха как вървят нашите работи — ермитажните, училищните и домашните — се виждаше, че нашите работи действително са им интересни. А започнеше ли се някакъв спор — че възможно ли е да се съберат на едно място осем или десет души и да не заспорят? — та започнеше ли се спор в присъствието на Наташкините родители, нито единият, нито другият някога казваше: „Не, Дима, ти не си прав, грешиш“ — а винаги само: „Струва ми се, че

един от нас допуска грешка“. И тогава спорецките не правеха опит насила да се разубеждават един друг, а просто се стараеха, бяха принудени да търсят потвърждение на своята правота и се ровеха било в справочници, било в речници или енциклопедии, за да установят истината. Спомням си как веднъж Костя започна да спори с Наташкиния баща. Спореха за Коктебел, на кого е принадлежало имението, където сега произвеждат шампанско. Бащата на Наташка казваше, че е на Воронцов, а Костя — че е на Голицин, и понеже нямаха под ръка никакви справочници за Крим, не успяха да установят нищо. Но след една седмица, когато пак бяхме у Наташка, влезе Иван Иванович, баща ѝ, и каза на Костя: „Моля да ме извините. Вие тогава бяхте напълно прав“.

И в този миг видях — за първи път — как може да се изчерви човек. Червенината запълзя у него някак си от гърба и той продължаваше да се изчервява, а всички наоколо се смееха — но не със злорадство, както се случва между врагове, а добродушно и съвсем не защото Наташкиният баща, макар и академик, може да знае по-малко от нас, а защото никой не беше очаквал, че Костя може да се смуцава толкова много. А ние си мислехме, че ако има някой, който никога и от нищо да не се смуцава, това е само той, и просто беше учудващо, че той, нашият отговорник, отговорникът на нашия прочул се ермитажен кръжок...

Не знам как щеше да завърши това — твърде беше възможно Костя неочаквано да пламне и да изгори, но в този момент влезе Наташкината майка и каза: „Самоварът отдавна ври. Е, не искате ли чай?“.

И ние в надпревара хукнахме към кухнята.

Кухнята им беше голяма, същинско футболно игрище. И там винаги вриеше самовар — винаги, когато и да дойдете. Споменавам за самовара не защото той е невиджано чудо. Ние в къщи например също си имаме самовар — малък електрически самовар около литър и половина. Но този самовар не беше електрически. Той беше съвсем истински, с въглища — палеше се с борина и дървени въглища и побираше сигурно цяла кофа вода. С очите си бях виждал как го разпалват, това беше работа на Наташкината баба, една много весела старица, тя го разпалваше, духаше, а после слагаше отгоре истински кюнец и самоварът свиреше като заводска свирка. Та, значи, тъкмо от

този самовар всеки път, преди да се разотидем, ние пиехме чай, а се събирахме понякога до двадесетина души. Получаваше се просто истински ритуал и беше ужасно хубаво, сякаш бяхме едно семейство, в което имаше двадесет деца, и човек можеше само да завиди на ония, които си имаха в къщи братя и сестри, защото нито аз, нито Костя, нито пък някой от тях, които познавах, имаха братя и сестри. Всички бяха съвсем сами и нямаха с кого да поседят ей така край самовара и да чувстват, че всички са едно цяло, че са близки и ако се случи нещо — до един ще те защитят. И струва ми се, не само на мен ми минаваше това през ума, само че при нас не обичат да разговарят на такива теми. Сериозни хора.

Според мен Иван Иванович, Наташкиния баща, също е мислел върху това, защото неведнъж, когато сядаше до масата, казваше, оглеждайки нашата тайфа: „Е, какво, хубаво ли ни е семейството?“ — Наташкината баба отговаряше съвсем постарому: „Слава богу“.

Да, късметлия е Наташка, във всичко е късметлия. Какъв баща само си има — първо качество. Никога не съм виждал човек да изпие толкова чай. Сигурно би могъл сам да изпие целия самовар. Той твърдеше, че ако изпиеш през деня пет-шест чаши силен чай, ще забравиш какво е болест. Мисля, че се шегуваше. Друг въпрос е, че аз самият се увличам с чая, и ние двамата с него винаги сякаш се съревновавахме — шегувам се, разбира се — кой пръв ще наруши, така да се каже, дистанцията. Първите три чашки бяхме наравно, но после, разбира се, аз изоставах, къде можеше да се меря с него. Но знаете ли кой побеждаваше понякога — Наташкината баба. Тя никога не бързаше и пиеше чая от чинийката, като си отхапваше от захарта — не признаваше да се пие чай по друг начин. Подуха на чинийката — и пийне. И пак същото. Пак същото. Тъй че Наташкиният баща може бе беше прав. Старицата беше прехвърлила осемдесетте, дори е трудно да си ги представиш колко години са това, а беше толкова пъргава, браво на нея. И все пак аз не бих искал да живея толкова дълго. Мисля, че ще ми омръзне. Видял си вече всичко, знаеш всичко. Не можеш да очакваш вече нищо ново...

Този ден също се бяхме събрали в кухнята. И тогава Наташка каза: „Татко, Димка току-що се е завърнал от Рига“.

А той: „Тъй ли — казва, — много интересно“.

А Наташка: „Димка — казва, — разкажи още веднъж за Домската катедрала“.

И тогава разбрах какво значи да се изчервиш. Както беше се изчервил онзи път Костя. Чак дъхът ми секна, и червенината започна да пълзи дори не от гърба, а според мен от петите. Нали Наташкиният баща веднага щеше да разбере откъде съм получил тези знания, щеше да разбере, че просто съм назубрил текста от плика. И тогава стана чудо. Точно се канех да отворя уста и да започна всичко отначало, изведнъж се задавих. Може би все пак има господ? За малко да умра там на масата, стана нужда дори да изляза от кухнята да си поема дъх, а когато се върнах, никой вече не спомена за Рига. Този път се съревновавах с Наташкиния баща до край. Не знам какво ми стана, но гърлото ми беше сухо като пустиня. Още щом изпиех чашата си, подавах я отново да ми налят от самовара... Страшна жега беше, пот се стичаше от мен не на ручей, а като река, и всичко наоколо лъхаше зной. Всяка минута ми ставаше все по-горещо и аз пиех ли, пиех чай, просто не можех да спра.

---

[1] Превод на Николай Бояджиев. ↑

Да. Той стоеше на колене в речната плитчина, водата беше прозрачна и студена, защото идваше от планините. Слънцето беше на зенита и лъчите му сякаш бяха насочени към него и стичащата се пот измиваше праха от тялото му.

Точно тук го настигна пратеникът.

Види се, един от дворцовите слуги на Евристей, умно на вид момче. Косите му бяха рошави, дрехите не много добри, но бе бързоног — сигурно затова бяха изпратили него да настигне Херакъл. И той го намери. Откровено казано, това съвсем не беше трудно. Чисто и просто Евристей му беше посочил накъде да тича и къде трябваше да настигне героя — и сега момчето гледаше с възхитени очи огромната фигура на Херакъл, могъщия му гръб, наведен над чистата речна вода, боздугана от дънер на маслиново дърво, хвърлен на пясъка до кожата, лъка и стрелите в отъркания кърпен колчан. Момчето не беше виждало досега и такива лъкове — от два рога на антилопа, всеки два и половина лакътя дълъг, с майсторски вмъкната между тях костена част; на върха на всеки рог беше закрепена кукичка от мед с дупчица за тетивата, а самата тетива беше изплетена от четири усукани волски жили.

— Изпрати ме при теб Евристей, благородният цар на Микена — каза момчето, без да сваля поглед от грамадния лък.

Но Херакъл като че ли не го чуваше и тогава момчето си спомни как в двореца се шегуваха и разправяха, че Херакъл бил оглушал, отвикнал бил да говори поради безкрайните си скитания, че едва не бил загубил човешкия си облик, а отвикне ли да говори, няма вече да се различава от животните. „Не се приближавай много близко до него — такъв съвет му дадоха на тръгване. — Извикай му отдалече каквото ти заръча царят, и тичай обратно колкото ти държат краката, че да не вземе да те смачка, без да те забележи дори.“

Момчето наистина за всеки случай направи крачка назад и отново извика:

— Изпратен съм при теб, о, Херакъл, за да ти съобща волята на благородния цар на Микена Евристей...

— Е хайде, съобщавай я — рече Херакъл и се обърна.

Момчето дори не забеляза кога беше успял да стане. Движението беше мълниеносно и безшумно, Херакъл бе станал от пясъка в миг и

сега гледаше замрялото от изненада момче и бършеше влажните си устни.

— Какво се е случило там с твоя благороден цар?

— Той ми нареди да предам, че променя първоначалното си разпореждане.

— Аз отивам за ябълките — каза Херакъл. — Той ми заповяда да ги намеря. Златни ябълки от градината на Хесперидите. Ти, момче, чувал ли си нещо за тях? За златните ябълки, които даряват вечна младост. Краят на света, Атлант, сестрите Хеспериди, бдящият дракон — малко ли му е това на твоя благороден цар?

— Не знам — каза момчето. — Беше ми заповядано да те намеря и да ти кажа, че работата с ябълките може да почака. Той, сиреч благородният цар на Микена Евристей, ми нареди да ти предам да слезеш в царството на мъртвите и да му доведеш оттам Цербер. Това ми заръчаха и аз го изпълних.

— Добре — каза Херакъл. — Все ми е едно. Нека бъде Цербер. Гладен ли си?

— Много — отвърна момчето. — Знаеш ли, от заранта не съм ял, а сега сигурно вече е пладне.

Херакъл погледна към небето.

— Дванадесет и половина — каза той.

— Виж ти — рече момчето. — Че как така познаваш?

— Научих се — отговори Херакъл. — Винаги е необходимо да се знае точното време. Защо, великият учен Евристей не ви ли е научил още на това?

— Но ти нали не посещавааш нашата школа?

Херакъл се разсмя.

— Не само Евристей може да определя времето по слънцето — каза той. — Ти, значи, си от неговата школа. Навсякъде разправят, че е прочута школа. Интересно ли е да учиш там?

— Зависи — отвърна момчето. — Но ти много добре знаеш, само така се преструваш. Е — призна си той, — разбира се, че е интересно, само че прекалено много приказват. И тогава ти доскучава — отдавна вече си разбрал всичко, а все още ти предъкват.

— А как е спортът?

— Какъв ти спорт — въздъхна момчето. — Ние нямаме дори свястно игрище. Само понякога потичаеме подир топката и захванем

борба... — То погледна Херакъл. — Слушай — каза момчето. — Я си свий ръката. Да, ето така.

Херакъл сви ръка. Момчето се опита да обгърне мускула му с десетте си пръста — и не можа.

— Това се казва мускули! — промълви момчето. Колкото и да се напъваше, под кожата на ръката му нищо не се издуваше. То съвсем не беше никакъв слабак, а в бягането и скачането изобщо беше най-добър, но де да имаше такива мускули...

И момчето въздъхна.

— Да идем на сянка — каза Херакъл. — Голям пек...

Намериха една малка пещера точно там, при завоя на реката, до високия бряг. В пещерата беше приятно и горещината никак не се

усещаше. И реката ромолеше — чуваше се как търкаля дребните камъчета.

— Време е да се подкрепим малко — каза Херакъл и извади от огромната си торба един еленов бут. — Аз обичам да ям студено месо, но за теб ще го позагрея.

— И аз искам да ям като теб студено месо — каза момчето.

— Не бива — отвърна Херакъл. Но гласът му съвсем не беше груб както можеше да се очаква — напротив, беше някак дълбок и мек. — Най-опасното за малки момчета като теб е да ядат сухоежбина. Ще си докараш язва на стомаха — и после за къде си. — Той повъртя еленовия бут, помириша го. — Пресен е. Преди три дни е опушен. Не, май че беше преди четири. Половин ден трябваше да чистя един краварник, за да ми го дадат, сега съм специалист по тази работа. Специалист по чистене на краварници и конюшни. Едва се измих от мръсотията после.

— Аз никога не бих се заловил да чистя конюшни — каза момчето.

— Не е хубаво да говориш така. Нали все някой трябва да върши тази работа — каза Херакъл. — Работа като работа. И срещу нея този еленов бут.

От запичащото се месо замириса толкова вкусно, че двамата час по час преглъщаха слюнката си.

— А какво направиха с моите бикове?

— С бикове ли? (Дано по-скоро се опече този бут!)

— Да. С бикове на Герион. Че аз докарах кажи-речи стотина такива проклети бикове.

— А! За ония ли питаеш? Една част — по-лошата — беше пренесена в жертва. Нали знаеш, изгарят ги целите. Друга част Евристей нареди да заколят и да складират месото. Опекоха само няколко бика и гостиха народа — беше съобщено, че това се смята за изкупителна жертва на твоите грехове. А най-породистите царят нареди да закарат при пастирите в стадото. Иска да ги кръстоса с местните крави и да получи нова порода.

— Познавам добре вашия велик цар — каза Херакъл. — Иска да измами дори великите богове. Нова порода крави... Както и да е — каза той и опипа месото — Готово е. Само не бързай, ще ни стигне.

Момчето не беше яло досега такова месо. Толкова вкусно. Сокът по него просто цвърчеше. Чак тръпки го побиха. Струваше му се, че може да яде без насита такова месо.

— Вкусно ли е? — попита Херакъл.

Момчето само измуча в отговор.

— Добре, добре. Яж, яж.

Най-сетне момчето изяде всичко. Известно време двамата помълчаха.

— Ами как се казваш? — запита Херакъл. Той лежеше по гръб и очите му бляскаха в полумрака като на котка.

От този въпрос чак сърцето ми се сви. Точно от това се страхувах най-много. Не можех да му кажа истинското си име, не можех да му кажа, че се казвам Дима, защото той веднага щеше да разбере, че не съм този, за когото се представям, и лъжата веднага щеше да лъсне. Той щеше да каже: „А, ти ли си бил“ — щеше да стане, да си вземе боздугана и лъка, колчана със стрелите и кожата и да си тръгне, да се изпари, да изчезне, без да промълви нито дума повече, защото аз никога не вярвах в митове, никога не вярвах, че съществуват герои. „Всички тези митове са глупости — казвах винаги аз, — това са само приказки за малките деца, за да събудиш у тях интерес към изучаване на историята, а на големите, на такива като нас, които сме вече в осми клас, е излишно да ни пълнят главите с тия неща.“ Дори не си заслужава да си губи времето човек с тези приказки за деца, да запомня несъществуващи герои, извършили несъществуващи подвизи, друго нещо е историческата наука — само факти, потвърдени от най-различни там авторитети. А митовите са фалшификация, мошеничество и измама. По този въпрос винаги се счепквахме с Костя, който беше просто побъркан на тема история, история и всякакви истории за историята, и винаги така разказваше за разни там подвизи и приключения, сякаш е присъствал, сякаш току-що се е завърнал с аргонавтите от похода за златното руно. Да, наистина беше чудно, че Костя вярваше на тези митове и древногръцки легенди, и каквото и да му говорех — упорито държеше на своето. Отначало това ужасно ме ядосваше, дори ми минаваше през ума, че Костя го прави нарочно, за да ни ядосва всички, или пък от упоритост, но после разбрах, че *наистина* мисли така, наистина вярва на всичко това — и го оставих. Но аз самият не признавах тези измислени от древните хора истории. Детски приказки — нищо друго. И в края на всеки наш спор точно така казвах на самия Костя.

— Признай — казвам, — че това са просто приказки.

А той:

— Добре де, приказки са. Но все пак от нещо са тръгнали. Имали са пред вид нещо.

— Ама разбери — казвам му, — това са само устни предания. Тогава не е имало дори писменост.

— Ами че ние нищо не знаем за писмеността — дали е имало, или е нямало. А шумерите — имали ли са писменост, или не? А

древните египтяни? Да речем, по времето на първата династия. Или още по-рано. А Шлиман? — пита ме. — Какво ще кажеш за Шлиман?

— Че какво да кажа за Шлиман? — отвърщам.

— Ами това, че той е повярвал на Омир и е намерил Троя. Намерил ли я, или не?

— Е — казвам, — съвпадение. Разбра ли? Съвпадение. Щастлива случайност. Не е научно това. Противно на науката.

А той:

— Дали е научно, или не — но е изровил Троя. Така ли е, или не?

Нямаше никакъв смисъл да се спори с него. Не го разбирах аз Костя. Дълго време не разбирах какво толкова намира във всичко това. Имам предвид историята. Да си призная, не виждах никакъв особен смисъл в нея. Което си е било — било си е, нищо не може да се промени. Тогава какъв е смисълът? Има ли някой полза от тази история? Не, не виждах никакъв смисъл в това негово лудо увлечение. Е, вярно, че имах шест по история — какво от това? Не е голяма работа — да научиш всички дати, да нарисуваш контурни карти, да отбележиш със стрелки пътя на походите. Чисто и просто учене — и толкоз. Но митовете... Спомням си, запитах баща ми за това. Запитах го какво значи митове, но той въобще не пожела да разговаря с мен на тази тема. Препрати ме към енциклопедичния речник, защото, добави при това той, точните знания трябва винаги да се търсят там, където се намират. Да се пие, така да се каже, от чистите извори на знанието. Да, баща ми е именно такъв човек — може би защото цял живот е учил задочно. Тъкмо затова каза: „Митове ли? Вземи от лавицата втори том на енциклопедичния речник. Но да не забравиш да го сложиш после на мястото“.

И аз постъпих точно така. Взех втория том на речника и в него, на страница триста деветдесет и шеста, между думите *Минус* (река в Ю. И. Укр. ССР) и *Миха Цхая* (Ахал-Сенаки, град, р. ц. Груз. ССР) намерих: „Митове, легенди, в които са намерили отражение примитивните представи на древните народи за произхода на света, за явления в природата и обществения живот. Особена роля в световната литература са изиграли м. на древните гърци. В разговорния език често наричат мит някаква измислица, недостоверен разказ“.

Ето това намерих в справочника. В чистия, така да се каже, извор на знанието. Дословно. „Примитивните представи на древните

народи“ — и само толкова. Вятър работа, всичко е вятър работа, измислицата пък не е нищо друго освен чисто и просто лъжа. Казвах ли му аз на Костя? Разбира се. Но който мисли, че може да го смутят с подобни неща, се лъже. Казах вече, че той се беше побъркал на тема история. Знаете ли какво каза? Че някога, след много години, също ще напишат за енциклопедичния речник от наше време: „Примитивна представа за древните народи“. Възможно ли е да се спори с него? Не. А може и да не е необходимо. Това го разбрах по-късно — с него не бива да се спори. Защото разбрах, че той е длъжен да говори така, а също е длъжен и да вярва. Щом смята да стане археолог — а той смята да стане точно археолог — длъжен е да вярва на митове, както е вярвал в тях Шлиман. Той просто не може да не вярва, щом иска да стане прочут археолог, да намери златото на инките или каквото там още иска да намери. Но аз не смятам да ставам археолог и затова не съм длъжен да вярвам във всякакви примитивни представи. Ако трябва да говоря честно, може би някой ще се учуди, че се готвя да пиша доклад за Омир. Но това е съвсем друг въпрос. Просто така стана, не искам дори да си спомня как стана така, отвратителна история — не, няма да си спомням или ще си спомня после, когато всичко напълно се забрави, а сега това няма отношение към въпроса. Мога само да кажа, че заради този доклад трябваше да прочета сто хиляди книги, в които милиони учени от цял свят спорят за Омир, и всички тези книги показват, че цялата история тъне в мрак. Дори и един такъв въпрос, който уж е ясен като ден. Някой друг път ще разкажа по-подробно за всичко това, а засега ето какво ще заявя: митове ли? Никога няма да повярвам в тях. Защото никой от всички тези учени не знае със сигурност къде е роден Омир, или пък колко години е живял, или в какви времена точно е живял, какво ти — те и досега просто не могат да се споразумеят по въпроса *дали изобщо го е имало Омир*. Ясно ли ви е? Изобщо дали го е имало, тоест дали е съществувал такъв човек от плът и кръв, просто човек, на когото можеш да кажеш: „Слушай, Омир, не знаеш ли...“, и, да речем, да го запиташ за нещо, например, какво става с „Одисеята“ или дали ще дойде утре на събрание пред двореца, а той да се обърне и да каже: „Не знам. Ще видя как ще вървят работите“. Сега ясно ли ви е? Учени, хиляди учени, професори, академици дори! Да, и академици — с едни такива черни шапчици —

спорят ли, спорят до пресилване. Дали го е имало Омир. Имало го е. Не, нямало го е. Не, имало го е.

Какво има да се говори тогава за митове, за най-различни там герои, за Херакъл и за Тезей, за Хубавата Елена? Тогава може би е съществувал и Зевс? И Венера?

Едно нещо само винаги ме смущава. Този Шлиман. Да, аз казвах, че е съвпадение. Че е съвпадение дето е открил, разкопал, намерил Троя точно там, където е говорил за нея Омир, въпреки че не е била същата онази Троя. Но я открил, открил я. И още нещо: но това вече е за Омир. И все пак нещо остава неясно. Да речем, че Омир е съществувал. Да речем, че го е нямало. Но нали има книги! „Илиада“ и „Одисея“. Откъде все пак са дошли? Аз не знам как се пишат книги, но нали не се вземат от въздуха. Все някой трябва да седне — до масата или до пън, или пък да върши това прав или легнал — но трябва да има все пак някой, който да напише отначало първия ред, после втория, третия, сто двадесет и четвъртия — а в „Илиада“ те са повече от десет хиляди. Не, все пак в цялата тази история има нещо, не отричам, но не искам да си блъскам главата над въпроси, на които и след хиляда, след две, а възможно е и след три хиляди години никой да не може да отговори; щом започвах да мисля за това, веднага ми прилошаваше, завиваше ми се свят, ставаше ми горещо — да, просто вдигах температура както сега и тогава вече почваше да ми се привижда какво ли не и току-виж съм повярвал във всички тези приказки, в примитивните приказки на древните гърци, и аз си представих, че съм малко мишленце, което, за да премине, прогризва огромна планина от книги за Омир и всяка книга пици със свой глас — не вярваш, не вярваш, а после идват професори и академици с черни шапчици, гледат ме с упрек, заканват ми се с пръст и клатят глави, а след туй отнякъде довтасва Херакъл, грамаден, уморен и умислен, върви, едва придвижва крака, лъвската кожа се влачи по земята, от колчана на гърба му стърчат перата на стрелите, той също ми хвърля някакъв страшен поглед, с който сякаш казва: „Нали не вярваш, а?“ — а после всички заедно — професорите и академичите, и Херакъл и още някой друг, когото не мога да позная — започват да се въртят около мен в чудноват хоровод, а зад гърба им, кой знае откъде идещ глас, приличащ на гласа на говореща птица, изкрещява един и същи въпрос, на който аз, кой знае защо, не се решавам да отговоря.

„Как се казваш? — питаше този глас. — Как се казваш, как се казваш?...“

Най-после не издържах и казах:

— Казвам се Мелезиген.

— Кажи де, как се казваш? — запита Херакъл. Той легеше по гръб, а очите му проблясваха в тъмнината като на котка.

— Казвам се Мелезиген.

— Необикновено име — отвърна Херакъл. — Мелезиген, Мелезиген... роден на брега на Мелес.

— Ами да — рече момчето. — Точно тъй. На брега на Мелес. Ти не си ли чувал за такава река? Тя се намира в Смирна.

— В Смирна ли? Ами да — каза Херакъл. — То се знае, че съм чувал за Мелес. Една такава мътна рекичка. Тъй, тъй, спомням си, че е някъде на края на света. Да, тя е в Мала Азия, точно тъй. Ами да, Смирна. Там при вас продават и едни много вкусни захаросани пъпеша, никъде другаде не съм виждал такива. И просто без пари — да се чудиш. Да, хубав град, не ще дума. Нали така?

— Да — свърна момчето. — Така е.

Но изведнъж му стана обидно. Само не можеше да разбере защо. Може би заради пъпешите? Смътно си спомняше опомните градски порти с вечно сънлива стража, тълпите народ, който сновеше по широките улици, пазарът, където те скитаха по цели дни, необятния, известен в цял свят пазар на Смирна с безкрайните сергии, където продаваха стоки от цял свят, продаваха грозде, пъпеша и ябълки, захаросани плодове — всичко, което раждаше богатата земя на този град; пазарът, където опъваха сергии и чуждоземни търговци, обиколили далечни и непознати страни — толкова далечни и непознати, че в тях дори не разбирали гръцки език. Но по-добре беше запомнил морето — ту синьо, ту зелено, ту цялото на бели ивици, ту в пенести вълни, или пък съвсем спокойно и тихо — и колко хубаво беше да се измъкне от къщи, да изскочи извън портата, да притича до кея, където небето не се виждаше от мачтите на корабите, да смъкне хитона и да се гмурне в прохладните зелени, ласкави вълни, да загребе веднъж с ръце и още веднъж, а след това да отвори очи под водата и да си въобрази, че е огромна и силна риба, от която уплашено се разбягват малките рибки и рачета...

И момчето потвърди още веднъж:

— Да, да, така е, съгласен съм. Смирна е много хубав град. Може би защото е основан от Тезей?

— От кого, от кого? — запита повторно Херакъл.

Напоследък той наистина започна да чува все по-лошо, особено след като юмрукът на Евритион, същият онзи, който вардеше бикове на Герион, го улучи точно в ухото. Това, разбира се, беше нечестен удар, макар и единствения удар, който Евритион успя да му нанесе, и още по-точно — последния удар в неговия живот. В това се криеше вечното нещастие за такива хора като Евритион. С такива грамадни на ръст и силни хора никога не можеш да се разбереш с добро, невярната представа за собствената им сила ги погубва. Те твърде много разчитат на дългите си ръце и случи ли се нещо — веднага ги използват, без да се замислят, дали бива така отведнъж да фраснат човека по ухото. Безспорна грешка, безспорна — но ударът наистина беше силен, и досега ухото му пищи и той взе да забелязва, че е добил неприятния навик да пита по няколко пъти.

— От Тезей — повтори момчето. — Великият герой Тезей.

Сега той вече чу добре. Тезей! Разбира се, прекрасен момък.

— Познавам Тезей — отвърна Херакъл. — Да. Прекрасен момък! А какъв удар има с лявата! Само че нищо не се чува напоследък за него. Вярно, че аз бях зает, нали знаеш. А какво се говори?

— Какво приказваш... — каза момчето. То дори се понадигна от учудване. — Какво приказваш, Херакъл? Ама работа! Ти наистина отдавна не си се връщал. Ами че в цяла Гърция се говори само за това. Не се шегуваш, нали? Той открадна онова момиче, как се казваше... Ах, да, Елена, дъщерята на спартанския цар Тиндарей. Ама просто не мога да повярвам, че не си чул за това!

— Кълна се в Зевс, когото всички смятат за мой баща...

— Ех, наистина да се чуди човек! Да не знаеш нищо за тези работи! При нас в двореца всички само за това говорят — от управляващия до последния слуга. А чувал ли си нещо за Елена? Разправят, такава красавица е, че не може да се опише с думи. Това стигнало до Тезей, а той, както знаеш, не е женен. Слушай, а ти познаваш ли Пейритой?

— От Тесалия ли?

— Ето виждаш ли! А, Пейритой, също нямал жена, по-точно отначало имал, но после умряла. Така че те и двамата нямали жени, и започнали да мислят за коя да се оженят. Слушай, Херакъл, а ти бил ли си женен?

— Бил съм — отвърна Херакъл.

— Какво ще кажеш, това хубаво ли е?

— Как да ти кажа... — На Херакъл сега никак не му се искаше да говори за своя семеен живот. Нито да говори, нито да си спомня. — А тебе интересува ли те?

— Какво говориш — каза момчето. — Ама че го каза. Аз само исках да знам защо се женят хората. Попитах само защото никак не мога да го разбера. Знаеш ли, дори ми се струва, че всичко това е чисто и просто измислено. Тези работи не могат да доведат до нищо хубаво. Да вземем например историята с Елена — всички казват, че е хубава — но трябва ли заради това да се подпалва война?

— Каква война? — попита Херакъл. — В какъв смисъл?

— В прекия смисъл — отвърна момчето. — В най-прекия смисъл. Тезей и Пейритой откраднали Елена, а Тиндарей, баща ѝ, то се знае, не могъл да понесе това, събрал всички спартанци и потеглил срещу Атина.

— Това, виж, е интересно — каза Херакъл. — Спартанците умеят да воюват. Храбри момчета.

— Но Тезей не го е страх от никакви спартанци! — разпалено възкликна момчето. — Не го е страх от нищо на света. Само че той не си е бил в къщи, разбираш ли. Тезей и Пейритой хвърлили жребий — на кого да стане жена тази девойка — Елена. Паднала се на Тезей. Тогава Пейритой рекъл: — „Ти, Тезей, приятел ли си ми, или не си?“. Онзи, разбира се, отвърнал: „Приятел съм ти“. — „Е, щом си ми приятел, закълни се, че няма да се ожениш за тази девойка, докато не ми помогнеш да си намеря жена.“ Разбираш ли? Естествено, Тезей се заклел. Тогава Пейритой казал: „Да вървим да откраднем Персефона“. Сега разбра ли?

Всичко това Херакъл чу добре.

— Персефона — промълви той, — жената на Плутон? Това вече е прекалено. Те да не са полудели?

— Аз нали те питах — каза момчето, — не току-така те попитах какво нещо е женитбата и защо всички толкова се стремят към това? Според мен, всичко туй е глупост. Чисто и просто момичешки измислици. Аз смятам дори, че истинският мъж изобщо не бива да се жени. Но така мисля аз, а възрастните като че ли мислят другояче. Там е работата. Може би има нещо, което аз не знам, а? Но нека да довърша: както казах, Тезей дал дума. А щом един мъж даде дума...

Не, не само там е работата. Има и още нещо. Аз смятам, че най-важното в живота е дружбата. А Пейритой е бил приятел на Тезей... И освен туй, обещал му е... С две думи, двамата потеглили.

— За къде потеглили? — не разбра Херакъл.

— Ами за Тартор, там е цялата работа. За подземното царство. Пристигат и казват на Плутон — така и така. Дошли сме за жена ти. А онзи, както разбирам, ужасно се ядосал. Може пък наистина да е хубаво така направо — дай я и толкоз! Впрочем аз просто бих я дал, но възрастните са друго нещо. И Плутон ето какво им рекъл: „Поседете тук, пък аз ще ида да доведа Персефона. Нали трябва да попитаме и нея — казва, — може да не иска. Пък ако иска — нека тръгне с вас“. И те седнали.

— И...

— Там е цялата работа. Не, сигурно Плутон наистина се е ядосал. Още щом седнали и сякаш се залепили, сякаш се сраснали със скалата... ей... къде отиваш, Херакъл?...

Момчето пак не забеляза, пак пропусна момента, когато Херакъл бе станал — точно както при реката. Току-що лежеше по гръб, размятал ръце — огромен, спокоен, тих, такъв едър и грамаден, че сякаш няма сила, която би могла да го отмести — кога беше успял да стане, дори с поглед не можа да улови; а той вече се стягаше: разхвърли огъня, стъпка въглените, лисна вода върху пепелището, наведе се и излезе от пещерата. Момчето също се подаде навън. Клекнал, Херакъл изтриваше тетивата с парченце кожа. Избърса я, намаза я с восък, отново я изтри. И пак повтори всичко отначало. Изправи се, хвана тетивата с три пръста, опъна я...

Раздаде се едва доловимо скърцане. Огромните рога трепнаха, огънаха се... Момчето добре виждаше как се напрегнаха мускулите на гърба.

— Херакъл — каза то, — слушай...

Но Херакъл отново не го слушаше. Той се стягаше, не, той беше вече готов да тръгне, гледаше някъде в ширинето и мислите му бяха вече някъде далеч. Да, не бяха тук — те бяха вече далеч, бяха далеч оттук, там, където го очакваха нови дела. Той почти беше забравил за момчето, което го гледаше в безмълвно отчаяние; пооправи старата лъвска кожа върху раменете си, взе боздугана...

— На добър час, велики Херакъл — каза през сълзи момчето. — Дано безсмъртните богове бъдат благосклонни към теб. Да се върнеш цял и невредим. Да се върнеш по-скоро.

И тогава Херакъл се обърна.

— Момче — каза той и гласът му отново беше дълбок и мек. — Млади Мелезиген. Сбогом. Ти ми харесваш. Малко по-голям да беше, щях да те взема със себе си. Чакай, скоро ще се върна. Гледай да пораснеш. Е, хайде, аз тръгвам. Ти да не плачеш? Не? Така трябва да бъде. Мъжете не бива да плачат. Дори и когато им се плаче. Е, хайде още веднъж сбогом. Ти каза, че Тезей е в Тартор. Ами Цербер къде е? И той е там. Сега разбра ли? Аз трябва да бързам. Сбогом и да ме чакаш...

И решително тръгна — обърна се и тръгна. Какъв грамаден. Колко време мина вече, а още се вижда, не изчезва. И тогава момчето усети такава болка в сърцето си, че дори му се стори — още миг и ще умре.

Непозната сила го откъсна от мястото му и го запрати подир отиващия си герой. Тичаше с всички сили, но трябваше да пробяга

най-малко трийсет стадия^[1], докато настигне Херакъл.

— Исках само да те попитам — започна то задъхано, — само исках да те попитам, кажи ми, не можах да разбера... Ти в Тартор ли отиваш, в царството на мъртвите? Но оттам никой никога не се е връщал. Как ще намериш пътя?

— Момче — каза Херакъл. — Млади Мелезиген, роден в Смирна на брега на Мелес. Запомни каквото ще ти кажа, приятелче. Светът е пълен с неща, които ние не знаем. Светът е препълнен с неща, за които нямаме никаква представа. Мислиш, че най-трудното е да направиш нещо ли? Не. Най-трудното е да разбереш какво трябва да правиш. Само светлите богове знаят всичко. Нашата участ с тебе е да търсим. И ето аз сега ще търся.

— Но къде... къде?

— Нали ти казвам, че не знам. Ще се наложи доста да се потрудя, но в края на краищата всичко ще се нареди. Важното е човек да разбере какво му е нужно. Запомни ли го?

Той се наведе и добави шепнешком:

— И знаеш ли какво забелязах? Когато на човек му се наложи — той много добре започва да мисли.

---

^[1] Стадия — мярка за дължина в Древна Гърция — около 200 м. — Б.пр. ↑

Нищо не разбих. Беше ми горещо, а краката ми бяха студени като лед. Просто не можех да се ориентирам къде съм и какво става с мен. Отворих очи и лежах така известно време — съвсем неподвижно, като се мъчех поне нещичко да разбера, но, кълна се, не можах нищо да разбера. Дори не знаех дали спя, или не спя. Имах усещането, че току-що — преди секунда, преди миг — с мен е ставало нещо. И това нещо беше необикновено и в момента, когато дойдох на себе си (а може би е било миг преди да дойда на себе си), когато можех вече да се замисля — да, само миг преди това аз помнех всичко. А в следващия миг, между мен и това, което бях видял преди малко, се издигна стена. Отначало тя беше такава тънка и прозрачна, каквато е ледът върху току-що замръзнали локви, но с невъобразима бързина надебеляваше и потъмняваше — и аз не можех да разбера, да съобразя в кой свят съм, не можех да запазя в паметта си онова, което бях видял, говорил и помнил до преди малко. Това продължи няколко секунди — моята борба с онова, което си отиваше, скриваше се просто пред очите ми — докато разбрах, че съм загубил. Тогава се пораздвижих и веднага някъде отляво, но откъде точно — не виждах, в сивия мрак, който ме бе обгърнал от всички страни, се чу познат глас: „Е, как си сега?“.

Но аз отначало дори не познах гласа. По-точно веднага разбрах, че ми е познат, но разбрах чий е гласът едва когато здрачът се разсея и питащият седна до мен. Беше Костя (неговият глас) — само че аз нищо не виждах — някаква сива мътилка. Сред тази мътилка се показва Костя и пита: „Е, как си сега?“ — и аз виждам дори не него самия, а силует, контури и чувам неговия глас.

И въпреки това нищо не мога да разбера. Защо е този здрач? И защо той ме пита? Кое време е? Какъв ден? Какво става? Защо съм на легло? И защо съм толкова жаден? Гърлото ми беше пресъхнало като пустиня. Откровено казано, едва си преобръщах езика, но най-интересното беше, че преди още да съм споменал колко съм жаден — той, тоест Костя, веднага ми подаде чаша — и не с вода, а с някакво питие и аз дори не я изпих. Не, струва ми се, че не бях успял да я доближа до устните си, и чашата се оказа празна и чак след третата — а може би четвъртата или петата чаша — разбрах какво беше това. Беше боровинков сок, натурален, и, честно казано, по-вкусно нещо не бях пил в живота си. И тогава разбрах, че става нещо особено. Но още щом се понадигнах — исках просто да седна и да попитам Костя какво

означава всичко това — вече ме беше завладяло любопитството и аз направих рязко движение — и изведнъж всичко наоколо се залюля и заплува — таванът се понесе надолу и след миг литна нагоре. Също като люлка, когато се залюлеееш силно — в гърдите ми нещо замря — буквално като на люлка; успях да стисна очи — и веднага всичко свърши. Не, не всичко. Нещо взе да притиска гърдите ми и аз си помислих — наистина си помислих: „Сигурно съм изпаднал в летаргичен сън и са ме сметнали за умрял“. Бях чувал, че има такива случаи — човек си е заспал, а те го сметнат за покойник и го погребват. И отново отворих очи и веднага лицето на Костя взе да се проявява от сивата мъгла — буквално както се проявява снимка, когато я сложиш в проявител — ето няма още нищо, няма, ето... проличава нещо, ето вече се вижда — с всеки миг все по-ясно, по-ясно. Прояви се накрая. И тогава разбрах какво ме притискаше, кое бях сметнал за надгробна плоча. Лапата на Костя ме беше притиснала към леглото. Ето какво било. Е, ясно. Тогава веднага казвам на Костя: „Я си махни лапата — викам, — ще ми счупиш гръдния кош“. А той: „Лежи, лежи — казва. Не ставай. Остави ме да те изправя на крака...“. И тогава ме напуши смях. Разбрах, че или е станало някакво недоразумение, или се разиграва спектакъл и казвам: „На крака ли?“. А той: „Да не искаш на ръце!“. Той е шегобиец. Тогава аз му отговарям: „А може ли да се иде на едното място, или не?“. А той ми вика: „Потърпи, ако можеш, ако ли не — почакай да те завия с нещо. От теб се лее такава пот, сякаш три дена си стоял на дъжда“. Нали ви казах, че той е шегобиец. Съгласих се да полежа още малко. „Може пък — мислих си — сам да разбера какво става.“ Усещах, че целият бях в пот — от главата, до петите, само че не можех да разбера нищо. Устата ми беше пресъхнала, краката ми бяха ледени, но аз не свързвах в едно цяло всичко това. Не ми ли вярвате? И аз самият не бих повярвал и не вярвах — дори и когато Костя каза, че от вчера лежа с четиридесет градуса температура. И че била идвала Бърза помощ — аз нито за миг не повярвах във всичко това. Но виж, когато се опитах да стана и станах — тогава вече разбрах, че всичко това не е измислица. Краката ми трепереха, едва се крепях на тях. Бях видял веднъж в зоологическата новородено еленче — краката му трепереха, страх да те хване, като го гледаш. Майката елен го лиже и то стои, цялото мокро, а крачетата му такива тънички, че ми се искаше да затворя очи, за да не видя как ще се счупят. Но те

не се счупиха — то си стоеше (крачетата му като кибритени клечки) и си сучеше. Просто чудесно еленче.

И на мен сега точно така ми трепереха краката. Направих само десет крачки — пет натам, пет обратно — а имах усещането, че съм покорил Еверест. От мен направо течеше вода, като се почне от темето... Цялото ми лице беше обляно, чак ми смъдеше на очите. Строполих се на леглото и най-после разбрах: станало е нещо, но какво — не знам, представа нямам, не помня. Не мога дори да свържа едно с друго. Питам Костя: „Слушай — казвам, — какво се е случило с мен?“. А той: „И аз — вика — исках тебе да попитам за същото“. „Ами ти какво търсиш тук?“ — казвам. Тогава той ме загледа особено и каза: „Я не се прави на ударен. Стига — вика — си се преструвал. Ти какво, да не си се шашнал?“. Пък аз — ако искате вярвайте, ако искате не — ама нищо, нищичко не мога да разбера, сякаш днес, току-що съм се родил — също като онова еленче, и какво можех да си спомня? А Костя просто е опрял ножа на гърлото ми (не ми дава мира): „Е, спомни ли си? — казва. — Бяхме се приготвили да ходим с теб до «Електросила» при пазара за марки, ти имаше уговорена среща с някакъв тип. Спомни ли си? Той щял да ти донесе котка — за онази полска серия...“.

Но аз нищо не си спомням.

Право да си кажа, той страшно ми дотегна. Едва по-късно, след като мина доста време разбрах, че щеше да бъде странно тъкмо ако той не се беше учудвал. Едва по-късно разбрах колко е важно човек да може да се види отстрани. Но винаги си спомняш за това по-късно, а още по-точно, спомняш си или го разбираш твърде късно. А тогава аз не разбирах. Да, изглежда, че нищо не можех да разбера. А също и да си спомня. Сякаш не разговаряхме с него на един и същ език. Като че ли той, Костя, говореше за някакъв човек, за когото аз нищо не знаех — и го представяше за мене, пък аз говорех за съвсем друг. Заклевам се в каквото искате — дори когато той спомена за марките, че ние с него сме се канили да идем до „Електросила“ — аз пак нищо не разбрах. Такава ужасна история. И чак когато спомена за моите родители („Ами това — казва, — че родителите ти са в чужбина, в Сирия — казва, — в Ливан, в Афганистан, строят пътища? Дявол да те вземе!... — Той ужасно ругаеше, но сега виж го разбирам, а тогава дори се уплаших, ругаеше като бесен. — И за това ли — ревеше той,

— ще кажеш, че си забравил?“), чак тогава наистина си спомних всичко.

Като си помислиш, има ли значение дали си спомняш какво е станало, или не? Нали така? Но опитай да си представиш, че не помниш нищо от това, което е станало, и чудно нещо, ти вече не си същият. Тоест същият си — и тялото е същото, и видът ти е същият, и знанията същите. И въпреки това — не си същия. И тъкмо това е най-учудващото. Оказа се, че човек не е само своето настояще, но и своето минало.

Много нещо можеш да си спомниш, ужасно много. И всичко това е твоето минало. Ти самият. Като се залежиш на легло, какво ли само няма да ти мине през ума — ще се сетиш дори за неща, за които в друго време и за милион години няма да ти хрумне. Така че може би никак не е лошо от време на време човек да боледува. Иначе вечно тичаш, бързаш, имаш цял куп работи и като напук все неотложни, важни. Такива работи, че ако не ги свършиш веднага, незабавно, струва ти се, че в света нещо ще спре, ще се промени. А налегне ли те болест, и се намериш в леглото. Лежиш ден, два, десет — и нищо не се променя. Имам предвид целия свят. Върви си и без теб. Кой знае как, но върви, дори и цял месец да боледуващ. Тъкмо за това ми хрумна, че боледуването може би е специално наредено от природата — нещо като принудителна почивка.

Разбира се, това не означава, че целият свят може да заболее и с месеци да лежи на легло. Не, не така. Пък и без друго никога не става така. Но един... двама души. Това хрумване трябва да се дообмисли, пак ще трябва да се върна към него. Самият аз ще се връщам неведнъж към него. Но тя ми хрумна за първи път в момента, когато Костя спомена за моите родители. Просто да се чудиш, как за миг си спомних всичко. Тоест спомних си кой съм аз и къде съм. И после вече през всичкото време, докато лежах болен у дома, се връщах назад, към различно време от моето минало, и ако това можеше да се нарисува, щяха да се получат множество тънички нишки, ручейчета, които, сливайки се, колкото повече се приближават до днешния ден ще се уголемяват. Това приличаше на схемата на футболен турнир по системата на отстраняването — шестнадесетте части отначало се сливат в осем, а те — в четвъртфинали, после следват полуфинали и накрая финалът. А понякога ми се струваше, че всичко това — всички

тези спомени — напомня на бързо тичане покрай дълга, дълга ограда с пръчка в ръка и тази пръчка трополи ситно-ситно по дъските на оградата. И ако тичаш достатъчно бързо, получава се така, че сякаш чуваш още първия звук — ти бягаш от него, а той те догонва...

Ужасно хубаво беше това — да си спомняш, да надникваш в миналото, да търсиш тези ручейчета, да вървиш по тях и да наблюдаваш как се сливат. Да виждаш как едно се влива в друго, и да си казваш: „Да, ако ти тогава не беше постъпил така, нямаше да се получи това, а от него се получи следващото и така нататък“. И, разбира се, тогава аз се сетих за Костя. И започнах да си припомням — как се сприятелихме с него и можеше ли да се получи така, че тази дружба да не съществува. Отначало ми се струваше, че е невъзможно такова нещо, но после си помислих — а защо? Напълно възможно е. В нашия клас има четиридесет души — и нали аз не дружа с всички. Поточно с малко от тях дружа. За Ленка не става дума сега. Това е съвсем друго, говоря за момчетата. Да речем, с Головкин. И с Шаров също. Със Семьоновна — и то защото седим на един чин от две години. И толкоз, това са ми приятелите. И тогава започнах да търся онова ручейче, още самото му начало, откъдето започна нашата дружба, която ще остане за цял живот.

Това беше много отдавна, според мен още преди нашата ера. Току-що бях дошъл в това училище. Бяхме получили квартира в една кооперация на улица „Благодатна“. Дотогава живеехме в една стая на Кировски проспект — в мъничка стая точно до клозета. Сградата беше огромна, към петстотин стаи, честна дума, аз дори не познавах всички, които живееха там. По коридорите можеше да се кара велосипед. Но вие добре разбирате, че никой не караше — такова нещо не се разрешаваше в общи квартири; където живеем сега — също, макар че е самостоятелна. Но в нея няма такива коридори. Там, на Кировския, всички велосипеди висяха по стените. Когато на някой му потрябваше велосипеда — вземаше стълбата и го сваляше. А таваните бяха към пет метра високи, врата си ще изкривиш, за да ги видиш. В кухнята пък можеше да се устройва рицарски турнир, истина ви казвам.

Но после се преместихме оттам.

Само че отначало изкарах две години в интернат. Дядо и баба умряха, а родителите ми не можеха да ме вземат със себе си. Защото там, където бяха те, нямаше училища. На Север.

И двамата — и мама и татко — са пътни инженери — проучватели. Това не се нуждае от обяснение. Страшна работа. Какво ти училище може да има там! С две думи, бяха сключили договор да работят две години на Север, за проучвания, а мене ме дадоха в интернат. А кооперативната квартира купиха, когато се върнаха. Тази същата, в която живеем сега. Двустайна. Но велосипед, разбира се, не може да караш в нея.

И така, аз се озовах в това училище. В четвърти „А“ клас. Още не ми е ясно хубаво ли е това училище, или не. Костя понякога мърмори, че е лошо. Но аз не мога да кажа — на мене ми е добре в него. И винаги ми е било добре, още от първия ден. Веднага ми хареса, че директор е мъж. Не че имам нещо против жените, но за директори тях не ги бива. И дори работата не е само в това, че от директора трябва да имаш страх. Но директорът трябва да бъде — нали разбирате? — той трябва да притежава нещо особено... Като казвам това, имам предвид момчетата, а за момичетата може би е добре, когато директор е жена, дори съм сигурен, че е добре. Но не и за момчетата.

Директорът веднага ми хареса. Един такъв нисичък, набит, енергичен. И с една ръка. Сакото му винаги спретнато, а десният ръкав празен и също грижливо прикрепен с безопасна за сакото. Борис Борисович. Но уверявам ви, той се справя с нашето училище и само с лявата си ръка. Да знаете какъв човек е! Не става дума за страх, а за нещо съвсем друго. Не мога да кажа точно какво. Но е директор на място. Ние за по-кратко му викаме Б. Б. и той никога не се обижда. Директор и половина, веднага го разбрах. Когато отидохме за първи път при него, той дълго гледа ту мен, ту бележника ми, а после попита: „А лудории можеш ли да вършиш?“. Аз просто се шашнах. „Общо взето мога“ — отвърщам и просто не разбирам — сериозно ли говори, или не. И тогава той обясни: „Виждам — казва, — че имаш само шестици. Пълен отличник си — казва. — При нас — казва, — това е голяма рядкост. Двама — не, трима пълни отличници в цялото училище. Много е хубаво — казва, — когато човек има само шестици. Но това съвсем не е достатъчно. Шестиците не трябва да са самоцел“.

Сега стана ли ви ясно?

Той каза съвсем различни неща от това, което бях слушал цял живот. И майка ми, и баща ми само повтаряха — бележките, бележките, бележките. Баща ми дори прибавяше: „Твоите бележки са

твоего обществено лице“. А Б. Б. каза: „Аз съвсем не съм против пълните отличници. Не. Но главното — казва, — както сам разбираш, са знанията. И не само те. Още по-важно нещо си самият ти. Какъв човек ще излезеш от училище. Какъв другар. Какъв мъж. Какво ще представляваш като личност — казва. — А това — казва — не може да се изрази с оценките в бележника. Затова — казва — те питам можеш ли да вършиш лудории. Момчетата трябва, трябва да са немирни — само че, разбира се, не по време на час. И да лудуват, и да тичат, и да ритат футбол, и да участват в походи, и да дружат с момичета. Ясно ли ти е? И ако всичко това е на лице — е много добре. И ако освен туй и бележките са хубави — тогава вече е чудесно. Е, Дмитрий — казва, — съгласен ли си с мен?“.

Трябваше да съм последният глупак, за да не съм съгласен. А че ме бива за лудории, Б. Б. много скоро разбра. Сега, виж, не би ми задавал вече такъв въпрос. Но това никак не го тревожи, честна дума. Знам си, че има към мен отлично отношение, отлично. Ето такъв чудесен директор е — никога не бих повярвал, че стават такива работи. Едва по-късно научих, че е генерал. Тоест по време на войната е бил генерал, командвал е танкова дивизия. Има към стотина ордена — наши, чужбински, каквито искате, но никога не ги носи, слага ги само веднъж в годината — в Деня на победата. Тогава ги забожда и завинтва всичките — не се вижда самото му от тях. Ето такъв директор си имаме — дори само заради това ти се приисква да учиш в нашето училище двеста години.

Но виж, с бележките нищо не мога да направя. Това не зависи от мен, честна дума. Не ми е трудно да уча. Дори нещо повече — изобщо не разбирам какво трудно има в учението? Дори ми се струва, че ония, които казват, че е трудно да се учи, в действителност не по-лошо от мен знаят, че това е глупост и учението съвсем не е трудно.

Никак не е трудно! Кости отначало ме мислел за зубрач. И аз го питам: „А после?“ — „Ами после — казва, — май че не вече“. Тогава му викам: „Толкова е лесно да се учи. Внимавам в час, върна се у дома, бързо си подготвя всички уроци — и ми остава цял вагон време. Няма какво да го правя“. А той ми отвръща: „Така е, ама просто не мога да разбера как успяваш. И аз — казва — прибера се у дома, но щом седна да уча, ту едно ме разсее, ту друго. И току видиш — мръкнало се“. Питам го: „А какво те разсейва?“. А той: „Ами най-различни мисли —

казва. — Като се залости в главата ми някоя мисъл, просто мира не ми дава...“.

Тогава не можахме с него да се разберем.

Но всичко това — включително и разговорите — беше много по-късно. А отначало стана тази история с марките, тогава просто се бях запалил по тях.

Бях започнал да ги събирам още петгодишен — сега дори не мога да кажа как стана точно, но вие си представяте — според мене няма човек, който като дете да не е събирал марки. Ами че те са толкова красиви. И толкова приятно е да ги отлепваш от пликите: отрежеш правоъгълник, сипеш в една чинийка топла вода, натопиш в нея марката и наблюдаваш как плава в чинийката — същинска малка платноходка. После вече, когато лепилото се размекне и хартията почне да се отлепва, марката цялата се навива на рулце и се отделя, и ти внимателно я вземаш — и я слагаш да се суши: върху попивателна — и в книга. И чак след това в класъора. Разбира се, сега говоря така. А тогава, преди десет години, когато току-що се бях заловил с марките, не разбирах нищо — просто откъсвах от плика марките и ги залепвах в обикновена тетрадка. Сега преценявам, че съм бил истински варварин. Колко марки само бях унищожил — да ме пребие човек, но нали тогава нищо не разбирах. Тогава живеях при дядо и баба в едно малко градче край Херсон, откъде да разбирам от филателия. Просто ми харесваха тези цветни правоъгълници и където беше възможно — в библиотеката, да речем, или другаде — намирах стари пликове, а след това откъсвах марките от тях. И толкоз. Разбира се, не можеше и дума да става за някакво научно колекциониране. Събирах, както се казва, сега „цял свят“, с други думи, каквото ми попадне. Безразборно. От всички страни и континенти, на всякакви теми — фауна и флора, спорт, космос — всичко. Пълен идиотизъм, нали? Защото и един глупак ще разбере, че не бива да се събира от цял свят. И то не само защото няма да имаш толкова пари — макар че, разбира се, и това е важно. Но преди всичко няма да имаш време. Дори цял живот човек да се занимава само с това — пак няма да има време. Все едно да изтребваш морето с канче. Но на пет години — не ги разбираш тези неща. Пък и на шест. И на седем. А после, след като събирате две-три години, някак си ви минава желанието за това. Първо, тръгвате вече на училище. А второ, и разни там трето и десето, имате си хиляди други

работи. А някои смятат, че марки въобще могат да се събират, когато си на пет или, да речем, шест години, а по-късно — просто е срамата. Да ви кажа ли, това е голяма глупост. Точно обратното. Колкото повече се задълбочаваш в тази работа, толкова е по-интересно, съдя по себе си. Когато тръгнах на училище, аз също мислех да се откажа от марките. В градчето, където живеех, имахме отлично училищно игрище и играехме футбол всяка свободна минута. Аз исках да стана вратар. Такъв като Яшин. Скачах при всеки удобен случай, където трябва и където не трябва — тренирах се в скокове. Бях нисичък, най-дребния в класа. Скачах отлично, но ръстът ми за нищо не ставаше. По цели дни висях на лоста или на някое дърво, на всичко, на което можеше да се виси. Бях прочел някъде, че всичко зависи от хрущялите и ако човек има достатъчно силна воля, за да виси продължително, може сам да регулира своя ръст.

Друго и друго, но виж воля имах. Тогава имах. Имам предвид силна воля. Не, наистина, тогава имах просто страшна воля. Не помня дори колко време съм висял. Общо взето, от първите четири години сигурно — към две години. Но, изглежда, нещо не беше в ред. Имам предвид науката. Не знам. Но аз така и не пораснах. Не можа да се получи регулиране на ръста — останах си дребен, какъвто си бях, а нямаш ли ръст, никакви скокове не могат да те спасят. Трябваше да зарежа футбола. Защото после не ме вземаха дори като резерва. Не мога да ви опиша колко тежко го изживях. Ако можех да плача, честна дума, щях да ревна като някое момиче. Но не можех. Никога не съм плакал — възможно е това да идва с годините и занапред да го постигна.

Така че от мен не излезе никакъв Яшин. И тогава отново се заех с марките. Приятно ми беше да ги събирам, да определям коя марка от коя страна е, а след това да намирам тази страна на картата. И случеше ли ми се по-късно да чета нещо за тази страна, все ми се струваше, че веднъж съм бил вече там — нали марката е била там в Перу, някакъв перуанец я е залепил върху перуанския плик с перуанско лепило, после някой е носил плика по перуанския град и всичко наоколо е било перуанско — въздухът, къщите, дърветата, хората, бръснарите, бирариите; и когато държах тази марка в ръце, понякога ми се струваше, че всичко това е пред очите ми — виждам го, чувам го и това ми стигаше.

Но както се разбра, този подход беше съвсем излишен. Оказа се — татко дълго ми разказва за това — че всяка марка е само едно обикновено и красиво квадратче — не. Тя е и ценност. Оказа се, че всяка марка си има строго определена цена. Както, да кажем, обувките. Или ските. Или каквото и да е. Спомням си, че това просто ме поразих. Нали на света има толкова много марки и те са толкова различни.

Тогава именно се снабдих с каталози.

Носеше ми ги баща ми. Някак си така се получи, че на рождения ми ден той ми подаряваше каталози. Не знам откъде ги купуваше. Изглежда не от магазините. Никога не бях виждал в магазина да продават каталог за марки. Изглежда, купувал ги е на черно, а като имам предвид, че в къщи никога не разполагаме с много пари, представям си какъв разход е било това за него. Ако трябва да бъда откровен, на мен не ми е много ясно защо вечно сме без пари. Баща ми е началник на изследователска група, мама е също инженер изследовател и също — е, не девет месеца в годината, но през четирите летни месеца — със сигурност е „навън“. Не знам защо вечно сме без пари, но това го чувам почти всеки ден. На мен, разбира се, пари, може да се каже, не ми трябват. Когато имаме занятия, там се храня, защото са ме записали в стола за цялата учебна година. А когато се наложи да ида някъде, винаги ми дават колкото трябва за билети или пък баща ми ми дава своята карта, и все пак... Не, не може да сме сякаш най-бедните от всички, но наистина — парите са вечният проблем в нашия дом. Не знам, може това да е в реда на нещата, но понякога чувам как баща ми и мама се посдърпват заради петдесет копейки, похарчени в повече. Не, не че се карат. А именно — посдърпват се. И се ядосват. Защото твърдо са определили по колко може да се харчи на ден, и доколкото си спомням, винаги е било така. За мен беше интересно да разбера: как ли е в другите семейства? Но когато запитях Костя за това, той ококори очи. Стана ясно, че няма никаква представа за тези работи. Да, наистина, някои неща аз сигурно не ги разбирам.

Знаех, че всички филателисти се събират при „Електросила“.

И тъкмо тук срещнах веднъж Костя. Мисля, че вече бях тръгнал да си вървя. И изведнъж го виждам. Питам го: „За какво си дошъл тук?“. А той: „Ами ти?“. „Аз — викам — събирам марки“. — „Ами че и аз събирам“. — „Имаш ли някои за разменяне?“ — питам го. Той

помисли малко и отвърща: „Ще се намерят — казва. — Ти утре донеси своите в училище — казва, — да ги видим...“.

И изведнъж отново ми прилоша. Преди това си лежах съвсем спокойно, лежах и си припомних как се сприятелихме с Костя и за всичко друго, за което разказвах, и просто ми беше много добре. Само дето се чувствах някак отпаднал, иначе — нито ми беше горещо, нито студено. Но точно на това място отново ме втресе. Започна от краката. Ужасно студено ми стана на краката — отначало почнаха да мръзнат пръстите, после стъпалата, след това студът взе да пълзи към коленете. Тогава погледнах към Костя. Той седеше на креслото до мен и четеше.

Студът стигна вече до коленете ми и бавно пълзеше нагоре. Искях да го попитам дали си спомня как се сприятелихме с него. Помни ли как тогава си разменяхме марки. Но в главата ми всичко започна да се върти, не си спомнях каква марка му бях дал тогава.

Все си припомнях за това и се надявах, че ще се сетя за някакви подробности, но после изведнъж рязко ми притъмня и вече не само краката — не, цялото ми тяло почна да се вкочанява — и само успях да си помисля: „Ами къде е Костя?“. Погледнах, но тъмнината вече се сгъсти и нищо не се виждаше, колкото и да се вирах...

Нищо.

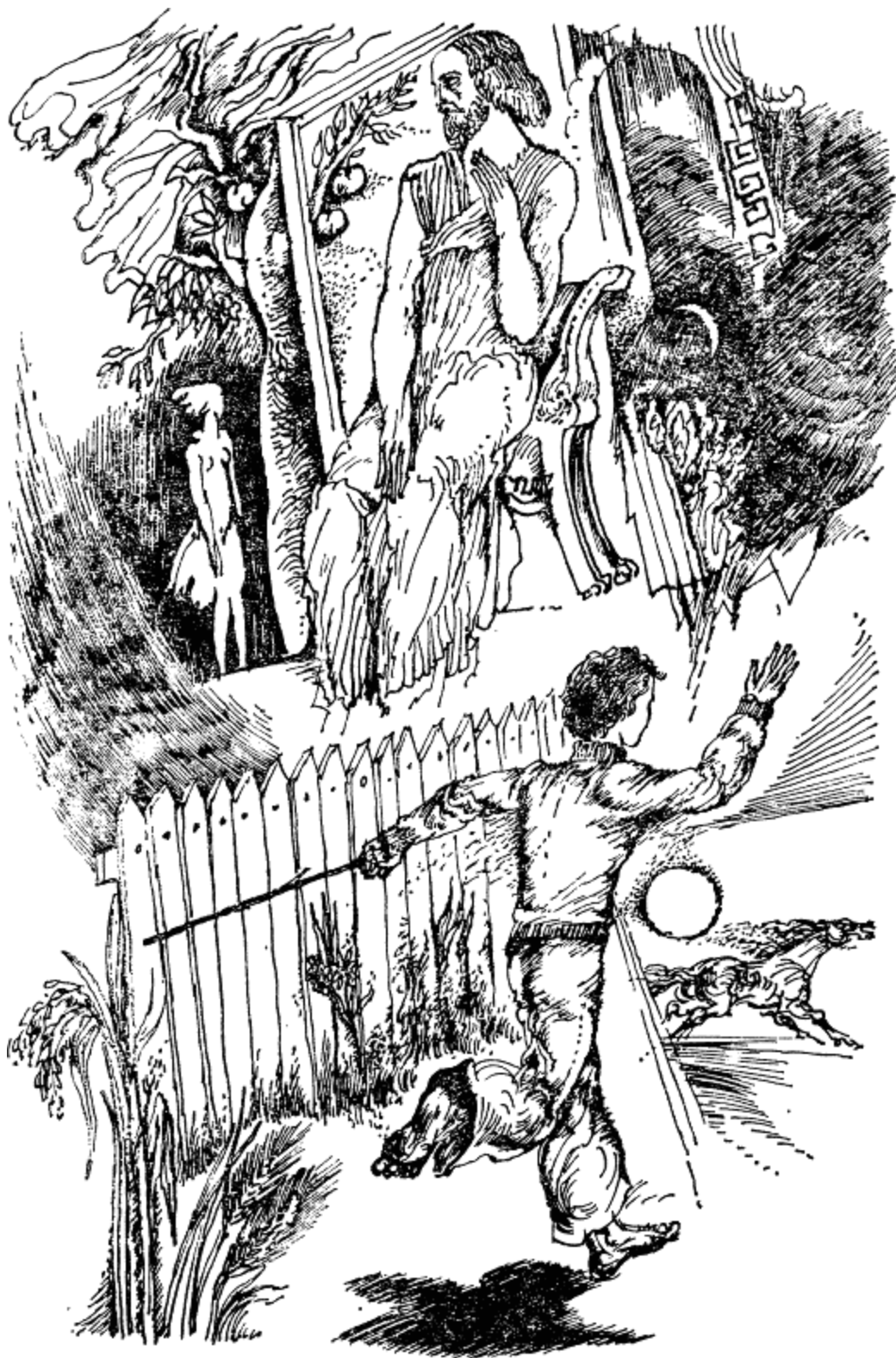
Колкото и да се взираше. Вече беше започнало да се отчайва. Дните се нижеха един след друг, минаваше седмица подир седмица. Слънцето се издигаше на небето и захождаше на запад, в страната на Хесперидите, а Херакъл продължаваше да върви и понякога на момчето му се струваше, че няма смисъл, безполезно е да се качва на градската стена и, сложило длан над очите, да се мъчи да види нещо.

И скитниците, които почти всеки ден идваха до градските порти с надежда да изпросят нещичко, нищо не знаеха и когато ги поканваха в двореца, разказваха все същите вече втръснали истории за Уран, за борбата на Зевс с Кронос и за битката на боговете с титаните. Но нито един от тях не можеше да му отговори на въпроса: не се ли чува нещо за великия герой Херакъл? Те седяха в кухнята, където ги довеждаше прислужницата след разговора им с Евристей, и като лапаха в огромни количества останало от обета месо, риба, бобена чорба и пийваха вино, само въртяха глави и вдигаха рамене, защото устата им беше заета — не, не били чували, не били чували нищо: Херакъл ли? Разправяха май, че тръгнал за оня свят, в преизподнята — в Тартор, откъдето няма връщане за смъртните — за скитниците, които се тътреха от една крепостна стена към друга, това, че оттам никой не се връща, беше неоспорима истина, заслужаваше ли си да отваряш уста, за да го потвърдиш още веднъж?

Но момчето не им вярваше. Гледаше ги подозрително и дори с презрение. Какво разбират те от величие! Достатъчно беше да погледнеш лицата им, по които беднотията беше оставила толкова явни следи и износените им дрехи, за да разбереш колко чуждо им е всичко велико и възвишено. И дори главното беше не в дрехите и лицата им. Главното беше робският им дух, макар че те, според момчето, без да имат никакво основание, се смятаха за свободни хора. Нямаше значение дори и това, че зависеха от волята на онези, за които пееха своите жалки песни. Работата е там, че те отдавна бяха изхвърлили от душата си каквото и да е величие, нареждаха се наравно със слугите на всеки, който можеше да им предложи парче овче сирене и подлучена чорба — откъде тогава да дойде това градско достойнство и величие на помислите. А как говореха само! Да си умреш от смях! Един стих по-къс, друг по-дълъг. Момчето чувстваше, че в него нещо затрептява, щом започне да мисли как би преразказало всички тези

истории, ако се наложеше да ги разказва и ако те заслужаваха да бъдат разказвани, и го обземаше нещо спокойно и могъщо като прибой, равномерно мощно и непреодолимо... и тогава цял ден ходеше из града, безмълвно мърдаше устни и нищо не виждаше край себе си.

Но веднъж видя... Седеше си върху градската стена, ядеше вишни и плюеше долу от главозамайващата височина костилките. От стената се виждаше надалеч и отначало то не обърна внимание на облаците прах — много често се вдигаше такъв прахоляк, когато подкарваха стада крави от едно място на друго, някакъв керван бързаше да се приюти в града от страшната жегата, за да тръгне отново на път по вечерен хлад. Но това не бяха нито крави, нито керван. Момчето гледа още няколко секунди, може би дори минути, и не вярваше на очите си, а след това хукна надолу по познати само на него пътечки право към двореца и едва се сдържаше да не се развика с цяло гърло.

Цар Евристей седеше в стаята си. През деня по време на жегата той винаги се затваряше в нея. Напоследък твърде често биваше там.

Измъчваха го ужасни болки в черния дроб и само когато се уединяваше, се чувстваше по-добре. Беше уморен. Уморен от всичко — от непрекъснатата жегата, от своя шумен и креслив дворец, от жена си, която непрекъснато се оплакваше, че скучае. От съветниците си, които непрекъснато се навираха при него със своите съвети, и от тези изтощителни болки в черния дроб, които щяха да го вкарат в гроба. Но най-вече — от новините.

Той никак не обичаше новините. Лошите — защото бяха лоши, а хубавите — защото след тях винаги отново идваха лоши. Но най-много се беше уморил да мисли за Херакъл. „Дано се върне по-скоро — мислеше той. — Дано. По-скоро да се връща, та пак да бъде изпратен. Колко вече продължава това? Пет години? Шест?“ На Евристей му се струва, че това трае цял живот. За какво им притрябва той на великите богове? За какво му отредиха това бреме?

Не, той няма нищо против Херакъл. Нещо повече, щеше да бъде щастлив, ако до края на живота си нямаше никаква представа за него. Боговете просто му натрапваха този герой, в дън земя да се провали дано. За какво му е на него, Евристей, и на неговата обичана Микена този безчувствен вързоп от мускули с неговия глупашки боздуган, чудовищно самомнение, неимоверна сила, с неговите буйства, по време на които човешкият живот струва за него по-малко от една глава чесън, защо му е всичко това? Щеше да бъде обяснимо, ако той, Евристей, или неговата Микена имаха някаква необикновена изгода от всички тези невъобразими подвизи. Но няма такова нещо. Всички убити и разкъсани хидри и лъвове, глигани и лопатари, всичко това е абсолютно безсмислено, защото или се принася в жертва на боговете, или се пуска на свобода. Безумна. Безумие и ненужно губене на време. О, ако боговете се смиляха над него и го оставеха на мира. Но защо, защо да не отредят на него — на Евристей — своя съдба, а на Херакъл — своя? Не и не.

Излиза, че без него — слабия, изтощения от болестта човек, този герой не може. Нали точно той, Евристей, беше длъжен всеки път да му възлага работа, без която великият Херакъл нямаше да притежава три четвърти от безсмъртната си слава. Какво би правил Херакъл без него, без Евристей? Най-вероятно щеше да затлъстее, служейки в личната охрана на някой владетел, ако боговете не го вземеха при себе

си на небето, за да предпазят от неговите безумства тази грешна земя. А сега какво?

Сега в резултат на неговите усилия се утвърди общото мнение, че той, Евристей, един от най-умните и образовани хора на своето време, е бил само жалко оръдие в ръцете на своите високи божествени покровители, завистник, който със своите заяждания мира не дава на великия герой.

Общото мнение! Евристей нямаше много добро мнение за достойнствата на човешкия род. „Дано по-скоро — мислеше си той, — дано по-скоро се свърши с това.“ И без друго всичките му усилия са напразни. Никой не е способен, а главното — никой не иска да забележи и да оцени тези усилия. То се знае. Нали той не е убивал лъвовете. Той е само простосмъртен човек с болен черен дроб.

Да, съдено му е да остане неразбран.

Никой и никога не ще оцени обширните му познания в историята и географията, в ботаниката и селското стопанство. Това ще се забрави, такова нещо не е прието да се помни. Ще бъдат забравени новите, отбрани сортове пшеница, които той успя да получи след няколкогодишни селекции. Ще се забрави, че беше развъдил нови породи овце и крави, че млякото стана точно два пъти по-маслено, а реколтите се увеличиха двойно, четворно. Не, никой не ще си спомни за това. Защото човечеството имаше нужда и запомняше сензации от друг род — сензации, свързани със счупени черепи, строшени кости, изтръгнати нокти, с похищения, убийства, клетвонарушения. Предателството, лъжата, измамата — ето кое се запомняше, прочуваше се... при подобни обстоятелства той вече не се учудваше, че от него не ще излезе герой.

И така да е.

Не, не е прав той, като казва, че всичко ще се забрави. Поне едно нещо сигурно ще остане. Неговият труд. Неговата огромна работа, чийто завършек приближава. Ето това е най-великият му, истински подвиг, който не прилича на целия този шумен героизъм, четиридесет процента от който представлява само размахване на тоягата, а шестдесет — фантазии на разказвача по повод на това размахване. Не, неговият подвиг не е такъв. Това, което той върши сега, на което бе посветил толкова години от живота си, ще остане за векове. То

наистина е велик труд, той вярва, че рано или късно, докато е още жив или след сто, двеста години, ще се намери човек, способен да го оцени.

Този труд беше съчинението му за пеперудите.

Беше го започнал още като дете. Още тогава го беше поразило неவிжданото разнообразие на тези летящи, леки, изящни, толкова беззащитни създания, прелитащи от цвят на цвят — такива волни, такива красиви. През онези години и той като всички ги ловеше направо с ръце, а прашецът оставаше по пръстите му и по този начин унищожаваше, похабяваше красотата им. После направи първото си изобретение — сакче. Дълго бе мислил как да запази без изменения външния вид на тези насекоми, и след редица несполучливи опити намери необходимото — леко сакче на дълга дръжка. По-късно той пръв се досети да въведе в употреба карфичките, с които можеше да се забождат — и по такъв начин да се запазват — пеперудите. И много, много други неща още.

По времето, когато се възкачи на престола, вече притежаваше една от най-големите колекции на пеперуди в света. Още преди много години Мидас, Критският цар, велик учен, щом научи за тази колекция, предлагаше на Евристей за нея четири хиляди породисти крави. Вестта за този негов труд се разнесе до най-отдалечените земни кътчета като за едно от чудесата в света. Но Евристей — и може би единствено само той — знаеше колко много още не е направено и му оставаше само утешението, че никой в света не би могъл да направи повече, отколкото беше направил той.

Какво беше направил той самият за науката.

Пръв той раздели всички пеперуди на два раздела — „Homoneura“, които са без хоботче, а шарката на жилкуване на предните и задните крила е еднаква, и „Heteoneura“, които имат хоботче, а жилкуването на предните и задните крила се различава.

Той сложи край на съществуващото до тогава и напълно ненаучно разделяне на пеперудите на висши — „Macrolepidoptera“, и нисши — „Microlepidoptera“.

Той пръв въведе термини, употребявани и до днес в целия научен свят, като използва обозначаването им на излезлия вече от употреба и поради това не успял да претърпи изменения шумерски език.

Пак той пръв описа различните степени на видоизменения на тези лекокрили създания от гадните, лакоми гъсеници... Да, той бе

направил това, това и много други неща и ако страдеше от честолюбие на учен, само описанието на семейството на нимфалидите стигаше да му завоюва безсмъртие в историята на науките.

Но той не беше честолюбив, а историята изискваше друго.

Затова сега стоеше в своята работна стая, където в остъклени витрини грееха и преливаха с цветовете си хиляди представителки на пъстрокрилите — тези, които беше вече описал и нанесъл в каталога си, както и тези, които все още чакаха реда си. В момента завършваше описанието на „Черна мечка“. Той погледна пеперудата и с равен красив почерк написа на чудесната хартия, донесена му от Египет, следното:

„ЧЕРНА МЕЧКА“ — „ARCTIA VILICA“

Среща се в Средна, Южна и Източна Европа и в Близкия Изток. Предните крила са черни с бели петна, задните — оранжеви с черни нетна. Можем да я намерим по цветята, стените, оградите. Лети към светлината. Гъсеницата „*Arctia vilica*“ се храни с различни нискостеблени треви, растящи на слънчеви места.

Той погледна още веднъж. Пеперудата беше като жива. Сякаш ей сега ще размахва крилца и ще отлети.

Няма да отлети.

Евристей отмести поглед от пеперудата и направи една не съвсем строго научна бележка: „Тази пеперуда е много красива“.

И точно в тази минута се втурна момчето. Беше се задъхало, гърдите му се издигаха и отпускаха. „Иде! — развика се то. — Велики царю, той иде, връща се, видях го. С очите си го видях от крепостната стена!...“

Евристей веднага разбра всичко и както винаги почувства вкус на метал в устата си. Не беше нужно да си пророк, за да забележиш как момчето — синът на неговия търговски съветник Майон, загубваше ума си, щом чуеше за Херакъл. Евристей много съжаляваше за това, но нищо не можеше да направи. Той си нямаше синове и

цялата си любов беше отдал на това момче, което притежаваше сякаш безгранични способности. С каква лекота само усвояваше най-сложните обяснения из областта на математиката, физиката, химията. С какви великолепни лингвистични способности го беше надарила природата. Едва единадесетгодишен, той свободно говореше и пишеше на финикийски, беше изучил вавилонския клинопис и египетските йероглифи, от първия път запомняше което и да е обяснение... И макар да притежаваше тези способности — не проявяваше никакво старание, никакво желание да задълбочи получените знания, да заложи опит, да изведе научна хипотеза. Дай му свобода и той по цял ден ще слуша всякакви небивалици за боговете и героите — в такива минути просто замираще, очите му горяха... В себе си Евристей подозираше, че момчето тайно се увлича от съчинителство — и страшно го огорчаваше дори самата мисъл за това. Херакъл — ето кой беше герой за момчето, просто бе невъзможно да го разубеди в това. „То е защото — тъжно си мислеше Евристей, докато застаналото до него момче едва задържаше учестеното си дишане — всички ние сме склонни да се задоволяваме със собствения си опит, който при краткотрайното ни пребиваване на земята никога не може да излезе отвъд хоризонта на собствената ни ограниченост. И едва на стари години, когато залезът е вече съвсем близо, виждаме от билото на нашите години по-надалеч и по-добре — макар че нищо вече не можем да променим. И всяко поколение, разчитайки само на себе си, повтаря грешките на всички предишни поколения. Ето и момчето, синът на Майон, се стреми по-скоро да тръгне по този път. «Херакъл се връща!» Какво събитие!... Трепери цялото от нетърпение, иска му се всички да хукнем като него да посрещнем великия герой. А какво трябваше да направи този път Херакъл? Ах, да, да доведе Цербер. Това наистина е нещо интересно. Триглавият пес. Дело на природата! Тя всичко може. Пес с три глави. Интересно, интересно. Евристей ще отбележи това в своя дневник и ще напише, може би, писмо на Енлилиадидах, вавилонския цар от династията на Каситите — и той е като него запален учен колекционер, също бездетен. Да, триглавият пес...”

— Ти искаш да ида да посрещна твоя велик герой ли?

— Да — отвърна момчето и притисна ръце към гърдите си. — Нали обещахте. Миналия път дори не се показахте и той много се наскърби. Той мисли, че вие не го обичате, а други разправят, че се

боите от него. Но той никак не е зъл. Видели ли сте боздугана му? Направен е от дънера на цяло маслиново дърво. Ами лъка му? Аз не можах да дръпна тетивата на разстояние дори само колкото е дебело кутрето ми. Той може да улучи птица в главата от петдесет крачки разстояние — невероятно, нали? Моля ви, посрещнете го, много ви се моля... той е вече близо.

Момчето не млъкваше, думите една през друга се изтръгваха от устата му. „Много, много жалко“ — помисли си Евристей. Той наистина беше обещал, а обещанията трябва да се изпълняват.

— Добре — съгласи се той. — Да вървим. Да посрещнем великия герой Херакъл и едно от чудесата на света — триглавият пес. Но преди да тръгнем, миличък, кажи ми колко ще се получи, ако повдигнем седемнадесет на квадрат, умножим го по триста двадесет и девет и го разделим на седем?

— Тринадесет хиляди петстотин осемдесет и три — отвърна момчето. — Сега ще идем ли?

— Да вървим — каза Евристей и дълбоко въздъхна.

Най-после.

Най-после останаха сами. Беше се свечерило. Момчето едва измъкна Херакъл от зяпльовци и любопитни, които без всякакъв срам си изпросваха от великия герой сувенири. Сякаш още малко — и щяха да оскубят цялата козина на Цербер, да разглобят на части лъка и да направят на трески прочутия боздуган — и което е най-чудно, тон даваха жените.

Но сега всичко вече мина. Сега той принадлежи само на него — тук, в тази пристройка, никой не ще ги намери. Евристей беше разрешил на Херакъл да прекара цели три дни зад стените на Микена. Само го помоли с присъщия си шеговито-сериозен тон да не прави публични изказвания.

— Починете си, мой Херакъл — каза той, и с това непривично за гръцкото ухо обръщение на „ви“ смути великия герой и всички наоколо. — Починете си и съберете сили. В последния подвиг, който ви предстои, ще ви трябват твърде, твърде много сили.

„Най-после!“ Това знаеше и самият герой. Дори неговите сили бяха се изчерпали. Колко е уморен, и колко е гладен.

— Слушай — казва той. — Слушай, момче. Не може ли да се намери при вас нещо по-насищащо от кашата, с която ме нахраниха?

Разбира се, можеше. И тутакси пред Херакъл като с вълшебна пръчка се появи пушено козе месо, великолепно месо, момчето просто го беше отмъкнало от зимника. И зеленчуци му донесе, и риба, и прясна извара, и наниз чесън, мариновани гъби, маслини, захаросани плодове... Момчето с възхищение наблюдаваше как всичко това изчезваше пред очите му. И изчезна. Никога не би повярвало, че човек може да изяде толкова ядене, ако не го беше видял със собствените си очи. Като се нахрани, Херакъл изпи огромна кана вода и изтри ръцете си с парче тесто.

— Край — каза той. — Това вече е празник. А сега...

— А сега... — като ехо повтори момчето, без да сваля поглед от него.

— А сега — да спим.

И тогава видя как разочарованието и излъганото очакване напълниха очите на момчето със сълзи, и нещо като укор трепна в гърдите му.

— Ти дори не можеш да си представиш — каза Херакъл с известна извинителна нотка в гласа, — ти дори не можеш да си представиш, Мелезиген — момче, родило се на бреговете на Мелес, колко много ми се спи. Ти просто не можеш да си го представиш. Струва ми се, че не съм спал в живота си половин час. А дори и да съм спал, то е било като животно, край огън или в пещера, кажи-речи вървешком — и през всичкото това време безкрайна, непрекъсната работа. Само пред теб мога да си призная, и то ако ми обещаеш да не се раздрънкаш — обещаваш ли? Тогава пред теб ще си призная — ужасно съм уморен. Три дни! Не, ти представяш ли си — цели три дни да не мисля за нищо, да не трябва никъде да ходя, да мога само да лежа, да лежа, да лежа — и бъди сигурен, че не ще се помръдна през тези дни. Разбира се, ако ти се наемаш да ме храниш.

— То се знае, че се наемам — каза момчето и сълзите му пресъхнаха. — То се знае, че се наемам.

Само като си помислиш — три дни! Заради това той се наема да опустоши всички запаси на Евристей, въпреки че той — а може би поточно е да се каже, че тъкмо той — разбираше, че това не биха могли да направят дори хиляда херакловци в продължение на цяла година.

— То се знае — повтори момчето. — Ти не можеш дори да си представиш какви запаси имаме ние тук. За десет години. За двадесет. Царят изнамери нов начин за консервиране, чрез който продуктите се запазват всъщност безкрайно. Ти знаеш ли какво се разпорежи той? Всяка година десет процента от цялата реколта отива за запаси. Масло и месо, сушени зеленчуци, вино и разни видове сирене, пушена риба, мариновани и захаросани плодове — не, не мога да изброя всичко. Така че не се безпокой, ще има храна. Но моля ти се, недей заспива, почакай една минута. Разкажи ми поне дали срещна Тезей, или не?

Очите на Херакъл се слепваха, сякаш бяха намазани с мед. Той легеше проснат на дебела плъстена постелка, отпуснал всички мускули. За пръв път от много години беше щастлив, напълно щастлив. „Може пък точно в това да е щастието — мислеше си той. — Да работиш, да се връщаш уморен, да се измиеш от мръсотията и праха, да се нахраниш хубаво, а после да лежиш изтегнат така и да отговаряш на въпросите на малкото момче, което те зяпа възхитено. Какво ще кажеш, Херакъл? Може би точно такъв живот ти харесва най-много, признай си!“

— Какво казваш?

— Спиш ли? Много те моля, разкажи ми поне нещичко. Знаеш ли, всеки ден чаках на градската стена да те видя. Аз пръв те видях. И веднага изтичах при царя. Знам, той не те обича. Това е защото, както разправят, ти никак не уважаваш науката. Той самият се е побъркал на тема науки, а ти, казва той, без да се замислиш, ще пожертваш всякакъв манускрипт заради парче пушено месо. Според него ти си убил своя учител Лин, само защото не си искал да учиш, а той не искал да ти пише хубави бележки. Той не те смята за истински герой, защото всеки герой според него е пример за подражание, а ако всички започнели да ти подражават, тогава науките щели да замрат и ние сме щели да се превърнем в диваци. Но ти сам разбираш, Херакъл, че не е така. Ето, аз те смятам за най-великия от всички хора, а нали аз се уча добре. Дори Евристей не може да го отрече. За мен това не е трудно, никак не е трудно. Знаеш ли за колко време научих клинописа? За осем седмици, кълна се в Зевс. Миналата седмица четохме сказание за Гилгамеш. Знаеш ли, той много прилича на теб — и той е наполовина бог, наполовина човек, истински герой. Чуваш ли ме? Херакъл! Не заспивай още малко. А Гилгамеш си има приятел — ти слушаш ли ме, Херакъл? — той си има приятел, грамадният юнак Енкиду... Чуваш ли ме? Е добре, няма да ти разказвам какво прочетохме върху глинените плочки, но преди да заспиш, кажи ми, само едно нещо ми кажи — ти наистина ли срещна Тезей?

— Срецнах го — сънено измънка Херакъл. — Срецнах го.

— И ти — това ни го разказа специалният пратеник на атинския цар, — ти го освободи, нали?

— Да — каза Херакъл. Той вече спеше. — Да.

— Кажете ми само една дума още. Ти единствен ли си се върнал от онзи свят, от Тартор? Как е там...

— Студено. Страшен студ. Завий ме. Спя.

— Той спи...

Гласът, който не можах да позная, идеше някъде от невероятни далнини или глъбини. Все едно, да речем, че съм легнал на дъното на морето — толкова глух беше гласът и толкова отдалеч стигаше до мен. Чувствах все същия кучешки студ, какъвто може да бъде измислен за жив човек, но същевременно започнах да се връщам на повърхността на дълбините, където, струва ми се, бях без мое съгласие. Летях стремглаво към повърхността, сякаш се страхувах да не закъснея за влака, и през всичкото време повтарях — не спя, не спя. Но, изглежда, тия, които бяха на повърхността, не ме чуваха, докато не изскочих просто под носа им. А когато това стана, най-напред аз повторих думите, които те може би не бяха чули преди това:

— Не спя.

Очите ми се отвориха и аз видях пред себе си лицето на Катя. И тогава можех веднага отново да затворя очи, защото в същия миг, още щом я видях, се превърнах в огромен механизъм, съставен от множество зъбчати колелца, и тези колелца, както е редно, се завъртяха — всяко с различна скорост, скачени едно за друго. Цялата система заработи и се въртеше, въртеше се за радост на механиците от цял свят, но за мен това движение и въртене означаваше следното: Катя — тя беше наша квартирантка, живееше в едната стая (защо ли имахме свободна стая? От къде на къде?). Татко казва: „Помагайки на другите, ти винаги помагаш на себе си. Не е ли все едно на кого ще плаща тя тези тридесет рубли на месец — стаята и без друго е празна“. Защо? Защо да е празна? Защото баща ми и мама заминаха. Мама я няма, татко го няма, мама казва: „Катя ще ти помага“. Значи така — Катя, мама, татко. Тях ги няма — мама и татко. А кога се прибира Катя в къщи? Не по-рано от полунощ.

„Сега е полунощ, предаваме «Програмата след полунощ», нима съм си легнал толкова рано? Полунощ, юли, сега трябва да е светло, но не е светло, значи щорите са спуснати. Защо? Катя, Катя, Катя — но нали я нямаше. Кога я нямаше? До преди малко. А кой беше тук?... А-а, Костя. Костя беше тук, аз съм болен, щорите са пуснати, полунощ е. Предаваме музикален концерт. «За тези, които не спят».“

— Аз не спя.

— А ти спи — казва Катя. — Не ти ли е студено?

Студено ми е, но вече по-малко. И тогава забелязвам, че върху мен е струпана цяла планина от неща. Цял Еверест от одеяла, палта, и

още и още какво ли не — всичко е натрупано отгоре ми, и само като видя тази величествена планина, ми става по-топло.

— Искаш ли плодов сок?

И Катя ми дава сок. Още едно колелце се прибавя и тутакси започва да се върти, прикачва се към другите. Катя, сок, аз вече пих сок, Костя ми беше дал, а кой го е приготвил? Майката на Костя. Страшно добра жена, красива, макар да е с очила. Винаги ще те нахрани до спукване или ще ти даде да се напиеш с чай; у тях — имам предвид дома на Костя — винаги ври чайник и всички пият чай до припадък. Хубав чай, само „екстра“ или „първо качество“, тъмнокафяв и с много приятен аромат. Нашият чай няма такъв аромат. Катя, Катя, Катя...

— А Костя къде е?

— Ей сега ще дойде. Отиде да вземе котарака. Нали го молеше да донесе котарака.

— Аз?

— Ами да. В съня си ти непрекъснато повтаряше някакво име. И на мен ми се стори, че казваш — Тимофей, Тимофей... И той изтича да го донесе.

Костя, Костя, майката на Костя, кафяв чай, плодов сок, Тимофей... (Така се казва техният котарак. Да, точно така.) Тим, Тимофей...

— Тимофей ли? — питам аз. — Защо да съм викал Тимофей?

Катя се засмя. Бърчи чело.

— Не — казва тя, — някакво друго име беше, но много прилича на това. Почакай малко, сега ще се помъча да си спомня. Тимофей ли? Тевритей ли? Я ти се помъчи малко, може да си спомниш?

Но как мога да си спомня нещо, за което нямам никаква представа. А същевременно в тези имена долавям нещо много познато... Евритей? Не, това е глупост. И започвам да си припомням всички имена, които приличат на името Тимофей. Ерофей? Но какво общо има тук Ерофей? В живота си не съм срещал никакъв Ерофей. Тогава какво ще е? Евримей? Глупости. Езмей? Това вече говори нещо. Евмей, Евмей...

— Евмей ли? Това име ли повтарях?

Катя мисли. Лицето ѝ е много красиво, като на мадона. Не, по-скоро тя прилича на Венера на Ботичели, но Венера, разбира се, никога

не се е занимавала с академично гребане, а Катя е европейски шампион по гребане в академичната четворка. Наистина, това стана съвсем наскоро. Катя, гребане, Европейски шампионат... Гребане, гребане... Тогава се появява още едно зъбчато колелце — едно такова съвсем мъничко, започва да се върти, но известно време не докосва никого. Колелцето се нарича академично гребане. Да запомним. Евмей, Евмей... Аха, така се казваше пастира, при когото отишъл Одисей, когато след дълги странствания се върнал в Итака, в родния край, на своя остров. А защо изведнъж се сетих за това? Защото бях чел „Одисеята“.

— Не е Евмей! — казва най-после Катя. — Не. Нещо подобно, но онова беше по-дълго. Прилича, но аз помислих, че е Тимофей.

А защо четох „Одисеята“? Ах, да, заради доклада за Омир. Макар че това не са мои любими четива. Костя е по тях. Той си е загубил ума по Тит Ливий, Евмей, робът на цар Одисей. Одисей се връща в Итака, а жена му там е заобиколена от много кандидати. Да се чудиш защо? Ами че тя е била на сто години. Е, не на сто, но на четиридесет. Възрастна жена. На солидни години. На възраст. Кажиречи, на преклонна. Като моята майка. Като майката на Костя. Четиридесет години или около четиридесет — съвсем възрастна. Евмей е свинар. Всичко това мен никак не ме интересува, не. Мене ме интересува Сетън-Томсън. „Разкази за животните“, вие сигурно сте ги чели. Това се казва книга. Или пък неговата — „Животни — герои“. Когато прочетох „Уинипегският вълк“, за малко не заплаках, честна дума. Ами „Джек — смелото конче“ — за заека. По-точно за дивия заек. Или пък онзи разказ за гълъба Арно, спомняте ли си го? Да се побъркаш просто. Или Даръл — „Зоологическа градина в моя багаж“. Това се казва книга. А „Одисеята“...

Появи се още едно колелце, още едно зъбчато колелце. Но то дори не се завъртя, появи се и изчезна, отново се появи и пак изчезна. Одисей, Евмей, Омир...

Зъбчатото колелце се завъртя, свърза се с останалите, значи, попадна на мястото си... Докладът ми в Ермитажа — „Какво знаем за Омир?“. Сега вече се въртяха страшно много колелца — Катя, гребане, Европейско първенство... Омир, Одисей, Евмей... Тимофей... Евристей;

— Евристей ли?

— Аха — казва Катя. — Аха.

Това е вместо потвърждение. Тя никога не казва „да“, а винаги — „аха“.

— Аха — казва тя. — Точно така. Пък аз помислих — Тимофей. А кой е той?

— За кого питаш?

— Ами този... който не е Тимофей...

Не, тя не се преструва. Имам предвид Катя. Ни най-малко. Да не си помислите, че се фукам, но тя наистина бъкел не знае. Искам да кажа, че не знае хиляди неща. Веднъж заговорих за Рафаело, а тя каза: „Пък аз дори не знаех — вика, — че той е и художник. Аз мислех — вика, — че той е само певец“. Разбрахте ли? За малко не умрях. На косъм бях от смъртта. Впрочем отначало си помислих, че просто се шегува. Ясно ли е? Дори се учудих — това не можеше да мине и за шегата. Но най-изумителното беше, че тя *съвсем не се шегуваше*. Честна дума. Нали ви казах — за малко не умрях. Разбрахте ли? Не знаела, че Рафаело и рисува. Значи, тя, да я вземат мътните, не е чувала никога за Рафаело. По-точно, именно е чувала не за него, а него самият. Този, който пееше във филма „Нека говорят“. Стана ли ви ясно? За някакъв загубен певец — не, лъжа, не е лош певец, за някакъв певец, ако ще той да пееше колкото сто хиляди славея, тя бе чувала, а за Рафаело — никога. Да, това се казва номер. Изговорих сигурно милион думи, докато я убежда, че това са различни Рафаеловци, но нищо не можах да постигна. Тя не ми повярва. По мои наблюдения, тя е влюбена до уши в този същия певец Рафаело; залепила е снимката му на обратната страна на своето огледалце и повече гледа нея, отколкото самото огледало. Това е то. И, разбира се, нищо не беше чувала за Омир, нито за Одисей, нито за някакъв си там Евмей. Веднъж й казах, че би трябвало да прочете всичко това, но тя просто ме шашна. Аз й казвам: „Тия неща...“. Тогава имах предвид, че нищо не е чувала и си няма понятие — нито за Рафаело (освен пеещия), нито за Тициан, нито за Микеланджело, нито за Леонардо да Винчи. (Знаете ли как го наричаше тя отначало? Обзалагам се за хиляда рубли — не можете да познаете. Тя го наричаше Леонардо Давидович!) Нищо не знаеше. А когато й казах, че такива неща трябва да се знаят, тя ми отвърна: „че защо?“. Ясно ли ви е? Аз се смаях. „Как защо — казвам?“ А тя: „Ами така — казва. — Защо трябва да ги знам? Къде ще са ми нужни? Какво

— казва — ще правя с твоя Леонардо Давидович? Ако това беше необходимо — казва, — щяха да ни го кажат в техникума“. Беше завършила Физкултурния техникум и според мен много си въобразяваше (има предвид Катя). А може пък просто да се е обидила. Дори смятам, че тя положително се е обидила — не защото, както се разбра, не беше чувала нищо — пълни сто процента! — за живописиста (според мен това никак не я засегна), а заради Рафаело. Заради това, че има още един, който е известен на някого си — ако ще даже този някой си да е едно момченце като мен.

Защото тя ме смята за съвсем малък. А тя самата е само с три години по-голяма. Осемнайсет години — я вижте колко е голяма. Но тя наистина е съвсем голяма, което си е истина, истина е. И не само защото е висока метър и седемдесет и четири, не — тя просто е съвсем голяма, и дори може да се омъжи, макар че не разбирам какво има да се гордее с това. А тя според мен се гордее. Дори веднъж ме попита — дали да се омъжи, или не. За един курсант. Да, едно моряче тук не я оставя на мира, непрекъснато ѝ звъни по телефона. Един такъв смешен — с половин глава по-нисък от нея. Ама че кандидат! Сигурно е глупак — да си живее там кротко и тихо, да си плава под водата. А то ще вземе да се ожени, а Катя ще нарече пред някой от началствата му Тициан — Птициан (точно така каза веднъж). И тогава? Ще разжалват морячето за това, че не възпитава жена си, ще си изпати за нищо и никакво. Поне само заради това Катя да се позанимае малко, аз всичко бих ѝ показал, бих я водил в Ермитажа чак до сватбата. Но тя ме смути с това нейно — защо? Наистина ме смути. Пък аз мислех, че това е необходимо да се знае — така, както да пишеш и да четеш. Защо? На нея като че ли не ѝ трябва. Особено сега, през лятото, когато денонощно е на тренировки. Гребеше като бясна. И ето сега е европейска шампионка. „Птициан“! Как можа да го измисли. А сега пък Евристей го взе за Тимофей. Разбира се, на нея той също не ѝ беше нужен. Щом е шампионка. Каква ли радост е било в клуба! „Сега сигурно скоро ще ѝ дадат самостоятелна стая — помислих си аз. — А може и отделна квартира.“ И съвсем правилно ще е. То се знае, че ѝ е необходима квартира, иначе ще се стеснява да води тук своето моряче. Но въпреки това той идваше — щръкне до вратата и чака, чака докато тя случайно излезе. Според мен, на нашата площадка той прекарва всичките си градски отпуски — или както им казват там. Според мен

той просто се е шашнал по нашата Катя, а тя се прави, че ѝ е безразлично. Веднъж излизам да изхвърля боклука, а той стои. Синя униформа, на хълбока му сабя. Сигурно стърчи там от цял век. И пуши — от дим не се вижда, сигурно десето пакетче допушва, ако случайно минат с колите си пожарникари, сто на сто биха се засилили със своите стълби към петия етаж да гасят. Толкова много дим имаше. Не мога да ви кажа колко ми дожаля за него. Гледам го аз, а той сякаш случайно е застанал край нашата врата, преструва се. Нищо не пита, само дими. Така ми дожаля, че не се стърпях.

— Ако търсите Катя — казвам, — тя не си е в къщи.

Но той мълчи. Струва ми се, че не ми повярва. Едва по-късно разбрах, че не това е важното. Може да е повярвал, може да не е, но не това е важното. Разбирате ли? Тази глупава мисъл ми хрумна току-що. Знаете ли каква е тази мисъл? Дръжте се по-здраво да не паднете. *На него му беше безразлично.* Да. Не вярвате ли? Но това е истина. На него му беше безразлично дали тя си е в къщи, или не. Е, разбира се, ако тя си беше в къщи, сигурно щеше да му е по-приятно, но и да я няма — на него пак му беше добре. Жалко, че късно разбрах това. А тогава просто си помислих, че той не ми вярва. А може пък да смята, че Катя ме е помолила да кажа така. Само че пак повтарям: на него му беше безразлично. Точно затова не каза нито една дума — само задими още по-силно. Целият се забули в дим — като вулкан. Наистина, аз никога не съм виждал вулкан, забулен в дим, но много съм чел. За изригванията на Везувий например.

Или Кракатау... Стои — и дими. И както сега ми стана ясно, общо взето, съвсем не му беше зле. Сега вече вярвам, дори съм сигурен, че е точно така. Тоест не искам да кажа, че ми се е случвало да стоя пред вратата на някого. Съвсем не. Но мога да си го представя — например мога да си представя, че ми е харесало някое момиче и трябва да го покана някъде. И много добре мога да си представя как бих стоял до вратата и бих чакал докато то излезе. Е, може да не е до вратата, а на двора — нали човек не може цял ден да седи в къщи.

Да вземем, да речем, Наташка Степановна. Тя, например, час по час излиза навън. Колкото пъти да мина съвсем случайно покрай тях, стига само да позабавя крачка или да почакам десетина минути — непременно ще я срещна. И винаги е с някого. Винаги я изпраща някакъв дангалак от десетокласниците, мъкне, фукльото, чантата ѝ,

сияе от щастие. Колко пъти съм виждал подобни картинки — вече дори не мога да си спомня. Нито веднъж не съм я виждал да се връща сама от училище. А също и когато не си идва от училище. А нали е само в осми клас както всички нас. Ако се замислиш, този факт е просто поразителен. Но ако се замислиш малко повече, което и красиво момиче да вземеш, картината е една и съща: около тях вечно се въртят рояк поклонници. Чак ти става противно. Аз, виж, никога не бих правил така. Не бих се тълпял заедно с всички да чакам докато ми дойде реда да нося чантата. Не бих го сторил, дори ако момичето много ми харесва. Защо?

Но лично аз... Лично аз — чувствам — бих могъл да стоя на двора или дори на площадката като морячето. Сам. Че какво? Може ли човек да стои където му харесва, или не може? И той си стои.

Но въпреки това жал ми беше за него. Дори ако на него самия наистина му беше безразлично дали Катя си е в къщи, или не.

Казвам му:

— Но вие влезте. Тя няма да си дойде много скоро. Нали знаете — казвам, — че е на тренировка. Ще се върне късно вечерта.

А той:

— Нищо — казва. — Благодаря. Ще постоя тук.

Разбирате ли? Горд е. Е, негова си работа. Какво, аз пък да не взема да го моля? Да настоявам? Освен това тогава не разбихах още много неща. Например, не разбихах още, че може и да не е наложително един човек да види друг човек. Че на него може би просто му е приятно да стои до нейната врата. Само да стои и нищо повече.

Излизам след един час — стои. Но вече не пуши. И е един такъв тъжен. Казах, че тогава още не разбихах нищо от това, което сега разбирам, и дори някак си със злорадство си помислих: „Защо стоиш тука? За какво ти е тази Катя? Какво толкова си намерил в нея? Е, хубавичка е, дори ако ще да е много хубавичка, но нали е толкова висока. Нали е неудобно да вървиш с девойка, която е с половин глава по-висока от теб, още повече ако си военен... Отгоре на това със сабя“.

Разбира се, нищо не му казах. Не е моя работа. Само още веднъж му предложих да влезе вътре. Да я почака. Но той отново отказа. Тогава му казвам: „Ако искате да изнеса стол? — казвам. Все пак да се седи, е по-удобно, отколкото да се стои прав“. А той отвърща: „Не,

благодаря — казва, — не е нужно“. Аз тогава друго му предлагам: „Може би — викам — играете шах? Или табла? Или нещо друго? Тогава нека изнеса кутията и да изиграем една игра тук, на перваза, щом не искате да влезете. А?“.

Това го казах просто ей така. Дори на мен ми стана неудобно — колко време стои човекът. Но той неочаквано се оживи и казва:

— Знаете ли да играете шах?

Като че ли дори се учуди. Но после всичко се изясни. То се знае, че мога да играя шах, нали в интерната, дявол да го вземе, се научих. Там на какво ли не можеше да се научиш... Но сега не става дума за това. Едва по-късно, след първите дебютни ходове ми стана ясно какво е имал предвид. Имал е предвид *истинското майсторство*. Честна дума, той имаше не по-малък разряд от първи. А може и по-горен. А пък аз имам само трети. Но ако трябва да говорим честно, този трети разряд е твърде условен, на всички още в интерната ни дадоха трети.

Моят трети разряд, макар и да не беше фалшив, не струваше кой знае колко. Но все пак беше достатъчен, за да разбере как играе това моряче. Той можеше да играе с мен, както се казва, със затворени очи. Дори не разбрах как стана това, но буквално още след първите няколко хода ми стана страшно неудобно — имам предвид създадената на дъската позиция. Все едно че са ви накарали да облечете детско костюмче, с близо десет номера по-малко от вашата мярка. На едно място те стяга, на друго те опъва и не можеш нито да помръднеш, нито да въздъхнеш. Абсолютно същото се получи и с моята позиция. Всички фигури все още си бяха на дъската, всички до една, играта все още всъщност не беше започнала, а нямаше къде да местя. Така че, ща не ща, трябваше в самото начало да му дам една пешка, после втора, а след това и фигура. Да, той наистина разбираше от шах. Защото аз му казах — може би ще изиграем още една? Прибързано. Може пък, помислих си, това да е станало случайно. Нали би могло и така да бъде, колко неща още не ми бяха ясни, каквото и да речеш, имах трети разряд. С две думи, просто ми стана обидно, че толкова бездарно загубих и точно за това му предложих още една игра. Вторият път дори започнах съвсем иначе. Сега вече аз играех с белите и това все пак даваше известно предимство.

Да, теоретически. Но на практика съвсем не беше така. На практика всичко напълно се повтори. На десетия ход буквално нямаше

къде да местя, така че този път дори не се наложи да жертвам фигура, разбрах и без друго, че играта е изгубена. И точно тогава го запитах кой разряд е. Но той не ми отговори. Гледай го ти него, излиза, че не само е горд, но и скромнен. Аз може би още близо петстотин пъти го питах кой разряд има, но той се правеше, че не чува. Тогава ужасно се разстроих. Той сигурно толкова се беше измъчил от дългото чакане на площадката, че се е зарадвал да играе дори с мен. Само че аз не останах да играя повече. Благодарих и се прибрах.

А след един час той позвъни. Отварям аз. Виждам, съвсем е оклюмал. Но се държи още.

— Извинете — казва. — Но на мен ми изтича отпуската.

И млъкна. Имаше си такъв навик, каже нещо — и мълчи, може би мисли какво още да каже, или ви дава възможност да вникнете в думите му.

Тогава аз му казвам:

— Жалко.

На мен наистина ми беше жал за него, изобщо той не е виновен, че аз играя толкова лошо. Не му се сърдех вече. Готов бях дори да изиграем още една игра, ако той поискаше.

— Да — казвам, — жалко.

А той:

— И въобще — казва — ние заминаваме оттук. На лагер. Много ми беше приятно — казва — да се запозная с вас. Само че — казва — вие не бързайте толкова при играта. Не гледайте веднага да спечелите. Играйте — казва — по-внимателно.

И отново млъкна.

— И още ето какво — казва. — Впрочем, не...

— Какво не? — питам.

А той:

— Нищо. Всичко е наред. Хайде, довиждане.

И си тръгна. Пък аз викнах подпре му:

— Ами на Катя — казвам, — на Катя какво да предам?

А той:

— Нищо. — Точно така каза. — Нищо. Нищо не трябва.

И си тръгна.

Това се казва моряче. След този случай аз дори почнах да го уважавам повече, честна дума. Харесват ми сдържаните хора. Стига да

можех, щях да бъда ужасно сдържан. Каквито са индианците на Фенимор Купър. Помиите ли ги? Измъчват ги, а те не щат и да знаят. Напълно и абсолютно сдържани. Но, уви, аз не съм такъв. Аз съм много емоционален. Никак не съм сдържан. Не знам дори защо е така. Разбира се, това е много лошо, но засега изобщо не мога да измисля как да се справя с това.

Да, такава история се получи с Катиното моряче. Той, виж, се владееше, не може да му се отрече. Дори, може би, твърде много. Представете си — не поиска дори да й предам нещо...

Катя тогава се прибра както винаги, кажи-речи, в дванайсет. Отначало не разбирах с какво могат да се занимават там, на тази нейна гребна база, толкова до късно. „Може пък да спят там?“ — така си мислех. Винаги е така, когато не разбираш от нещо. Когато си нямаш понятие за една работа — именно тогава ти минават какви ли не мисли в главата, но щом го разбереш, или се запознаеш по-отблизо — виждаш: няма нищо нередно. Сам се уверих в това. Те провеждат по две тренировки на ден. Една — общофизическа, денем, а другата вечер — на вода. Ужасна работа. По десет-петнадесет километра гребат, че и повече. Не само около остров Елагин, но и около Аптекаряския отгоре на това. Че дори и в Голяма Нева излизат. Или по крайбрежието. Аз самият бях с тях веднъж на кърмилото, вярно, че за малко. Тогава минахме от гребната база нагоре до Каменоостровския мост, спуснахме се до Централния парк за култура и отдих и по Крестовка се върнахме обратно. Просто само ей така, да се поразходим, да се поочупи новата кожа на веслата.

Чудесно гребат, дявол да ги вземе. Да не повярваш, че момичета могат така. Рязко загребват и пердашат по водата като бесни, аз само от седенето на кърмилото си натъртих половината гръб. Да, европейски шампиони, а са момичета — и толкоз, на улицата дори няма да им обърнеш внимание. С плитчици. Най-голямата е на деветнадесет години. Не, наистина — чудесно гребат. След тренировка от тях просто пара се вдига. По фланелките им чак сол избива от потта, вярно ви казвам. Но тренировката не е още всичко. Тя е само част от работата. Няма да се разпростирам на дълго и широко, ще кажа само едно нещо като пример. Те сигурно по два часа изтриват веслата си, а да не говорим за лодката. Нея само дето не я облизват с език. Откровено казано, съвсем излишно е те самите с часове да трийт с парцалите —

това би могло да го прави всяко хлапе от новациите. Дори ще му е драго, че го върши. Но те няма да допуснат. Няма да допуснат друг да върши тяхна работа. По-късно дори разбрах, че това обяснение не е съвсем точно. Те не само че няма да допуснат друг да върши тяхна работа, но по-важното е, че не биха си позволили такова нещо. Не биха си позволили да прехвърлят черната работа на други, въпреки че са шампионки и след тренировката са капнали от умора. И не само те, а никой от този клуб не допуска подобно нещо — изглежда, така си е от паметивека, никой — дори и олимпийските шампиони. Да, не го казах току-така — дори олимпийските шампиони: такива имаме точно шест души, от всички времена, като се почне от Олимпийските игри в Хелзинки. Още не съм бил роден, когато в нашия клуб вече е имало олимпийски шампиони. Не, наистина, ние имаме отличен гребен клуб. И искам да подчертая, че точно те, олимпийските шампиони, повече от всички не допускат други да вършат нещо вместо тях. Отначало просто няма да ги разпознаете сред другите, освен ако знаете, че се държат по-скромно от другите. Това ми се струваше на първо време дори странно, честна дума. Нали знаете, че обикновено всичко е тъкмо обратно: ако някой има с какво да се похвали, дай му само да се перчи и кичи. И аз самият съм такъв — във всеки случай бях такъв доскоро. Своя трети разряд по шах само дето не го забождах и на възглавницата си, честна дума. А при тях е точно обратно — колкото повече титли има един човек, толкова по-свит е. Бих казал дори толкова по-скромно се държи. Пък какви фланелки носят, само на боклука можеш да видиш такива. Целите в дупки. Това им е нещо като талисман — за щастие. И никога не важничат. Спокойно можеш да идеш при който и да е олимпийски шампион, например при Коршунов — да, именно при него — и да го попиташ дали няма грес за смазване на ключовете или кожичка за веслото, или пък нещо друго. И той ще разговаря с теб така сякаш не той, а ти си олимпийски шампион. Честна дума. Ето точно затова ми харесва нашият клуб.

Да, такъв рядко се намира. И в същия този клуб нашата Катя стана европейска шампионка още първата година. Естествено, както сами разбирате, не само тя, а цялата им четворка — распашна четворка, както е прието да се казва, и много ясно, че при тази работа се изисква труд и само труд, и никак не е чудно, че всеки път тя се прибираще у дома към дванадесет. Прибираще се полумъртва, честно

ви казвам. Пък и тя самата просто е бясна в гребането, не бях виждал такова нещо, и не само тя, а и другите — стопроцентови фанатици. Ако не беше треньорът им Августина Николаевна, те с месеци нямаше да излизат от лодката, там щяха да си живеят — тя ги гони да си вървят.

Така че сега ви е ясно — морячето никога не би могло да я дочака. За да я дочака, би трябвало изобщо да се уволни и да я дебне. Всеки ден до дванадесет. Или пък и той да се залови с академично гребане. Но едва ли и това би му помогнало. Защото в „академията“ няма смесени отбори, както например при тенис. Така че и това не би помогнало. Безнадеждна работа.

Та когато Катя си дойде, аз ѝ казвам:

— Жалко — викам, — че не си дойде един час по-рано.

А тя:

— Аха — казва. Вече ви обясних, че това „аха“ го казва при всички случаи.

А аз ѝ отвъръщам:

— Не „аха“, ами е жалко за човека.

И ѝ разказвам цялата тази история. Тъй и тъй, казвам. От самото начало до края, до момента, когато си отиде морячето. Но без всякакви подробности. И тогава видях как може да се промени човек. Тоест кръвта се дръпна от лицето ѝ, побледня и просто ще ме изяде с поглед, а в гласа ѝ дори злоба се долавя, сякаш аз съм виновен.

— Аха, — казва, — а какво поръча да ми кажеш? А? Какво поръча да ми кажеш?

— Нищо — отвъръщам.

— Невъзможно.

Разбирате ли? Тя ми казва това — „невъзможно“. Толкова се учудих, че дори не се възмутих. По-точно, възмутих се, но учудването ми беше много по-голямо. Да не би тя да игра с него на шах? Или пък тя разговаря с него? „Невъзможно“. Но се сдържах.

— Не — казвам. — Нищо.

А тя си знае своето. Дори забрави това „аха“.

— Спомни си — казва. — Помъчи се да си спомниш. Какво поръча да ми кажеш.

Чудех се много, като я слушах как непрекъснато ме пита, и то толкова настоятелно. Че нали той, както тя неведнъж беше казвала,

изобщо не ѝ харесваше. И тогава аз ѝ казвам:

— Че какво толкоз? — казвам. — Защо се тревожиш? Е, като не е поръчал, много му здраве.

— Невъзможно. — Тя пак си знае своето. — Невъзможно.

— Добре де — казвам. — Вярно, той като че ли започна...

И тогава тя чак ме изплаши. Бога ми. Очите ѝ святкаха като на тигър. Аз дори се сепнах.

— Какво? — пита ме. — Кажй де, какво?...

— Ами той така и не довърши — казвам. — Започна, а после, изглежда, се отказа. Само ме посъветва, когато играя шах да не бързам. Да играя по-внимателно.

— А не поръча ли да ми кажеш нещо?

— Нали ти казвам — уж започна: „Кажй й...“ — вика. А след това рече: „Всъщност нищо“. Те — казвам (и то само защото изведнъж някак си ми дожаля за нея, за Катя де, нещо много нервничеше заради някакво съвсем ненужно ѝ моряче), — те — казвам — заминаха на лагер. Така че ти напразно се тревожиш — казвам. Той няма да идва вече. Сигурно няма дори да се весне повече.

— Ами къде е — казва — този лагер? Къде се намира? Каза ли ти адреса? — И вече ми закрещя: — Остави ли адреса?

— Не — казвам. — Не ми го каза. Не го остави. Но може би смята да ти пише от този лагер.

Според мен тогава тя ужасно се разстрои. Не седна дори да яде. След тренировка обикновено винаги яде — и не, да речем, чай или кафе, а солиден обяд — супа, ако има, второ и така нататък. Тя яде като същински хамалин, а не като момиче, а хляб изяжда — направо половин кръгъл хляб на едно ядене, но всъщност това е обяснимо — при такива тренировки.

Сами разбирате, че на мен никак не ми се свиди, ако ще нека изяде три кръгли хляба, това ни най-малко не ѝ вреди. В такъв смисъл, че не ѝ личи много ли яде или малко, съвсем не е пълна, по-скоро дори е кльошава, но яде като як мъжага. Вярно, че и сила има като на мъжага. Нашата библиотека с абонаментните издания, тежка три тона, не по-малко, тя я премества като перце. Не току-така я взеха в шампионската лодка — нали когато се премести в Ленинград тя имаше всичко на всичко втори разред, а сега е вече майстор на спорта от международна класа.

Но сега няма да говоря за това. Още повече че тогава тя не беше още никакъв шампион. Искам да кажа, когато морячето замина на лагер. Ако тогава тя беше шампион, може би щеше да ѝ бъде по-леко — имам предвид, че по-леко щеше да преживее всичко това, поне от гордост. Но шампион тя стана едва след месец. А тогава дори не седна да яде. Щом разбра от мен, че морячето е заминало за някакъв си там лагер и нищо не е поръчало да ѝ кажа, просто се оклюма и се прибра в стаята си. Не само че не яде, но дори чай не пи. Честна дума. Това толкова ме учуди, че аз отначало дори нищо не предприех. Нека, мисля си, да почакам. Да почакам малко. Нима тя дори чай няма да пие — мисля си. Или поне до кухнята да иде.

Но тя не отиде. И от стаята, в която живееше, не се чуваха никакви звуци, сякаш изобщо тя не беше там, в стаята. Тогава реших да приложам военна хитрост. Слагам чайника, чакам да заври, а после чукам на вратата ѝ. И се заслушвам. А тя мълчи. Чукам втори път. Тогава тя се обажда, а гласът ѝ един такъв, че едва го познах. Някак си мокър, влажен.

— Какво има — пита тя с този непознат глас. — Е? Какво се е случило.

И аз ѝ казвам:

— Нищо. Нищо не се е случило, чаят е готов. Идвай да прием чай, завря.

А тя: „Няма да дойда. Няма да пия. Не искам“.

Тогава аз надзъртам в стаята ѝ, а тя лежи в леглото — но да не мислите, че спи — не, а още си е с роклята, както се върна от тренировка, дори не се е преоблякла. Такова нещо дотогава не се беше случвало, на мен просто ми домъчня.

— Катя — казвам, — Катя. Недей така — казвам, — заради такава глупост...

И тогава стана нещо, което, ако ще сто години да мислех — не бих измислил. Тя като заплака! Бога ми. Право да си кажа, съвсем се обърках, напълно.

— Катя — казвам, — Катя...

И не се сещам какво да правя.

И изведнъж загрях. Разбрах, че тя плаче заради това моряче. Заради шахматиста. Който замина. Тоест не бях сигурен в това, разбира се, нали тя винаги казваше, че той само ѝ пречи, а сега излиза

нещо съвсем друго. Не, не бях сигурен. Но добре знаех, че в такива случаи изобщо не можеш да бъдеш сигурен. Дори точно обратното. Както, да кажем, със Стъопа, с Наташка Степановна, която винаги се изказва така презрително за момичета, които тичат подир момчета. В смисъл че тя никога не би тичала подир който и да е, а това че подир нея се мъкне цяла опашка от обожатели, това съвсем не я интересува. С нея сякаш всичко беше ясно. Но ето как е всъщност. Всъщност на нея ѝ харесва едно от нашите момчета. Съвсем наскоро го разбрах. И знаете ли кой е той? Не е от тези, които ѝ носят чантата. Не е и от тези, които и на сън си представят как я изпращат до къщи. Да, това е Костя. Той, виж, никога не се натиска да я изпраща. Като че ли дори и през ум не му минава такова нещо. Той дори не гори от желание да ходи у тях на гости, както всички други. Включително и аз — поне доскоро. Той дори може да ѝ каже — да, ще гледам да дойда. И няма да дойде. Имаше такъв случай, добре си спомням: бяхме се уговорили да идем при нея един неделен ден към дванадесет. Отивам аз, звъня, и Наташка просто в същия миг отваря вратата, сякаш е стояла зад вратата и само е чакала да се позвъни. Отваря вратата, надзърта през рамото ми и пита: „А Костя къде е?“. Отговарям ѝ: „Че той не е ли дошъл още?“. Но тя хич не ме слуша и пак: „А Костя къде е? Ще дойде ли?“.

Като че ли аз знам дали ще дойде, или не. Нали пред нея обеща, че ще дойде. С една дума, останахме у тях чак до вечерта и тя през всичкото време при всяко позвъняване тичаше да отвори, но Костя така и не дойде. После той ми каза, че наистина бил искал да дойде, но решил още веднъж — сигурно вече за хиляден път да почете своя Тит Ливий, и толкова се увлякох, казва, че съвсем забравих.

А Наташка при всяко позвъняване тичаше...

Така че в тези работи не можеш да бъдеш съвсем сигурен. И все пак аз се реших. Спомних си всичко това, реших се, дадох си важен вид и казвам:

— Виж какво — казвам, — Катя. Трябва да ти кажа нещо. Искам да ти призная нещо.

И тогава Катя просто замря. Не само че някак си се сепна и притихна, не — ами просто цялата замря, бих казал — замря и се стегна, макар че продължи да си лежи на леглото, както си лежеше. Точно като в приказките, когато убиват царския син Иван, а после го нарязват на парчета, напръскват го с мъртва вода и след мъртвата вода

той, царският син Иван, отново става цял, а после го пръскат с жива вода — и той оживява. По-рано не го разбирах, по-точно не си го представях, за мен това бяха само думи — и толкова, а сега, тъй да се каже, с очите си го видях. Защото в този момент се получи точно така. Още щом казах на Катя, че трябва да ѝ призная нещо — това ѝ подейства като мъртва вода и после вече цялата работа оставаше да свърши живата вода. И тогава изведнъж ме прихвана и аз започнах да ѝ говоря разни неща, да плещя измислици една след друга, което беше по-силно от жива вода. Все едно водопад от жива вода, честна дума. Защото аз казах, че цялата работа е, че съм дал дума, обещал съм уж да мълча и никога не бих престъпил дадената дума, ако не ставаше дума за нея. Тоест, ако не бях видял как ѝ подейства това. Но сега, след като съм видял колко е разстроена, съм решил все пак да престъпя думата си, макар че това не е хубаво.

— Но — казах аз, — все пак няма да ти предам дума по дума всичко, каквото говори тук морячето. Впрочем — казвам, — ти знаеш ли, че той всеки ден стърчи тук по цели вечери край вратата. А нали на тях, на курсантите — казвам, — им дават градска веднъж в седмицата. Ти разбираш ли — казвам — какво значи това? Това значи, че той бяга от училището си. Самоволна отлъчка — така се нарича това. И по този начин на каква опасност се излага — също не знаеш, нали? Най-малкото — заплашва го карцер. А може би и военен съд.

Страшно се увлякох. Фантазията ми започна да блика като жива вода, като фонтан в Петродворец. Може би сега той е в студения карцер, на хляб и вода, и го чака съд и ние повече никога няма да го видим. И всичко това, казвам, за какво? Защото ти не му обръщаше никакво внимание.

И тогава Катя за първи път се обади:

— Той ли ти го каза?

— Това — казвам, — сам го долових. От думите му — казвам — се подразбираше. Да, точно така. „Аз за нея (за тебе, значи) — разправяше той — не представлявам нищо, едно дърво, един камък, дори една котка значат повече. Но на мен казва — все ми е едно. Тоест не че ми е безразлично, но това никак не влияе на отношението ми към нея (към тебе, значи). Но ако на нея ѝ е неприятно да ме вижда — тогава — казва — няма да ѝ се натрапвам. Няма — казва — да ѝ нося чантата...“

— Каква чанта? — тук Катя ме улови.

Малко се поувлякох и все си мислех за Наташка и как ѝ носят ученическата чанта. Тогава вече почнах да се измъквам от положението.

— Чанта ли? — питам. — Ама аз чанта ли казах? Това е само тъй, в преносен смием, за да бъде по-разбираемо. Аз ти предавам — казвам — смисъла на онова, което той каза. Сигурно — казвам — е имал предвид твоята чанта. Нали имаш такава чанта — онази спортната.

Измъкнах се. Как можах да се изпусна за чантата — ума ми не го побира. Изобщо Катя се пооживи.

— Ти май се канеше да пиеш чай — каза тя. — Хайде — казва, — нещо ми пресъхна гърлото.

Но аз не мога да спра. Бях влязъл вече в ролята си и не мога да спра.

— Седи сега той — казвам — в студения карцер. А после ще го дадат под съд, а след това какво ще стане — не мога дори да си представя. Защото — казвам — какво ли не може да му се случи. Нали е дал — казвам — клетва да не нарушава дисциплината, а щом вече я нарушил — край. Няма да го видим — казвам — повече. А той е отлично момче. Как хубаво само играе шах — истински майстор на спорта. И как говореше за теб — просто да се захласнеш. Всяка вечер ми разправяше за теб. Че си прекрасна. Разбрал го още от пръв поглед. За цял живот — казвам — си го пленила. Заради тебе човекът, тъй да се каже, е нарушил войнишката си клетва, а ти пет пари не даваш. Безсърдечен човек си ти — казвам, — Катя.

Говоря ѝ всичко това — и сам започнах да вярвам. Чувствам как гласът ми взе да трепери и като че ли нещо в носа дори ме пощипваше, още малко — и ще се разплача. Сега пък Катя се уплаши. Дори забрави за чая, за втори път.

— Наистина ли — казва — заради това могат да го вкарат в карцера? Или пък да го изключат от училището? Ти как мислиш?

Какво има да се мисли.

— Разбира се — казвам, — че могат. Това не ти е обикновено училище, а военноморско. И не какво да е, а висше. Все едно — казвам — редовна войска. Действаща армия. Действаща армия и действащ флот. Да — казвам, — напразно погуби човека.

Но тогава тя изведнъж се разсмя и казва:

— Е — казва, — не съм го погубила още. Изобщо ти, Димка — казва, — нищо не разбираш!

И бързо скочи и изтича в кухнята. Не съм разбирал! То се знае, не разбирам. Че кой може да разбере нещо — току-що лежеше, заровила лице във възглавницата, а щом чу, че заради нея могат да дадат човека под съд — тича в кухнята чай да пие. Кой може да го разбере това?

Постоях тогава още малко в нейната стая. В носа вече не ме пощипваше, но аз наистина бях влязъл в ролята и ми се струваше, че сега мен ще ме съдят за нарушаване на клетвата. Странно е това усещане. Не, не, че е лошо — но е странно. Трудно е да си представиш, че могат да разстрелят човек само защото е нарушил клетвата заради някакво момиче, но навярно ставали са такива неща. Да речем в „Кармен“. Нямам предвид операта. Говоря за разказа на Проспер Мериме. Той съвсем се различава от операта и, разбира се, не защото там не пеят — просто не мога да обясня, но там всичко е съвсем иначе, там въздухът сякаш е друг. Няма никакви възвишени слова. Всичко е просто — но страшно ти дожалява за този разбойник Хосе Наваро. Лошо свършва той — и всичко е заради Кармен. Ако се замислиш, дори е глупаво. И все заради любовта. Не, това не го разбирам — как може да се вършат такива неща от любов. Имам предвид кражба, убийства и грабежи. Все пак това е нередно. Според мен любовта трябва да бъде съвсем друга. Обратното — щом обичаш някого, трябва да зарежеш тая работа. Всякакви грабежи и прочее. За каква любов може да става дума, когато преди това си смъкнал сакото на някого? Може пък аз да не разбирам някои неща? Тъмна работа!

Тогава ние с Катя изпихме горе-долу по четиридесет чаши чай. Шест пъти пълнихме и слагахме чайника да заври. От нас течеше вода като порой. Отначало пиехме само чай, после чай с плодова торта — любимата ми, после пък само чай, после със сладко, по-точно с конфитюр, също любимия ми, български, нали го знаете, по четиридесет и пет копейки бурканчето, после с мед, който Катя беше получила от родителите си. Родителите ѝ живееха на сто хиляди километра от Ленинград, някъде в Казахстан, дотам дори не отива самолет; Катя казва, че те там имали пчели с кошери — та точно с

такъв мед пихме чай, и тогава — а може би, когато още пиехме чая със сладко... Не, с меда беше, та тогава точно аз я запитах:

— Катя — казвам. — А ти знаеш ли какво е любов?

Сега пък тя ме учуди. Споменах вече, че е само с някакви си три години по-голяма от мен, а пък сто пъти по-малко от мен знае и бъкел не е чела — това тя сама си го признава — и, разбира се, не е чувала за такъв писател като Проспер Мериме, така че представяте си какъв отговор можеше да се очаква от нея — „ами, не знам“, а тя ми каза:

— Разбира се, че знам.

Ясно ли ви е? „Разбира се, че знам.“ Не просто знам, а „разбира се“. Тогава ме хвана яд. Какво безочие! — мисля си.

— Щом знаеш — казвам, — кажи тогава какво е?

— Рано е още — казва — да знаеш.

— А за тебе — казвам, — значи, не е рано?

— Ами че аз — отвърща ми тя съвсем спокойно, — аз съм вече голяма. А ти още не си.

— Как така да не съм? А какъв съм? — казвам. — Да не съм дете?

— Разбира се. Ти — казва — си дете. А какво, да не би да си голям?

Спрях да разговарям с нея на тази тема. Стана ми безинтересно. Не че се обидих от това, че тя ме смята за дете. Съвсем не. Просто ми стана безинтересно да разговарям с такъв човек. Стана ясно, че ние с нея имаме просто различен мироглед. Съвсем различен. Нали разбирате, тя смята, че като е на осемнадесет години и в нея се е влюбил моряк, е вече голяма, а щом аз съм на петнадесет и в мен никой не се е влюбил, значи съм още дете. Нищо, нека си мисли така, но ние с нея имаме съвсем различен мироглед. Това ми е ясно. Няма да мине много време и тя ще бъде твърде изненадана. Напълно съм уверен, че мога да се оправя във въпросите на любовта не по-лошо от нея. Само че не ми се ще. И не му е дошло още времето. Цялата работа е просто в моя забавен растеж. Споменах вече, че в класа съм почти с най-дребния ръст. По-нисък от мен е само Славка Синицин. Но това още нищо не значи. Ако искате да знаете, всички велики хора са били с нисък ръст. Наполеон, например, е бил доста нисък — това е доказано — и толкоз. И Лев Толстой. И не само те. А да не би пък от високите да са излезли много велики хора? Само Петър Първи. Той е бил върлина. Над два метра — само за баскетболист. И толкоз. А всички други велики хора са били средни на ръст. И това е съвсем обяснимо — не са имали време да хабят сили за ръста си. Нали трябва да стават велики, ето къде отиват силите им. А когато станат велики, никой не им напомня за ръста. Много просто. Тогава никой не си спомня на колко години са и прочее. А пък аз тепърва още ще раста...

Изобщо поразстроих се аз заради тази глупава Катя. Но после изведнъж си представих как съм станал велик човек — е, не като Наполеон, но нещо подобно. И как Катя идва при мен — нещо ѝ се е случило и никой не може да ѝ помогне. Та, значи, идва тя при мен и казва:

— Никой, освен теб, Димка, не може да ми помогне.

И аз я питам:

— Какво, сега няма ли да кажеш, че съм дете?

И неочаквано в отговор чувам:

— Разбира се, че си дете... — И после като заглъхващо ехо, повтарящо еднообразно и всеки път все по-тихо: — Разбира се, че си дете, разбира се, че си дете... — И накрая, вече почти едва доловимо: — Разбира се...

— Разбира се, че си дете.

В гласа на Евристей се долавяше раздразнение, той ядосано се разхождаше напред-назад в малката стая, където се водеше разговорът. Херакъл, облегнат на стената, го гледаше и от височината на своя кажи-речи пет лакътя ръст, виждаше как са оредели косите на Евристей. „Ако продължава така — помисли си той, — след няколко години главата му ще бъде гола.“

— Напразно си замислил това — като се спря най-последно, каза Евристей. — Наистина напразно. Разбира се, че той е още дете. Ще минат още няколко години докато стане ефеб. А ти искаш да го помъкнеш бог знае къде. Аз ще ви начертая пълна схема на маршрута, а точния път ще ви покаже Протей. Но момчето няма какво да прави там.

— Но аз не го мъкна насила там — отвърна Херакъл. — То самото иска. Ако не ми вярваш, питай го сам. Да го повикам ли?

— Няма нужда — уморено отвърна Евристей. — Вярвам ти. Естествено. Ще се намери ли момче — преди хиляди години или след още две хиляди години — да се откаже от такава възможност. Известно ми е, че те бълнуват за теб и твоите подвизи. За тях — за теб и твоите подвизи — се съчиняват легенди. Кой ще се откаже — повтори той. — Понякога ми минава през ума, че и аз не бих се отказал. Но ти си възрастен човек. Разбери — това е необикновено момче. Боговете са му определили друга участ. То не е родено като теб за военни подвизи. То е необикновено надарено. Разказа ли ти за случая с вавилонския клинопис? Аз писах за това на моя приятел Нинурта-Тукулти-Ашура в Лагаш и на Енлилиадидах във Вавилон. Това наистина е нещо невероятно. Момчето е надарено с феноменална памет и покажеш ли му веднъж нещо, не ще го забрави никога. От един път само то запомни цялата класификация на колекцията ми — няколко хиляди вида. Сега разбираш ли каква отговорност носиш за него пред цяла Гърция, пред целия свят? Може би му е съдено да прослави нашата страна по някакъв друг начин, а не като се шляе по прашните пътища... Остави го тук, Херакъл, остави го. Аз ще го направя истински учен. Знаеш колко малко умни глави има в нашата страна. Всички са увлечени от войни, походи, нападения и никой не мисли нищо за истинска наука, нито за истинска култура. Остави го — тук то е в безопасност.

— Е, ако смяташ — каза Херакъл, — че аз не ще мога...

— Ти си знаеш своето. Искаш да кажеш, че щом е с теб, никой няма да посмее да го обиди, така ли? Но нали не можем да предвидим всичко, което може да ви се случи из пътя? Пътят до страната на Хесперидите е толкова дълъг. Ще трябва да преодолявате реки и морета, по пътя си ще опрете до безкрайните води на океана. Нима ще можете да се опазите от силите на природата? От разливите, ураганите, от маларията, от ухапване на змия, от стрела, хвърлена от засада? Не, не можете! Остави го тук. Тръгвай сам, донеси ябълките — и си свободен. Нали знаеш, че ние с теб не сме врагове. Произлизаме от един и същ родоначалник — Персей, и всеки от нас е посвоему неповторим: ти в своята работа, аз в моята. Помогнах ти да завършиш своите подвизи. Върви, изпълни последния — дано ти помогне твоят баща Зевс. Аз също ще ти помогна. Ще ти дам толкова храна, колкото можеш да носиш. Ще ти дам препоръчително писмо до най-големия учен на всички времена Протей — без негова помощ ти не ще постигнеш целта. Той ще ти предскаже бъдещето, ако те интересува. Но момчето остави тук.

— Но нали ти казвам...

— Теб той ще послуша. Сигурно ще те послуша.

— Но...

Херакъл с мъка намираше нужните думи. Общо взето умът му беше бистър, но в живота си той повече разчиташе на бързината на ръцете си, на вярното си око, отколкото на бързината на езика и точността на думите.

— Но слушай — каза Херакъл. — То иска да дойде с мен. Иска. Нали е умно. Мисля, че е така. Аз не мога да го преценя като теб. Струва ми се, че е много способно момче, този Мелезиген.

— Мелезиген ли?

— Аз го наричам така, защото се е родил както ти, разбира се, добре знаеш, на брега на Мелес. Между нас казано, нищо и никаква рекичка. А ти как му викаш?

— Аз му викам Майонид — каза Евристей, — защото неговият баща Майон е мой съветник по търговските работи в Мала Азия.

— Нека бъде Майонид — каза Херакъл. — Макар че това име не ми харесва. Нека бъде Майонид. Така да бъде... за какво говорихме? Ах, да, че той е способно момче. И какво от това? Ще намалее ли способностите му, ако поопознае малко живота? Ти си прав, Евристей,

пътят ще бъде дълъг. Много дълъг — предчувствам го. И нима всемогъщите богове ще ни оставят без изпитания? Разбира се, ще ни пращат изпитания. Ти си прав. Прав си, като казваш, че не ще го опазя.

— Виждаш ли...

— Вярно е. Но искам да те запитам нещо. Нима тук, в Микена той е в безопасност? Имам предвид следното — нима тук нищо не може да му се случи, а? Да, Микена има високи стени. Но достатъчно високи ли са те за комара, носещ малария? Не са. Той прелита над тях. Ами болестите — как ще опазиш момчето от тях? Ще го опазиш от една, от друга, но не и от всички. Е? От хилядите болести, които познаваме, и от ония, които не познаваме. Ще го опазиш ли? Ще го защитиш ли?

— И все пак — каза Евристей, — когато то е тук...

— Когато е тук — като ехо се обади Херакъл. — По-точно, докато е тук. С теб, наблизо. Ами ако теб те няма? Кой ще го пази? Кой може да го опази — не от случайно нещастие, не, а знаеш ли от какво? От живота. Не от този, който ти би искал да видиш, а от съществуващия. Нали знаеш, в света има добри хора, има и лоши. И ти го знаеш, и аз го знам. А момчето? То не знае. Кой ще го научи да разпознае добрия човек от по-лошия? Ти ли? Аз ли? Не. Самият живот. Казваш — убеди го, склони го да остане, ти можеш да го направиш. Тоест аз. Вярно. Мога. Но дали това ще бъде правилно, кажи? Нима знаем какво ни очаква? Какво го чака него? Какъв път са му определили безсмъртните богове? Пусни го. Нека дойде. Нека дойде с мен. Не се страхувай. Аз ще съм до него. Харесва ми момчето. Казваш, че има добра памет, така ли? Чудесно. Нека дойде с мен. Ще минем с него през десетки страни. И то ще запомни всичко, което види. Нали има способности да учи чужди езици и наречия? Това е много хубаво. Ще му бъде лесно да разговаря с хората, които срещнем. И знаеш ли какво ще ти кажа? Пусни го. Ако му желаеш доброто, пусни го. А ти му желаеш доброто, нали?

Евристей мълчеше.

— Така е — каза Херакъл. — Знам. И още веднъж ти казвам — пусни го. Нека опознае живота. Нека се подготви за него. Не го спирай. Имал е късмет. Израснал е при теб. Срещна мен. Ти, разбира се, си най-умният грък, не го отричам. Научил си го на много неща, които знаеш. Развил си ума му. А тялото? Повери го на мен. Умът е хубаво

нещо, не отричам, но тялото също трябва да се развива. Не искам да кажа, че аз съм най-силният грък — макар че може би е точно така. Не е там работата. Нека сега момчето да пошколува при мен, а? Нека вземе от нас двамата най-ценното, което притежаваме. Нашият опит. Твоя и моя.

— Не знам — каза Евристей.

— Пусни го — настоя Херакъл. — Сега му е времето. Сега цари мир. Но няма да е вечно така. Нещо ми подсказва, че тепърва ни очакват изпитания. И то съвсем скоро. Когато Тезей открадна малкото момиче Елена, стигна се до война. И до разрушаването на Атина. Елена се върна в родината си, в Спарта. Ти, царю, чувал ли си за нея? Тя вече не е малко момиче. И сега работата няма да засегне само Гърция. Запомни ми думите, заради нея в света ще дойдат повече беди, отколкото от десетина епидемии. Докато е жива, непрекъснато ще я похищават и войните няма да имат край. И това е вярно, както е вярно, че твоите пеперуди някога, преди да си ги набучил с карфички, са летели на свобода. Войни ще има — и ние трябва да успеем преди да са почнали. Пусни момчето. Пусни го да дойде с мен. Това ще му е само от полза.

— Не знам — каза Евристей. — Не знам. Не знам какво да ти кажа, родственико мой и велики герою Херакъл. Може би ти си прав. Може би наистина не бива да задържам нашия Мелезиген, или както съм склонен да го наричам аз — Майонид. Може би ти си прав. Искях момчето да е при мен, защото вече съм стар. Известно ти е, че Микена не току-тъй я наричат златообилен град. Да, тук има много злато — и такова, за което се досещат, и такова, за което никой не подозира. Аз нямам син, а в Микена дъщерите не наследяват нищо. Ако умра без да посоча наследника си, Микена ще остане на Агамемнон. Ти го познаваш — той е доблестен воин, но животът не му обещава нищо добро. На никого от тези, които са женени за децата на Леда, животът не обещава нищо добро. А той неотдавна се ожени за Клитемнестра, родна сестра на същата тази Елена, за която говореше преди малко. Страхувам се, че когато се върнете, не ще ме заварите вече — Агамемнон не е от тия, които отстъпват своето злато — и особено чуждото. Дори ти не ще можеш да направиш нищо за момчето, Херакъл, защото всичко ще стане по закона. И въпреки това, пускам го с теб. Да, твоята сила се оказа по-сигурна от моята мъдрост. Вземи го.

Вземи го, учи го и се грижи за него. Вървете за ябълките, донесете ги. И те са за него, за момчето Майонид, макар ти да го наричаш Мелезиген. Това не са обикновени ябълки. Който ги притежава, е предпазен от старост, от мъката, която донася старостта, от изнемошност и забрава. Донеси ми ги тук, ако аз бъда още жив, и с това служенето ти при мен ще завърши, а ябълките ще дадем на малкия. Повикай го. Съобщи му нашата царска воля! И тръгвайте. Вървете. Не губете време. Веднага поемайте на път. Аз свърших. Само за едно те моля, Херакъл. Не го наричайте Мелезиген. Измисли някакво друго име. А? Добре, аз сам ще измисля. Нали ще те придружава? Тогава го наречи „съпровождащ“. Наричай го Омир. Разбра ли? Омир.

— Омир? Хубаво име — каза Херакъл. — Кратко и удобно. Лесно се изговаря. Съпровождащ! Омир! Не е лошо. Как не се сетих по-рано да му дам друго име. Изглежда толкова просто. Добре, нека бъде Омир. Ела тук момче, родено на брега на Мелес. Чуй волята на великия цар на Микена и мой роднина Евристей. Ние потегляме на път. Ще тръгнем двамата — аз, Херакъл, и ти, синът на Майон, който отсега, от този час, навсякъде и навред ще бъде наричан Омир.

Все Омир, Омир, Омир, Омир...

Да си призная, това велико име доста ми беше омръзнало. Омръзнало ми беше още преди да се разболея, а след това пък съвсем. Казах вече, че не съм си загубил ума по историята във всичките нейни видове както моят приятел Костя. Съвсем не — и което си е истина, не смятам историята за основа на основите. Интересна ми е — да, понякога дори е увлекателна — вярно, но не е основа на основите. То се знае, кой не обича да чете рицарски романи? Сигурно няма такива. Особено от момчетата. Ще запитате — защо? Много просто, защото в тях се говори за какви ли не подвизи, сражения и битки и се запознаваш с най-различни исторически личности, да речем, като Ричард Лъвското сърце и други. А има ли нещо по-интересно от това да прочетеш за жив човек, по-точно за човек, който наистина е живял макар и преди стотици години. Но едно е да е интересно, а съвсем друго, съвсем друго — да учиш наизуст Тит Ливий или някакъв си там Светоний, както прави Костя. И сега се досещам за една случка, за която ми се иска да си премълча. Да си премълча, да я забравя и никога да не си я спомням, защото по-лошо от това, което се случи тогава, сигурно никога вече не може да се случи. Но аз не мога да я забравя, не мога да се преструвам, че нищо не е станало, макар че Костя, например, се прави, че е забравил всичко и на никого не се сърди. Но той както се казва, беше потърпевщата страна в тази гнусна история, а всички ние...

С една дума, това стана миналата година и цялата каша се забърка заради едно съчинение. Имаше конкурс и нашата ермитажна група участваше в този конкурс. И на Костя му възложиха (или може би е по-добре да се каже — повериха) да пише за конкурса съчинение от името на цялата наша група. И, разбира се, той го написа. Но така се получи, че ако преди съчинението, тоест преди последния тур, ние спокойно се класирахме на трето място, то след него се оказахме на девето, значи, на предпоследно — и после стана ужасен скандал. Не си спомням някъде и някога да сме се държали с него, с Костя, по-подло — след като обявиха резултатите от този глупав конкурс, който в края на краищата се оказа чиста фалшификация, или пък после, когато около това съчинение взеха да раздуват цяла история. Мисля, че се държахме подло и при единия, и при другия случай. В резултат Костя за малко не го изхвърлиха от комсомола. По-точно вече го бяха

изхвърлили, но когато работата стигна до районния комитет — там не утвърдиха решението.

Да, такава ми ти история. И това се случи през февруари. Мога дори да кажа съвсем точно — това стана на първи февруари. Запомнил съм този ден много добре, защото (затова ще разкажа по-късно) точно в този ден моите родители получиха от тяхното министерство потвърждение, че ги изпращат на работа в чужбина. Много добре си спомням, беше адски студ, и аз като стрела прелетях от училището до къщи, защото бях по гуменки и за малко не премръзнах целия.

Да, тази история стана точно на първи февруари. Но преди още да съм решил дали да я разкажа, или не, бих искал да попитам как може да се разбере дали един човек е способен на подлост, на недостойна постъпка, или не? Или дори не точно така. Да кажем, живее си човек и до някое време е като всички други — ходи си на училище, посещава разни там кръжоци и говори какви ли не хубави думи за дружбата, и прочее, а после идва ден и той извършва някаква пакост. Но дори не това е най-поразяващото. Най-поразяващото е, че ето, ти си направил тази пакост — да кажем, гласувал си за изключването от комсомола на твоя най-добър приятел. Да, на въпроса: „Кой е за изключването му?“ — си вдигнал ръка заедно с останалите, а после сам не можеш да повярваш, че си го направил. Не можеш да повярваш и толкоз. Сякаш не си бил ти, не е била твоята ръка и ти нямаш нищо общо с тази работа. Изпитвали ли сте подобно нещо?

Никога не бих повярвал в това, кълна ви се. Но то се случи. Точно така. Аз самият бях този човек и всичко стана както го разказах. Но и да ме убие или да ме нарежете на парчета — не бих могъл да ви обясня как е станало и как се е случило.

Може би вина за това има масовата хипноза или нещо друго?

Не, не мога да го разбера и мисля, че никой не ще разбере същността на работата. А щом е така, няма никакъв смисъл да разказвам и да се разпростирам за всичко останало — за конкурса и за съчинението. Искам само да кажа, че цялата работа опираше до пътуването в чужбина. Още в началото на конкурса беше обявено, че групите, които спечелят в конкурса първите три места, ще заминат за чужбина. Тъй да се каже, нещо като културен обмен. Ние — у тях, а те, изглежда — у нас. Не знам чия беше идеята, но трябва да кажа,

отлична идея. Немците ни канеха у тях в Дрезден, а поляците — в Краков, получи се покана дори от музея в Брюге. Не, наистина отлична идея. Не е чудно, че ние се навихме — кой не би се навил. Мисля, че и останалите групи се навиха. Аз дори не допусках, че в Ленинград има толкова детски групи — към музеите, не само в Ермитажа — огромно количество деца. Още повече темата на конкурса беше — „Ти и твоят град“. На пръв поглед съвсем обикновено заглавие, но самият конкурс беше доста сложен, защото организаторите искаха който спечели и замине в чужбина, да може да разкаже там за нашия град всичко. Да не ни изложи никъде. Изобщо конкурсът беше както се полага — от десет точки. И до последния тур — до съчинението — ние бяхме все на трето място, оставаше само да правим догадки къде точно ще заминем, в коя страна. Дори не можеше да се каже, че сме трети — имяхме еднакъв брой точки с онези умни момчета от кръжока на любителите на изкуствата към Академията на изкуствата и групата от специализираното училище номер триста. Другите останаха далеч назад, а трябваше да получим само поне един бал от десет възможни — и най-малко трето място щеше да е наше. А какво представляваше един бал? Просто можеше нищо да не се пише. Съчинението се казваше — „Щастлив съм, че съм ленинградчанин“. Не, май че не беше така — „Горд съм, че съм ленинградчанин“. Точно така — не щастлив, а горд. Няма как — съчинение. Още повече че го възложиха на Костя. Него го биваше. Да можехте да прочетете неговите съчинения в кръжока ни в Ермитажа — да се шашнеш. Не, наистина. Отлични съчинения, ние бяхме единодушни на кого да се възложи тази работа. Горд съм, че съм ленинградчанин. Да, всеки би го написал.

Вярно, после вече си спомнихме, че Костя не искаше да се залавя с тази работа. Но отначало никой не обърна внимание на това. Колко неща не му се искат на човек? Костя казваше, и аз също си го спомних, но много по-късно, че тази тема не му харесва. По-точно такъв вариант. Но, разбира се, никой не искаше да го слуша. Такъв вариант или друг вариант. Аз тогава така му казах — ще го напишеш, то се знае. Нали се гордееш, че си ленинградчанин — казвам. А той — съвсем казва, не се гордея. Какво има тук за гордеене. Ами ти, казва, гордееш ли се?

— Гордея се — казвам. — Гордея се.

— Тогава може би ти ще го напишеш. Защото аз никак си не разбирам постановката на въпроса.

— А ти я разбери — казвам. — Оправи се с този въпрос. С този ужасно сложен въпрос.

— Не мога — казва — да се оправя. Та това никак не е елементарен въпрос. Не ми се ще да пиша. Аз — казва — веднъж мислих върху тази тема...

— Много добре — казвам, — помисли пак. Дообмисли я докрай. Развий своите мисли, така да се каже, в писмена форма. Изобщо — казвам — стига си се превземал. Ще я напишеш.

И ето че той я написа.

Както вече казах, всичко това завърши доста плачевно. Не можахме да се класираме на третото място. Защото за съчинението на Костя не само че не ни дадоха нито един бал, но дори ни смъкнаха пет, което впрочем беше противозаконно. И около това съчинение вдигнаха такъв шум, че за Костя това едва не завърши с изключване от комсомола, защото — както ни обясни председателят на конкурсната комисия — със своето съчинение Костя ни бил опозорил завинаги. И не само нас — целия ни град. А може би и целия комсомол, може би и цялата страна, и тъкмо заради това мястото му не е в комсомола... И тем подобни...

Защото в своето съчинение (но ние научихме това много по-късно) той написал така: че той, значи, приема тази тема за съчинение — „Горд съм, че съм ленинградчанин“ — само условно. Че я приема като тема за разговор на такава — да я наречем етична — тема: с какво човек може и с какво трябва да се гордее, и с какво не може да се гордее и не бива. Само така, писал той, може да се приеме подобна тема. Според него в противен случай тя изобщо е лишена от каквото и да е смисъл. Защото, писал той, съвсем странно би било да се мисли, че мястото, където живееш или дори мястото, където си регистриран, може да бъде обект на гордост. В това дори има, писал той, нещо съвсем несъвместимо със сегашния морал, още по-малко със социалистическия. Да се гордееш — ако става дума за гордост, изобщо няма за какво. Или може би имаш право да се гордееш с това, което си направил за хората, с каквото си им помогнал и така нататък. В противен случай излиза, продължил да пише той в своето дяволско съчинение, че може да почнеш да се гордееш с цвета на косите или с

формата на носа си и с какво ли не още. Все от този род. Човек не може и не бива, написал той, да се гордее, че е ленинградчанин. Че с какво е по-добър той, да кажем, от този, който не е бил никога в Ленинград. С какво е по-добър от един жител на Курск, Архангелск или някакво си там селце. Да вземем например село Борки в Новгородска област. Е, и с какво трябва да се гордея пред тях?

С една дума, все в този дух. Отрекъл такава постановка на въпроса. Дори написал, че той на мястото на конкурсната комисия в никакъв случай не би дал такава тема. Че тя само обърква и неправилно насочва децата... и така нататък.

И досега не мога да разбера кое е вбесило председателя на комисията, който настоя за наказание да ни се намалят пет точки. Според мен той ужасно се е обидил. Мисля, че е приел за себе си онова място от съчинението, в което се казва, че нито един истински ленинградчанин никога не би се гордял с ленинградското си жителство. Може пък той — имам предвид председателя на комисията — да се е преселил съвсем наскоро в Ленинград. Може би да се е обидил точно за това — за какво друго би могъл? Но така или иначе, тъкмо той вдигна тая врява. И което е най-чудното — ние му повярвахме. Когато се изказа на нашето комсомолско събрание как Костя ни бил изложил, как ни опозорил и какво ли не още от този род. Ние наистина бяхме ужасно огорчени, че всичките ни надежди да заминем в чужбина рухнаха за един миг, а председателят ни уверяваше, че това го дължим само на съчинението. Изобщо ние всички вкупом се нахвърлихме върху Костя и искахме от него... Какво искахме? Да се разкае? Да ни даде обяснения? Честна дума, и досега, като си спомня за това, се срамувам. Какво ни стана? Ние просто го ненавиждахме, защото той нямаше намерение нито да се разкайва, нито да дава обяснения. Но ние всички му припомняхме — всички и всичко — начело с нашия завуч Жозефина, по прякор Бивола, и с председателя, който от възмущение дори си загуби гласа. Мисля, че ако тогава нашият директор Б. Б. си беше в училище, нямаше да се случи подобно нещо, но той отсъстваше. Така че нямаше кой да ни възпре, когато се нахвърлихме върху Костя. Накрая, струва ми се, че ние вече бяхме съгласни поне да каже нещо, но той мълчеше. Стоеше и слушаше, бял като платно, а когато всички се развихахме да каже поне

нещо за свое оправдание, той съвсем, съвсем тихо каза едно-едничко изречение.

— На мен — каза той — не ми се разговаря с всички вас и затова правете каквото искате.

Край. Няма да говоря вече за това.

Още повече че много скоро стана ясно, че сме извършили груба грешка. Разбрахме го в деня, когато се върна нашият директор. Жозефина, разбира се, му представи цялата тази история като огромна победа. Тя, Жозефина, общо взето не е лоша, само дето ужасно се страхува от каквото и да е висшестоящо началство, не мога да си обясня защо, но просто да те е срам да гледаш как се подмилква на всякакви инспектори от отдела за народно образование, като че ли ние не сме най-обикновени деца, а някакви престъпници и тя изпитва мъчителен срам заради нас. Но както вече споменах, нашият директор Б. Б. беше съвсем друг човек. И това е обяснимо — щом човекът е бил генерал, воювал е през цялата война и ордените, които е получавал, не могат да се преброят — от къде на къде ще седне да се подмазва на някого. В никакъв случай. И той, изглежда, не смяташе цялата тази история чак за толкова голяма победа. Според мен тъкмо обратното; така или иначе, той ужасно се ядоса. Никога не бях го виждал толкова зъл. Най-напред позвъни на Костя у тях и го помоли да дойде в училище, защото след онова събрание Костя не идваше на училище. После Б. Б. отиде в районния комитет на комсомола. Никой не знае за какво е разговарял там, но районният комитет не потвърди нашето решение за изключването на Костя от комсомола. А след това Б. Б. се зае с нас. Викаше ни един по един при себе си и разговаряше с нас...

Не, не искам дори да си спомням. По-добре да мисля за нещо друго. Винаги, когато се сетя за този разговор с директора, нямам никакво желание да си го спомням и всеки път ми се иска да поговоря за нещо съвсем друго.

Но тук буквално нямам с кого да разговарям, защото лежа съвсем сам — сам в болнична стая. Тук, във Военномедицинската академия, съм станал нещо като местна забележителност, и от време на време при мене идват цели делегации. Това са предимно курсанти, които учат в академията, но идват и офицери, които са на аспирантура, или пък лекари, и моят доктор Василий Василиевич ме демонстрира така, сякаш той ме е измислил. Не, наистина — подозирам, че лежа тук,

защото може би в града аз съм единственият човек, болен от малария. И то не обикновена малария, а някакъв си там особен вид, който отдавна не са срещали в практиката си и затова всички, които идват при нас, считат за свой дълг да изразят свръхвъзторга си пред подобно явление. Те дори като че ли завиждат на Василий Василевич. Като че ли смятат, че страшно много му е провървяло; нещо повече, почти съм сигурен в това — те смятат, че и на мен ми е провървяло. Както разбрах, маларията вече била станала много рядко срещана болест, тя е победена и унищожена, кажи-речи, в целия Съюз, а в този вид, от който заболях аз — много отдавна — и медицината бе стигнала до положение да трябва да изписва срещу валута болни от чужбина, в противен случай студентите няма да има върху какво да се учат. И изведнъж им попадам аз и, изглежда, ако Василий Василевич имаше власт, би ме държал за победата на науката тук до края на века, докато всички курсанти ме изучават от главата до петите.

Не, не мога нищо да кажа — грехота е да се оплаквам. Не съм подложен на никакъв тежък режим — ходя където си искам, ям каквото си искам, нямам ограничения в посещенията, хранят ме четири пъти на ден, сякаш ме угояват, и в градината може да се разхождаме, не ни пречат да излизаме там — цялата работа е само, че трябва да вземам лекарства и да демонстрирам жълтевината си пред курсантите и аспирантите; но, откровено казано, това вече страшно ми омръзна. И още едно нещо ме безпокои — дали ще си възвърна нормалния човешки цвят. Защото по време на всички тези работи — и болестта, която, според мен, отдавна е минала, и по време на лечението и лежането след това (а тук аз се излеждам напълно здрав, сигурен съм, че е така) — страхотно пожълтях. Е, страхотно не е точната дума. Чисто и просто пожълтях. Станах жълт като лимон. Всичко ми е жълто — ръцете, краката, лицето. Всичко. Сякаш такъв съм бил винаги. Може да е от акрихина, с който непрекъснато ме тъпчат — не знам. Това страшно ме безпокои — ами ако тази жълтевина не изчезне? Василий Василевич ме успокоява, но нали знаете — дори той не може да даде гаранция, макар че е доктор по медицинските науки и полковник. Да, това с очите си го видях, три звезди на пагоните и две зелени черти — полковник от медицинските войски Василий Василевич Каладзе.

Точно така ми се представи, когато влезе при мен в стаята първия път. Тоест, когато го видях за първи път, защото когато са ме докарали, аз съм бил направо в безсъзнание и съм блънгувал — това го разбрах после. Дрънкал съм какви ли не глупости и не съм можел да позная хората край мен. Имал съм близо четиридесет и един градуса температура и както ми разказваше после санитарката, непрекъснато съм се дърпал и съм викал на помощ Херакъл и все съм настоявал да тръгна за някъде с него. Странно, нали? Странно е как човек загубва съзнание. Аз изобщо не си спомням това. Загубих съзнание точно когато Катя се наведе над мен и запита: „А кой е този Евристей?“. Само ми мина през ума колко е глупава, все пак, че не иска да учи нищо (имам предвид нищо, което няма непосредствена връзка с нейните занятия в института по физкултура и с нейното гребане), щом от такова учене няма да има пряка полза, тогава, според нея няма защо да си губи времето. А после се сетих, че аз самият доскоро имах същото отношение по въпроса, и колко труд му струваше на Костя да ме замъкне първия път в Ермитажа, защото аз бях ходил веднъж там и нямах намерение да проявявам интерес към изкуството. Както вече споменах, имах намерение, пък и сега още има намерение да стана биолог, и тогава посещавах зоологическата градина с кръжока на младите естественици. Там изучавахме живота и навиците на различните животни — като се почне от хипопотама до змиите — и това беше страшно интересно, макар да нямаше, както сами разбирате, никакво отношение към изкуството. Така че не е трудно да разбереш Катя, още повече че много други мислят като нея. Например половината ни клас също мисли така: смята, че трябва по-добре да се усвоява математиката и физиката — изобщо всички технически предмети, по които се държи изпит при постъпването в институт, а историята там или географията можеш да я караш как да е, докато дойде време да ти пишат бележка. Дори моят баща беше почти на същото мнение и дълго време не одобряваше това, че посещавам кръжока в Ермитажа. Само мама ме подкрепяше, и то защото смяташе, че в това няма нищо лошо. Но бащата ми съвсем не казваше, че това е лошо. Той смята, че е безсмислено, защото на хуманитарните предмети, според него, времето им е минало. „Сега е векът — обичаше при сгоден случай да казва той — на НТР — на научно-техническата революция — и е глупаво да не го виждаме.“ Според него същата тази

НТР се нуждае и ще се нуждае от все повече и повече математици, физици, химици, биолози и специалисти от различни сходни науки — физикохимици, физико-биолози и прочее. „Информацията е толкова огромна — казва той, — че е невъзможно да се губи време за каквото и да било друго, освен за пряко специализиране. И към такова разбиране — казва той — трябва да се свиква още от детинство. Точно сега. Защото, вика, само така можеш да станеш добър специалист и да заемеш прилично място в обществото.“

Трябва да кажа, че той, баща ми, си има една мания. Става дума за мястото в обществото. По този въпрос той си има разработена цяла система, като при Дарвин, от най-долното стъпало до най-горното. Откровено казано, аз не мога да проумея цялата тази работа. Сами разбирате, че никак не е весело да гледаш стълбица, където просто не се виждаш, защото къде другаде може да бъде един ученик от осми клас, освен най-долу. Веднъж се изказвах по този въпрос, но излиза, че баща ми е бил предвидил и това. Точно за тази цел — казва — е построено всичко това, за да може човек да определя своите задачи. Да набелязва, вика, предстоящите височини. И да се бие за това. За тези височини. И така нататък. Не, наистина, много жалко, че трябва да се биеш за височините — та ти дори нямаш представа с кого ще трябва да се биеш. Може да е някое прекрасно момче или пък добро момиче, а ти ще трябва да се биеш с тях.

С една дума — тежък случай, въпреки че не мога да твърдя, че е лишено от всякакъв смисъл. Това, което казва баща ми. Но виж, той самият е убеден твърдо, че само по този начин може да се постигне нещо. „Само ако се целиш в една точка — казва той. — Само така.“

Не знам. Но ако това е вярно, тогава не ми е ясно защо стават такива опашки в музеите. И в театрите. И в кината. Нали на едно балетно представление няма да подобриш знанията си по математика. Ами във филхармонията? За там просто не можеш да намериш билет никога. А съм сигурен, че на концерт отиват и математици, и обикновени работници — всякакви. По-точно, който успее да си намери билет. Така че в системата на баща ми нещо не е в ред. Не е съобразил някои неща. Греша в нещо. И чудно, че греша, защото е умен човек, това не го казвам понеже ми е баща. Сериозно. Дори не и за това, че е защитил кандидатска дисертация — макар че този факт също говори нещо. Защото той е завършил аспирантура задочно. Без

откъсване от производството. Работел по прокарване на трасета в съвсем загубени места и се подготвял. И досега винаги се учудвам каква упоритост въпреки всичко трябва да притежаваш, за да следваш задочно института, а после и аспирантура, както е направил моят баща. Изобщо той смята, че всички би трябвало да следват само задочно, защото според него това биха могли да издържат само онези, за които висшето образование наистина е необходимо. Той смята, че ако човек иска да получи образование, няма сила, която би могла да му попречи. И винаги сочи за пример себе си — и на това наистина нищо не може да се възрази.

Да, той наистина не е съвсем обикновен човек. И е специалист от най-висока класа — иначе, мисля, не биха го изпратили в чужбина, в Афганистан. Там отговаря за проектирането на автострада, която после ще се строи от специалисти от няколко страни — от Италия, Швейцария, ГФР и от нас. А проучването извършват само наши специалисти — защото определили такива срокове за проучване, че нито една страна не се съгласила. Тамошните специалисти казвали, че за такива срокове е невъзможно да се направят проучвания — досега никой не бил успял да направи такова нещо. Никой в световната практика. И тогава с тази работа се заели нашите. Лично министърът на автотранспорта назначил баща ми за началник на всички проучвателни групи, които ще заминат за Афганистан.

Спомням си деня, когато се разбра това. Беше точно в същия ден, когато се провали нашата мечта да заминем в чужбина, аз вече говорих за това. Прибрах се тогава у дома късно и бях, както сами разбирате, много разстроен и дори не забелязах многозначителните погледи, които си разменяха моите родители. И дори когато седнахме на масата — аз просто ядях безразборно от всичко, и едва когато започнахме да пием чай и мама каза: „Е, ти какво ще кажеш“, аз се сепнах и взех да се оглеждам настрана, да търся това, по повод на което трябва да кажа своето мнение — оказа се, че става дума за торта. Но не просто торта, дори не плодова, която най-много обичам, дори не и „Метро“, каквато най-много обича баща ми, и затова се появява на масата на големи празници — не. Тази торта беше просто грамадна, към пет килограма на тегло, сигурно специално беше поръчана в нашата сладкарница „Юбилейна“, която е на площад „Чернишевски“, точно зад гърба на Чернишевски. Същата торта, която, ако можеше да се вярва на

снимките, окачени по стената на сладкарницата, ми харесваше най-много от всички други — а тези други съвсем не бяха малко — горедолу двадесетина на брой. Но тази беше най-хубава. Отгоре беше посипана с нещо зелено и се получаваше огромна поляна, цялата в тревица, а по поляната си играеха джуджета — истински джуджета, с островърхи шапчици и кафтани, едно се извило насам, друго натам. Да, истинска горска поляна от приказките на Андерсен, а на нея цяла дузина джуджета.

И тогава аз, разбира се, дойдох на себе си. Не бях очаквал да видя у дома на трапезата такова чудо. Тя струваше един куп пари — сигурно към петнадесет рубли. И щом у дома е донесена такава торта буквално посред бял ден, защото рожденият ми ден беше минал вече и не се очакваха никакви други празници, щом това е станало, трябва да има нещо изключително, извънредно. И тогава нещо вътре в мен проехтя. Сякаш сигнал за тревога. Някакъв глас ми пошушна, че това не е току-така. За един миг разбрах, че е станало нещо, а откакто ме бяха взели от интерната, не исках никакви промени. Толкова добре ми беше у дома, че не ми трябваша никакви промени, защото всяка промяна щеше да е за по-лошо.

— Е, какво ще кажеш? — запита мама.

Няма какво да кажа, изглежда и тя ме питаше не за да кажа нещо. По-скоро това беше встъпление за някакъв разговор от тяхна страна. „Изглежда — помислих си аз тогава, — изглежда все пак се е случило нещо.“ Не, не беше за добро всичко това и аз не проявих никакъв възторг, макар че не бях виждал в живота си по-красива торта.

— Ние с баща ти искаме да поговорим с теб — казва мама.

И именно тогава всичко става ясно. И за заминаването им, и така нататък. Не мога да кажа, че по-рано не бях чувал за това. Чувал бях. И за това, че министърът го бил повикал и прочее. Само че то беше като прочетено в книга. С други думи, просто не можех да възприема всичко това за себе си. Не можех да си представя, че родителите ми ще заминат. Защото винаги трябваше да си отговарям на въпроса — а какво ще стане с мен? Добре знаех, че не можеха да ме вземат със себе си. Там, в тия места, дето няма дори пътища — къде ще уча? Е, и тогава? Значи отново в интернат. Но за себе си аз бях решил този въпрос веднъж завинаги. По-добре ще избягам от къщи, но там няма да се върна. Никога. Значи изходът е само един — да ме оставят сам.

Може и на някого от роднините. Имаме ги цял куп — братя и сестри на баща ми, братя и сестри на майка ми. Само че какъв смисъл от това — искам да кажа, от такова изобилие на роднини, — никакъв. Изключение прави само леля Тоня. Сестрата на мамината майка. Така че всъщност тя ми е нещо като баба, макар че дори не е още пенсионерка. Тя е единствената, която се отбива у нас кажи-речи два пъти в годината. На рождените ни дни — на моя и на маминия. С една дума, друг избор няма — само леля Тоня или да ме оставят сам.

И така, родителите ми започнаха разговор с мен. „Като възрастни с възрастен“, точно тъй се изразиха. И още щом ми разказаха цялата тази епопея с подбирането на кандидатите, още щом ми описаха какви трудности ги очакват в този Афганистан, веднага се открииха нашите „материални затруднения“, да ги вземат мътните, и това, че главната спънка за заминаването съм аз. На тях не им се искало (е, да, на тях не им се искало) моето настроение да се помрачи, но аз трябваше да разбера, че няма друг изход освен интерната. Дори да биха искали да ме оставят сам — не могат. Защото съм непълнолетен, нямам дори паспорт и никой не би им позволил да оставят едно дете без надзор. И така нататък все в този дух: пак за това, че тази работа — в чужбина — не само им прави чест като специалисти, но „ще разреши и всичките ни проблеми“, макар че аз не можах да разбера какво точно имаха предвид. Всичко чух — и за обстоятелствата, и за честта, и за хилядите други неща и си мислех. „За какво — мислех си, — за какво ми е отредена такава съдба. За какво...“ И когато всички разговори вече свършиха, аз им казах какво мисля по този повод. „Разбира се — казах аз, — щом трябва да се замине за чужбина — ще се замине. Щом има някакви обстоятелства за разрешаване — ще трябва да се разрешат.“ Но им казах какво си помислих още в началото на разговора. Казах, че няма да ида в интернат. Тогава баща ми така ме погледна, както гледаше винаги, когато беше крайно озадачен от нещо. „Тоест — казва, — как така няма да идеш? Как да го разбирам това?“

Но на мен ми беше безразлично. Много добре разбирах, че мога дори да изям пердаха. Вярно, че баща ми не ме биеше, защото имаше тежка ръка, но разсърдеше ли се — тогава вече не чакай нищо хубаво. Затова се помъчих да му обясня. Разбира се, казах аз, щом още нямам паспорт, те — родителите — имат пълно право да разполагат с мен. Могат да правят с мен каквото си поискат. Само едно не могат — да

направят така, че да ми е добре там, където ми е зле. А в интернат аз не искам да ида. Това, казвам, е неоспоримо.

Да, отвратителен разговор. И накрая всичко завърши с това, че им разиграх една истерия. По-точно това стана някак от само себе си. Просто закрещях с истеричен глас — дори не си спомням какво крещях.

Страшна работа. Мисля, че те се изплашиха. Никога на никого не бях крещял. Изобщо характерът ми е съвсем мек, но тогава просто освирепях — през деня се случи тази история с Костя и неговото съчинение, вечерта — този разговор. И накрая аз се намерих в леглото, а родителите ми се оттеглиха на съвещание. Изглежда, че са били принудени да променят вариантите, но аз вече споменах, че те почти нямаха друг избор. Само моята леля, която наистина ми беше втора баба, и вариантът с Катя.

Но, разбира се, в началото не се споменавахе за никаква Катя. Отначало решиха, че ще ме оставят на грижите на леля Тоня. Но още от самото начало всички прекрасно разбираха, че този вариант се нуждае от известна подкрепа. Защото същата тази леля винаги е заета на работа и никой не може дори приблизително да каже кога ще бъде свободна. На мен, разбира се, ми беше съвсем безразлично. За мен дори беше по-добре, че е толкова заета, защото тя цял живот, имам предвид моята леля, е живяла сама и е станала някак си малко особена. Според мен тя не правеше никаква разлика между голямо петнадесетгодишно момче като мен и едно кърмаче; мисля, че за нея всички бяха „деца“ — докато не са се омъжили или оженили, не се различаваха. Тоест бяха дечурлига, които трябва да се извеждат на разходка, да им се разказват приказки, да проверяваш дали са си приготвили уроците, били ли са на гърнето и така нататък. Хем да се чудиш, хем не. Не е за чудене, защото леля ми никога не е имала деца, а сега няма и да има сигурно, нали е вече на петдесет. Но същевременно и да се чудиш, защото е вече почти на петдесет и е воювала през цялата война, а щом е така, все пак трябва да разбира, че има разлика, трябва да разбира, че аз вече съм съвсем голям, зрял човек. А тя не го разбира. А е била само с две години по-голяма, отколкото съм аз сега, когато е започнала войната. Само с две години по-малка от Катя. Но Катя поне е висока един и седемдесет и четири, а леля ми е само един сантиметър по-висока от мен. И какво от това?

Постъпила в школата за снайперисти и воювала през цялата война, чак до края, едва накрая вече била контузена и повече не се върнала в частта си.

Ужасно обичам да слушам тези нейни истории през войната, само че е трудно да я навие човек. Кой знае защо, не обича да разказва за онези времена. Как е дебнела фашисти. В такива моменти, като я гледам каква е дребничка, просто не мога да си я представя с пушка в ръцете. Не мога — и толкоз. Или пък как стреля — също не мога. Но тя не си измисля. Според мен нея изобщо не я бива да лъже. Винаги всичко приема за истина и на всичко вярва. Помня как веднъж Катя каза, на шега, разбира се, че сега уж в цял свят учените търсят начин да съживят мумиите — и, честна дума, тя повярва.

И все пак, чудесна жена е леля — но просто не разбира, че човек може да излъже ей така, от любов към изкуството. И тя самата никога не лъже. Изглежда тъкмо затова ѝ е трудно да си спомня как е воювала и колко хора е измъкнала изпод огъня. Може би е спасила цял батальон или полк. И аз съм сигурен, че не е по-малко от полк, защото е получила точно пет ордена — два ордена на Славата, два — Червена звезда и един — Червено знаме. И към двайсетина медала. Героична леля. Но след войната се е оказала, както разбирам, в тежко положение — ордени много, а образование никакво. Трябвало и да учи, и да работи и оттогава все така блъска.

Нарочно употребявам думата блъска, защото за случая тя е най-подходяща. Леля прекарва там, на работата си, по сто часа на ден, честна дума. Тя ни е инженер-проектант, ръководител на сектор, но според мен, в този неин сектор работи само тя. Веднъж бях на работата ѝ — трябва с очите си да видиш какво става там. Те всичките — целият институт, както ми се стори — работят в едно помещение. През живота си не съм виждал такива стаи. Като Дворцовия площад, и всичко — всеки метър — какъв ти метър! — всеки сантиметър е запълнен с кулмани. Както знаете, кулманът представлява една обикновена чертожна дъска, само че не е сложена върху масата като обикновена дъска, а е изправена и на нея чертаят не седнали, а прави; там има и две линейки, монтирани под прав ъгъл — много удобно нещо. Та тия кулмани бяха там повече, отколкото гълъбите в коя да е градинка, когато някоя старица отива там да ги нахрани със зрънца от кесийка. С хиляди кулмани — просто цял лабиринт и аз сигурно съм

се лутал там половин ден, докато намеря леля си. А шумът там е като на Киевската гара в Москва — за да те чуят, трябва да крещиш като луд, защото, нали разбирате, когато човек чертае, заети са му само ръцете, а езикът цял ден е свободен. Не, наистина, покъртително зрелище и аз не знам дали само този ден беше така, или и през другите, но ужасно много народ се шляе там със страшно съсредоточен вид, а пък пушачите в коридора — брой нямат. Ужасно място. На мен хиляда рубли да ми плащат, мисля, че не бих работил там. Смятам, че не бих издържал. А може пък и да издържа, кой знае. Човек изглежда никога не може да твърди нещо със сигурност, докато не опита. Но независимо дали аз бих издържал, или не в този проектантски институт, впечатлението беше ужасно. Едва тогава ми стана ясно защо леля ми просто не може да се измъкне оттам, дори след като е свършил работният ден. Защото тя беше една от малкото, които си стояха на мястото и работеха. Не знам какво точно правеше там, но аз я наблюдавах отзад близо пет минути, а през всичкото това време тя дори не изправи гръб. А когато се изправи, след като ѝ казаха, че я търся, няколко мига имаше съвсем объркан вид, сякаш беше паднала от небето. На мен дори ми се стори, че тя просто не ме позна. Е, то се знае, че ме позна и после дори намери пет минути, за да ме заведе някъде долу, където имаше изложба на техни проекти. И, спомням си, че се шлях там половин ден, разглеждах проектите им, макар че за мен, разбира се, това беше тъмна Индия — всички тия миннообогатителни комбинати из всички краища на страната и по всички краищата на света, мисля, че дори в Африка. Но все пак това беше интересно. Едно нещо само не можах да разбера — кога успяват да изработят тези проекти, след като с очите си бях видял сто хиляди пушачи по всички кътчета, и на стълбището, и в коридорите — навсякъде. Но впрочем това не е моя работа.

И ето същата тази леля бяха оставили да ме наглежда. Но, нали ви казах, на мен ми беше все едно. Ако ще милиционер да бяха взели специално за мен. Важното е, че щях да си остана у дома.

Пари, разбира се, не ми оставиха. Записах се за цяла година на стола в училище — петдесет копейки на ден, а вечер трябваше да се храня с леля. И точно тогава се появи Катя.

Това стана буквално преди заминаването на родителите ми. Два дни преди това. Аз вече бях успял да се сдобря с Костя. По-точно той

се сдобри с мен. Не, не е точно тъй. Той дори не беше се карал с мен. Просто не бяхме се виждали известно време — защото той не идваше на училище, докато Б. Б. — нашият директор — не се върна от болницата и не прочисти мозъците на всички ни. В това число и на Костя — задето се бил разциврил и се нацупил на целия свят. Това после го научих от Костя. И така, Костя се върна и всичко си тръгна по реда, сякаш не го е имало онова отвратително събрание, на което всички се държахме като същински идиоти. И аз като всички. Наистина, сякаш нищо не беше станало. И все пак забелязах, че за самия Костя цялата тази история не беше минала току-така. Беше станал някак си по-голям. И не участваше повече в нашите глупости както преди — нито играеше на футбол, нищо. И здравата се стегна в учението. По-рано хич не го интересуваха бележките — ще получи тройка, после три петици, после пак тройка, само гледаше по история всичко да е добре. А сега се стегна по всички предмети. В час седи и слуша, с никого не си шушука както по-рано, а когато го изпитат, вече не се прави както по-рано на глупак, а отговаря, и то съвсем на място. И с никого от класа не разговаря, сякаш наоколо няма хора. Момичетата започнаха да се влюбват в него — то се знае. Дори Ирка Ковальова, най-голямата красавица в цялото училище, и тя му пращаше бележници, но според мен той дори не ги прочиташе. И на празничната вечер в училище по случай Осми март не остана. И кой знае защо, това направи на всички страшно впечатление. Дори десетокласниците разговаряха с него като с равен.

Такива ми ти работи.

Когато разгорещеността ми премина, почувствах се като най-големия мръсник. Още повече че райкомът не възнамеряваше да потвърди нашето решение — много ясно. Нещо повече — и с пътуването в чужбина нищо не стана. Никой никъде не замина. Не мога да кажа защо, но тази работа така и не можа да се осъществи — дали не утвърдиха заявките, или пък нещо друго. Но по това време Костя вече не ходеше там. Имам предвид кръжока на любителите на изкуствата. Не, в Ермитажа той продължаваше да си ходи, но не при нас, а в секцията на археолозите. Той и преди я посещаваше, едновременно участваше и там, и при нас, но след онова събрание изчезна и повече не дойде, макар че Зинаида го е викала, много добре знам. Но той е горд човек — не дойде. И разбира се, не казал на

Зинаида, че е обиден, не. Казал, че му е трудно да посещава два кръжока и си бил избрал сега един — археологическия. Аз вече ви казах, че беше побъркан на тема история и археология и се заричаше, че ще намери скритото злато на инките, което те били отмъкнали неизвестно къде в планините.

А след известно време ни напусна и Наташка Степановна. Тя страшно се тормозеше от цялата тази история и когато Костя престана да идва, винаги неспокойно се въртеше на мястото си. Предполагам, че е очаквала всеки момент вратата да се отвори и да влезе той и затова вече не можеше да слуша спокойно, а само трепваше и въртеше глава при всяко почукване или изскърцване — но Костя така и не дойде повече.

Тогава и тя престана да идва. Измина една седмица, втора, а нея все я няма. И чак по-късно Надя Козлова, нейната приятелка, каза на Зинаида, че Стъопа няма да идва вече. Трябва да призная, че всички се оклюмахме. Ако се поразмислиш, това дори е странно. В този кръжок сме почти сто и четиридесет души, а ето че си отидоха двама, и стана много по-скучно. Може да е било точно защото не се събирахме повече при Наташка, в техния огромен апартамент, а може това да не е било причината. Само че стана много по-скучно, въпреки че ние, разбира се, продължавахме да посещаваме кръжока.

И някъде тъкмо по това време се сдобрихме с Костя. По-точно разбра се, че той съвсем не се е карал с мен, въпреки че аз се държах като най-долен мръсник. Точно тогава бях купил една ценна марка от съветската серия „Световна спартакиада“ — синя, нова, според каталога струваше четиридесет шилинга, тоест пет долара и шестдесет цента. Много добре знаех, че той, Костя, няма такава марка. И уж случайно му казвам — дали не би искал да прибави към колекцията си такава марка. И той ми отговаря сякаш нищо не се е случило: ела след часовете, ще си поговорим. Разбрахте ли? И нито дума за всичките тези подлости, сякаш само преди три седмици аз не бях вдигал ръка пред цялото училище за изключването му.

Страшно се зарадвах. Едва дочаках да свършат часовете. Изтичах в къщи, взех всички марки за размяна, два каталога, и — през дворовете — право при него, при Костя. Ужасно се зарадвах, че се свърши с тази идиотска история. Дори събрах кураж и бях почнал да му обяснявам. Само че Костя не пожела. Не искаше да говори за това.

Той каза: „Знаеш ли — вика, — всичко туй отдавна вече не ме интересува. Аз — вика — не се сещам дори за това“.

Пък аз го питам: „Но ми се сърдиш, нали?“.

А той: „Я стига и ти. Аз — вика — дори не разбирам за какво говориш. Нямам време, казва, за разни там глупости. Аз сега — вика — съм зает със съвсем друго“.

И тогава разбрах, че се е записал в секцията за академично гребане. На същия стадион „Динамо“, където баща му е треньор. Само че той е треньор не по академично гребане, а по плуване. Би трябвало да се предполага, че и Костя ще плува, но той вече е минал тази възраст. Както впрочем и аз, пък и вие също, всеки, който е над пет години, е минал вече възрастта. Това го разправя лично бащата на Костя. Наистина, те там в басейна започват да учат децата да плуват едва ли не още от яслите. Такива пумпалчета, една педя човечета — а ходят там. Просто да не повярваш, но на пет години те вече могат да плуват съвсем хубаво два-три стила и участват в съревнования както му е редът, а към десетата година вече пердашат в първи разряд за възрастни. Така че ние с Костя щяхме да сме съвсем прехвърлили възрастта, особено той със своя висок ръст — и ето че той се записал да гребе. И точно беше почнал да ми разправя (колко е интересно там и какви съревнования предстоят през лятото — макар че, както се разбра по-късно, той не можеше да бъде сигурен, че ще му разрешат да седне поне в учебна лодка, а засега ходеше да тренира в зимния грабен басейн: гребял в „сандък“ — в специално приспособление за начинаещи, в какъвто и аз самият седнах не след дълго), точно беше почнал да ми разправя и дойде баща му.

— О, Дима! Доста отдавна — казва — не си идвал. Защо така забравяш приятелите си?

Не си спомням вече какво бях почнал да бръщолева, но Костя каза:

— Ти какво, забрави ли? Нали ти бях казал, че няма време. Родителите му се готвят да заминат за чужбина.

— Виж, това е интересно — каза бащата на Костя. — Я да чуем, хайде, разказвай каква зла участ те разделя с родителите ти.

Е, и аз, разбира се, разказах. Уж започнах без желание, за да не си помислят, че се хваля, но после се сетих, че бащата на Костя, Павел Иванович, също всяка година ходи в чужбина със своите плувци —

ненапразно ние с Костя бяхме подсигурени с дъвки за цели месеци. И тогава вече престанах да се стеснявам. Едвам сварвах да разказвам, не съм завършил още едно, а Павел Иванович казва: „Ама наистина ли? (Просто като малко дете.) Ама наистина ли ще тръгнат по безводни райони? Костя, я донеси атласа да видим тяхното бъдещо житие-битие“.

Тогава Костя донесе някаква изпокъсана карта, разгънахме я на пода и наистина запълзахме по Афганистан. Баща ми беше ми разправил, че трябвало да проектират трасето на пътя в югозападен Афганистан, от Фарах до Чахансур. И сега ние пълзахме по пода като малки деца и в надпревара крещяхме: „Ето го Фарах! А ето го и Чахансур! А ето и река Харируд! А ето още една река — Хилменд!“. Същинска детска градина. И веднага решихме как бихме проектирали ние трасето на този път и само за половин час разрешихме всички въпроси, които на моя баща и всички негови групи предстоеше да решават месеци наред.

Но ако някой ме учудва — това е бащата на Костя. Наистина. Винаги ме е учудвал, още от първия път, когато го видях. Той е същинско дете — всичко му е интересно и никога не му омръзва да те слуша. Просто да се чудиш, но в негово присъствие никога не се чувстваш глупчо, каквото и да говориш. Няма такова нещо, когато разговаряш с други възрастни, поне с повечето от тях. Още щом отвориш уста, и те с целия си вид ти дават да разбереш, че никак не им е интересно да слушат какво им разказваш. Дори и да те слушат учтиво. Погледнеш ли лицата им, и виждаш скуката. По-точно дори не скука, а някаква принудена учтивост, а всъщност хич не ги интересува това, което им обясняваш. Но Павел Иванович, виж, не се преструва. Всеки може да потвърди, че съм прав — винаги си проличава кога един човек се преструва, че слуша, и кога наистина слуша. Да вземем моя баща — нали и той винаги слуша. Но някак по иначе, нали ме разбирате? В такива случаи аз никога не се сърдя на възрастните. Дори ги разбирам, те си имат свои мисли, възрастни мисли за възрастни работи, и така нататък, а кой знае дали и на нас самите ще ни е интересно да слушаме за детски работи, когато пораснем. Напълно е възможно да не ни бъде интересно. А на Павел Иванович му е интересно. И все пак на Костя много му е провървяло с родителите. Разбира се, аз не се оплаквам от своите, но на него му е провървяло.

Макар че моят баща, да речем, няма много хубаво мнение за Павел Иванович. Чух го лично какво каза веднъж, след като бяхме ходили цялото семейство на гости у тях — горе-долу преди година и половина. Всичко беше страшно хубаво. Ние с Костя взехме шест бутилки лимонада и едно голямо парче баница, приготвена от майка му, и се уединихме по нашите филателни работи, но през стената чувахме как бащата на Костя разказваше някаква история и всички не само се смееха, ами просто се задавяха от смях, а мама — тя пък беше скочила от масата и тихо скимтеше в коридора зад вратата. Да, честна дума — той беше ги накарал просто да изпопадат под масата от смях. Майката на Костя също само хълцукаше и в паузите викаше: „Паша, стига!“ — после отново се задавяше от смях и пак: „Стига, моля ти се...“.

Никога не бях виждал такъв смях. Дори и моят баща се смееше, а такова нещо с него не си спомням да се е случвало. И когато се прибрахме у дома, мама се сети за нещо и почна да се смее. „Ама — казва — че артист е този Павел Иванович.“ А баща ми отвърща: „Че е артист, артист е. Но видя ли какви пукнатини и петна има по тавана им?“. Мама казва: „Че какво общо имат с това тези пукнатини“. А баща ми: „Ами такова — казва, — че ако освен веселия си характер имаше и работливи ръце — щеше да е съвсем добре“.

Да ви призная ли? Отначало ми беше приятно да го слушам. Някак си ме хващаше яд, че мама толкова се смееше — аз дори не подозирах, че тя може да се смее така. Мисля, че баща ми точно за това се отнесе толкова строго към тези пукнатини — той не беше свикнал да се шегува. Не му беше в характера. Да, отначало ми беше приятно, но после разбрах, че в това няма нищо приятно. Работата е там, че по това време аз бях разбрал вече, че всеки човек смята себе си за прав, а другите — не. И ако той, този човек, вижда, че нещо в другия не е както трябва, винаги му се иска да промени този човек. Да го промени по свой вкус. И ако успее, значи този човек за сетен път се убеждава, че е бил прав. Но виж ако не успее — лошо. Не лошо изобщо, а за този човек, който в такъв случай не може да реши кой е прав. Нали ако той е прав, тогава другият човек трябва да мине на негова страна, да го изслуша какво му казва и да направи така, както му казват. Но той, другият човек, да речем, не постъпва така. И, значи, онзи, първият човек, трябва тогава да се замисли — защо другият не прави това,

което му казват. Защото прав е един от двамата. И тогава на него му минава мисълта: ами ако той самият не е прав? Значи, той ще трябва да се преустройва. Да стане друг. А може би и във всичко друго да не е прав... И тогава тези мисли сигурно ще почнат да ядат, да ядат този човек, както дървоядът прояжда мебелите, докато ги направи на прах.

Та, значи, моят баща е точно такъв. Разбрах, че тази мисъл му е влязла в главата — за пукнатините и така нататък. Той дори няколко пъти се връщаше към този разговор. „Как е възможно — казва — възрастен мъж да търпи у дома си на тавана петно и това да не го дразни. Това — казва — не мога да го разбера. Та нали — казва — е нищо и никаква работа; да вземе четка, да поизмие хубавичко тавана, да го замаже с цимент старателно, да почака да изсъхне, а после да разтвори малко вар и да го мине със същата четка — дребна работа. А още по-добре — да изтърка и белоса целия таван. Не, наистина не мога да го разбера.“

Забелязах, че това просто го гложди и веднъж уж случайно казвам на Костя: „Слушай — казвам, — какво е това на тавана ви — тече ли?“. А той: „Да — казва. — А защо питаш?“.

— Хайде да го замажем — казвам. — Виж колко е грозно — таванът бял, а на него — петно. Ще вземем четка...

— Знам, знам — казва Костя. — Не е голяма философия да се замаже. Досега хиляди пъти да съм го замазал, но баща ми не дава. Той никак не обича да се бъркаме в такива работи. За него това е въпрос на принцип.

— Къде е тук — казвам — принципът? Да не се премахне петното?

— Не — отвърща той. — Това е работа на жилфонда.

И тогава просто почувствах, че това никак не е хубаво — да дойдеш на човек на гости и да правиш забележки кое как трябва да е. Сетих се, че всеки трябва да живее както си иска. Само че при едно условие — да не е във вреда на другите. И не бива да имаме лошо отношение към даден човек само защото не обръща внимание на пукнатините, или пък има такова отношение към тях, с което иска да възпита жилфонда. Или, да речем, поне така: щом ще се обръща внимание — то нека бъде на всичко. И в такъв случай баща ми би трябвало да каже: да-а, това, че таванът е с петна, не е добре, а също, че дъските на пода са нащърбени и плочките в банята са се отлепили,

но пък имат къде повече книги от нас, а по стените са накачили картини. Не знам какви са точно тези картини и дали са ценни — но ги имат... Да, нещо от този род. Разбира се, би могъл да добави, че и тук е забелязал безредие, че книги има навсякъде — по масата, по шкафовете, по бюфетите, в кухнята, в антрето и дори в тоалетната — просто няма място, където да не са натрупани в пълна бъркотия книги: но нали е по-добре да ги има, макар и в безредие, отколкото съвсем да ги няма в една къща, както е у нас.

Но баща ми нито веднъж нищо не спомена за това.

С една дума, на Костя му е провървяло с родителите. И особено ми харесва това, че живеят весело. Е, разбира се, не искам да кажа, че цял ден седят и се смеят, но общо взето, у тях е весело. Някак си е топло. Естествено, вие разбирате, че като казвам топло, нямам предвид парното отопление. И ако имаше възможност, аз бих седял у тях от сутрин до вечер.

Както тогава, когато пълзахме по картата на Афганистан.

После Павел Иванович ме запитва кога се прибират от работа родителите ми. Трябвало — каза той — да поговори с тях. Бях му разказал вече, че ме оставят на леля Тоня, и за нея успях да му разкажа, че работи като луда в своя проектантски институт. И тогава той каза: „И какво — излиза, че ще бъдеш по цял ден сам?“. И добави да идвам по-често у тях, а после каза, размишлявайки на глас: „А може би е най-добре да се пренесеш през това време у нас?“. И се обърна с въпрос към Костя: „Ти как мислиш, дали ще можем да изхраним този джентълмен, или няма да се справим?“. Но аз си знаех, че нищо няма да излезе, че баща ми няма да се съгласи да живея при други хора, щом си имаме свой дом, и все пак — беше ми приятно дори да си помечтая за това. Но веднага ми мина през ума, че Павел Иванович едва ли би предложил подобно нещо, ако знаеше как се бях проявил в онази история. Но после се разбра, че и тук съм се излъгал — в такъв смисъл, че той сигурно всичко знаеше, но тогава още веднъж се сетих за всички наши „подвизи“ и ми стана още по-противно, отколкото когато се опитах да се науча да пуша — просто се отвращавах от самия себе си. Накрая Павел Иванович каза, че му хрумнало нещо и че трябвало непременно да поговори с моите родители. „Може би — каза той, — изобщо да не се наложи да се измъчваш в самота.“

После отидохме с Костя в неговата стая да играем на война с оловните войничета и докато подреждахме нашите армии, непрекъснато си мислех какво е имал предвид Павел Иванович и стигнах до мисълта, че сигурно иска да ни предложи да си вземем куче. Но разбира се, и това беше обречено на провал, защото моите родители досега неведнъж и не дважд бяха отхвърляли моите молби да си вземем куче. Кой знае защо, те са съвсем сигурни, че кучето най-напред ще изпогризе всички мебели и всички обувки, а освен това не можем го изхрани и колкото и да ги молах, то се знае, нищо не помогна.

Оловните войничета на Костя бяха един път. Баща му беше ги надонесъл от къде ли не: от ГДР, Чехословакия, Полша. Пехота, артилерия, кавалерия, танкове. Костя извади своя съвсем изпокъсан и измачкан Тит Ливий и ние разиграхме с него битката при Кана. То се знае, Костя беше Ханибал, а пък аз едновременно консулт Барон и Луций Емилий Павел. Проверихме всичко — на десния фланг на римляните бяха строени римската конница и пехота, в центъра — пехотата на съюзниците, а на левия фланг — съюзническата конница, против която Ханибал беше приготвил нумидийските конници.

Вместо оръдия ние използвахме топове, които стреляха с кибрит. И моята артилерия беше унищожила вече половината картагенска войска, когато Костя с вероломство, с каквото винаги са се отличавали финикийците, хвърли в боя слонове. В битката при Кана слонове не са участвали, това просто беше мошеничество, но Костя изтича в голямата стая и домъкна оттам костенурката, която, разбира се, запълзя право към моя център, където и без друго изнемогваха легионерите, и направи сред войската дълбок ров, пълен с мои воители. Моите римляни се сражаваха като зверове, но срещу костенурката бяха безсилни дори топовете. Тогава аз разбрах, че не остава повече какво да губя и също изтичах в голямата стая и домъкнах оттам котарака Тимофей. Но тъй като това беше котка, а не котарак, тя нищо не разбра от тежката военна обстановка и започна да си играе със собствените ми войски и докато аз се усетя, тя беше напъхала половината от моята конница под кревата. Наистина, не може да ѝ се отрече, после тя разбра, че не бива толкова категорично да дава победата на Ханибал и се зае с неговата конница, но някак си безразборно, а Костя през това време домъкна таралежа, и щом го видя, котката за миг изчезна, и участието на Луций

Емилий и на римската войска беше решена. В това сражение аз загубих четиридесет и пет хиляди пехотинци и две хиляди и седемстотин конника и още три хиляди пехотинци попаднаха в плен на бойното поле. Все пак този номер с костенурката беше много нечестен и докато прибирахме убитите, а после пиехме чай със сладко от касис, през всичкото време си мислех, че каквото и да си говорим, Ханибал е водил несправедлива война, нали е нахлул в чужда територия, а колкото и блестящи победи да е печелил Ханибал, в края на краищата е изгубил войната и в резултат Картаген е бил разрушен.

Този ден съм запомнил не само с това, че след него между опекуните ми се появи Катя, но и с прочитането на едно стихотворение, което оттогава обичам най-много от всички. Бяхме пили вече чай до насита, прегледали всички марки, успяхме да си подготвим уроците, и да изиграем два тура свободна борба, при която съборихме на пода настолната лампа и за малко не обърнахме шкафа — когато ми се дощя да прочета нещо. Отидох до лавицата с книгите и взех една наслука — обикновено тъмнозелено книжле, на чиято обложка беше написано: „Ду Фу“. Още си спомням, че това ми се стори много интересно. Защото бях сигурен, че тези думи нямат никакъв смисъл. И бях решил вече да я оставя, но после я отворих и веднага видях стихотворението и сега ще ви го кажа, за да разберете и вие какво представлява.

Стихотворението се наричаше „Самотната дива гъска“.

*Гъска дива се лута
без дъх и без сила,
все лети из небето
и плаче от мъка.
Тъмни облаци
ятото вече са скрили:
изостанеш ли, пътнице,
чакай разлъка.
Сякаш вижда тя
ятото както преди,
сякаш чувства тя —
чули са нейния плач...*

*Но единствено гарван
отдалеч я следи
и отминал тъгата ѝ
глупаво грачи.*

Разбрахте ли какво стихотворение е това? Аз просто замрях. Никога и нищо не бях чувал за Ду Фу, от никого досега. Не, аз за малко просто не заревах с глас. Всичко забравих — че трябва да се прибера у дома, че родителите ми след няколко дни ще заминат за две години. Седя и непрекъснато го препрочитам — и всеки път стихотворението ми харесва все повече и повече — така че след десет минути вече го знаех толкова добре, сякаш се беше запечатало в мозъка ми. Сякаш цял живот съм си го знаел и дори не можех да си представя, че само преди десет минути няхах никаква представа за Ду Фу. Чак се изпотих, бога ми, и дори ме хвана страх, като си помислих, че бих могъл случайно да измъкна съвсем друга книга и да не обърна никакво внимание на Ду Фу.

И ми стана толкова тъжно, че се сбогувах и си тръгнах за къщи, а когато вървах през дворовете, изведнъж се почувствах съвсем самотен, като онази дива гъска, която се отделила от ятото и сега кръжи над едно и също място — не защото не знае накъде лети, а защото през всичкото време мисли: какво ли правят без мене, сигурно са разбрали вече, че ме няма и ще ме търсят, и затова не бива да се отдалечавам оттук. И сега тя кръжи ли кръжи и не знае, че ятото е вече далече, далече и тя никога не ще го настигне.

И неочаквано заплаках. Няма да повярвате, но аз никога не плача. Дори когато ми шиеха крака — бях го порязал на едно стъкло. Дори когато се наложи веднъж да ми вадят зъб с корен без упойка, когато се чу неприятния звук, сякаш не зъб излизаше от челюстта, а ръждив гвоздей от дъска — и тогава дори не плаках, честна дума. А сега стоя и сълзите ми се търкалят ли търкалят и аз просто не мога да се овладея. Затова не тръгнах веднага към къщи, а реших да мина през парка; и сигурно около половин час съм се разхождал по нашия Парк на победата, докато се успокоя; походих по замръзналите езера, където в леда стърчаха сухи стъбълца на тръстика, минах по алеите, сега толкова безлюдни, като че ли по тях никога не беше стъпвал човешки

крак, а после цяла вечност стоях и наблюдавах как малките деца се спускат по пързалката — кое с шейна, кое върху дъсчица, кое върху палтото си — и струва ми се, за първи път в живота си съжалих, че си нямам сестра, нито брат.

Накрая така измръзнах, че не усещах връхчетата на пръстите си. И тогава отново по алеите, покрити с пухкав, неслегнал се още сняг, покрай езерата, покрай замрелите дървета, потътрих се към къщи.

Когато влязох, заварих баща ми да разговаря по телефона с Павел Иванович и съдейки по това, че той каза „а, ето го и него“, разбрах, че разговарят за мен. Но като че ли се излъгах, защото освен това кратко възклицание, повече не се спомена за мен. Чувах как те — моят баща и бащата на Костя — дълго още мъдруваха за нещо, а после същият разговор продължи между баща ми и мама, и дълго време се чуваха всякакви там „а какво ще кажеш, ако той“ и „а какво ще кажеш, ако тя“. Така че в края на краищата аз разбрах за какво става дума. Още щом си спомних, че Павел Иванович беше споменал за някаква родила се у него идея, разбрах каква е тази идея — когато родителите ми заминат, да сложат в освободената стая някой квартирант, и доколкото можах да разбера, те нямаха нищо против това. Между другото мина ми през ума, че биха могли — поне от приличие — да ме попитат дали искам в квартирата ни да живее някой, но на моите родители, изглежда, подобна мисъл дори не им идваше в главата. Безпокоеше ги нещо съвсем друго — кого да настанят в нашата малка стаичка, където обикновено живеях аз — момиче или някое момче. Вече заспихах, а те продължаваха да разговарят и аз просто не можех да разбера каква е причината и тогава отново дочух някакви откъслечни думи, и разбрах, че този път причината съм аз. Но жестоко ще се излъжете, ако си помислите, че родителите ми ги безпокоеше въпросът с кого ще ми е по-добре да бъда. Ужасно ще се излъжете. Съвсем друг въпрос ги безпокоеше, и когато аз разбрах това, отначало ме досрамя, но после ми стана толкова смешно, та чак забравих, че само преди няколко часа плачех на двора.

Защото, както разбрах, родителите ми обсъждаха въпроса за моята безопасност. Разбрахте ли? Излиза, че те ужасно се страхуваха да не ми се случи нещо. Не, наистина — стана ми ужасно смешно, а там — в другата стая — съвсем сериозно обсъждаха при кой вариант ме заплашва по-малка опасност. При това мама казваше, че все пак по-добре е да сложат момиче. Дори и да води момчета, всеки случай ще са по-малко от момчетата, които ще води едно момче. Освен това, каквото и да си говорим, жените са винаги по-срамежливи. И понеже от време на време, както се надява, тук все пак ще се мярка моята леля, то в такъв случай опасността е сведена до нула... И докато тя разправяше всичко това (една част от разговора чувах, друга — не чувах), и докато баща ми й отговаряше нещо със своя бас, аз лежах,

завит през глава, за да не се разсмя с цяло гърло — просто се задушавях от смях. Защото ако някой ги чуеше отстрани, сигурно щеше да си помисли, че става дума за едногодишно дете, което за първи път е попитало откъде идват децата, и сега ще трябва да му се разкаже приказката за щъркела и зелката. Наистина, просто да си умреш от смях, колко малко познават родителите своите деца, и аз съм сигурен, че те, по-специално моите родители, биха останали изумени, ако научеха или се досетеха за това, което в същност знаем ние, децата. Нямам предвид цинизмите, които открай време се пишат по стените на клозетите. Нямам предвид и часовете по биология, по време на които всички тези процеси на оплождане и зараждане са ни ги обяснявали и рисували десетки хиляди пъти на час. Но какво, те да не би да са забравили, че прекарах няколко години в този проклет интернат? Та нали там, още щом угасят лампите и спре битката с възглавниците и кърпите за лице, непременно някое от по-големите момчета веднага започва да разказва за момичета. Какви ли не ги разправяха и много неща бяха интересни, макар че аз тогава още не всичко разбирах. Но така беше тогава. А сега съм на петнадесет години — толкова ли не могат да разберат, че знам всичко. Освен, да речем, само едно нещо. И то защото ужасно ме е страх да не се забъркам в някаква история — а може би само съм си втълпил това. Но че ме е страх, си е съвсем вярно. А освен туй нямам голямо желание. Защото после, след тази работа, ще трябва да се женя, а на мен никак не ми се ще сега да се женя, вярно ви казвам. И изобщо, аз гледам да съм малко по-далеч от момичетата, но това съвсем не означава, че съм бебе, за каквото ме смятат моите уважаеми родители. Представям си какво биха казали, ако научеха как се целувахме на Нова година. Просто като побъркани, дявол знае какво ни беше прихванало всички, особено момичетата. На мен, право да си кажа, ми беше безразлично дали ще се целувам или не — голямо чудо, но всички момчета просто се бяха шашнали. Разбрах, че при такива случаи е по-добре да не се спори с тях. Бяхме се събрали у едно момиче, у Лена Уфимцева — едно такова кротичко момиченце и доста хубавичко, само че цялото е в лунички. Родителите й бяха заминали някъде чак до сутринта и цялата квартира беше на наше разположение. И ние започнахме да правим щуротии, да играем на най-различни игри, а така също и на „бутилка“. Кой не я знае... С една дума, отначало ми се падна да целуна Тимофеева — и, кълна се, в

това нямаше нищо хубаво, защото, първо, тя е по-висока от мен с три метра, и, второ, на нея изобщо ѝ се искаше да целуне Толя Макаров, а не мен, така че аз трябваше да се вдигна на пръсти, а тя, Тимофеева, ми подложи бузата си — и бързо изтича на мястото си. А после пък на Дьомина ѝ се падна да целуне мен, и тогава ми беше много интересно, защото тя е член на комсомолското бюро в училище, а освен това през цялата година тя ни беше измъчила и двамата с Костя със своите доноси и изобщо тя е голяма фукня, макар че няма за какво да се фука. Но кой можеше да очаква такова нещо — тя, Дьомина, просто ме млясна между веждите, а когато всички се развикаха, че така не е честно, тя, без да ѝ мигне окото изтърси, че ме била целунала по майчински. Ама че усойница! Но както и да е, всичко продължи — отначало при осветление, а после, уж случайно, някой го угаси, и тогава вече не знам, но какво по-точно — не мога да кажа. И ето тъкмо тогава стана едно събитие, за което не би си струвало да се говори, но аз ще разкажа за него, защото в това няма нищо лошо. Право да си кажа, омръзна ми да слушам как нашите глупчовци от класа се блъскат в тъмното като същински прасенца, пък и ужасно ме заболя главата — винаги ми става така, щом пийна само една глътка вино, и незабелязано се измъкнах в друга стая. Да си кажа честно — просто исках да поспя, да се тръшна някъде по-далечко и да захъркам — и тъкмо се вмъкнах в най-далечната стая и се канех да се тръшна на дивана, когато изведнъж разбрах, че в стаята има някой. Не се излъгах — някой стоеше до прозореца зад завесите и когато се приближих, видях, че е Лена, същата онази, с луничките. Стои с гръб към мен, но щом се приближих, каза: „Дима, ти ли си?“. Просто изтръпнах. А тя най-спокойно: „Погледни — казва. — Погледни колко е красиво“.

И наистина беше красиво, чак да се захласнеш. Лунната светлина една такава зеленикава — и ситен-ситен блестящ сняг, да, наистина дяволски красиво. Но аз все още не можех да си обясня как тя беше разбрала, че съм аз, а не някой друг. И тогава погледнах Лена отстрани — и просто замрях. Честна дума, тя беше истинска красавица, да ме вземат дяволите — тъничка, изправена, просто като опъната струна и аз чак след хиляда години си спомних, че по гимнастика тя имаше първи разряд за възрастни, но тогава, да си призная, на мен не ми беше до гимнастика, защото я гледах, без да откъсвам очи от нея, и ми се струваше, че я виждам за първи път. Миглите ѝ бяха половин метър

дълги и гъсти като кичести карамфили... Изобщо тя страшно ми напомняше на някого, на нечие лице от картините в Ермитажа, но аз дори не можах да се сетя на чие лице, защото вътре в мен нещо се скъса и изведнъж ми стана топло-топло, а после сякаш се видях отстрани — видях как я обръщам към себе си и я целувам. Още не мога да забравя това — първо, как се осмелих, и, второ, не мога да забравя колко хубаво беше. Не разбирам как се осмелих да я целуна. Но може би това дори не беше целувка — тоест, имам предвид истинска целувка. Защото аз само успях да се докосна до устните ѝ — и толкоз. Те бяха чудни, Ленините устни, твърди и студени в момента, когато аз се приближих до тях дотолкова, че да усетя това, но още в следващия миг те сякаш омекнаха, някак си се разтвориха и трепнаха. И вече не бяха студени. Дявол знае как успяха за секунда само да се стоплят и да станат толкова нежни, че и досега, щом си спомня за тях, тръпки ме полазват. Но всичко това продължи една секунда.

И тогава усетих, че стоя със затворени очи. Просто не знам кога са се затворили и защо. И аз ги отворих. И видях, че очите на Ленка също са затворени и тя стоеше така, сякаш се взираше под спуснатите клепачи в нещо, което само тя виждаше.

Но не това беше най-учудващото. Най-учудващото бе някакво прекрасно усещане. Разбирате ли какво искам да кажа? В това нямаше нищо пошло. Всичко беше чисто, без никакви порочни мисли — все едно че съм целунал малко дете, малко момиченце. И същевременно съвсем различно — не както когато целуваш едно дете — но точно така прекрасно.

Но тогава аз сгреших. А може и да не съм сгрешил — не знам. Аз вече споменах, че стига само да вкуся вино, и невероятно ми се доспива. Очите ми сякаш се залепват. И сега след всичко станало — имам предвид след като ние с Ленка така чудесно се целунахме — изведнъж разбрах, че ако само след половин секунда не се намеря на дивана, ще заспя просто на пода, тук, до прозореца. Ако искате, смейте ми се, но така си беше. И тогава аз казах: „Лена. Не ми се сърди. Може ли да полегна? Ще полегна на този триж проклет диван и поне за десетина минути ще затворя очи. А ти — ако нямаш нищо против — поседи тук до мен. Само не ми се сърди, съгласна ли си?“.

Да, тогава аз не знаех какъв човек е тя. Виж, сега, когато я опознах по-отблизо, разбрах какво момиче беше. Какво сме гледали

през всичките тези години? Казвам — беше, защото след няколко дни тя ще напусне Ленинград, ще замине за Кириши. Заедно с родителите си. Те са някакви химици, да ги вземат дяволите, а там, в Кириши, се строи някакъв химически комбинат. Къде, питам аз, са били очите ни през всичките тези години, когато се учехме заедно. Чак сега ми стана ясно каква голяма глупост сме извършили — ами че ние не й обръщаме никакво внимание. И то само заради луничките — да ни вземат мътните. Но и аз самият разбрах какъв човек е тя едва след онзи случай, за който ви разказах, а тогава още нищо не знаех, може би само едно — че никога няма да забравя случилото се, ако ще да живея триста и петдесет години.

Но тя много ме учуди. Нищо не каза, не даде да се разбере — нито тогава, нито после — дали си спомня колко хубаво беше всичко, дали изобщо смята, че е имало нещо — нищо не можеше да се забележи. То можеше само да се усети — аз можах да го усетя. И за първи път аз го усетих веднага. Защото тя никак не се учуди на думите ми. Не взе да се превзема, че самолюбието ѝ е оскърбено и така нататък. Тя действително почувства, че аз наистина едва стоя на краката си, и само каза:

— Разбира се, легни. — А след това додаде: — Почакай, ще донеса възглавница. — А после, когато аз вече лежах и потъвах, потъвах, потъвах: — Дръпни се малко. Така. Ще те събудя, бъди спокоен. — И после: — Дай си ръката. Така. — И накрая: — Спи.

— Спи...

И той заспа. Нощта беше топла и огънят не беше толкова необходим, но разбира се, не беше и излишен. И като се въртеше в съня си от едната на другата, момчето плуваше в гъста и сладка мъгла на здрава умора, и нощта му се стори само миг, колкото да затвори и отвори очи. А когато се събуди, слънцето — Хелиос — беше вече високо и птиците гръмко пееха, и от горещите въглени идеше апетитна миризма на печено месо, а през листака — дори без да разтвориш клоните — се виждаха все още далеч, но съвсем ясно, тъмните, невероятно високи стени на Микена.

Ето че се завърнаха.

Колко пъти през тези години момчето си представяше този миг. Колко пъти си беше спомняло как бавно, постепенно намаляваха, но не изчезваха, дълго се виждаха, щом се обърнеше, тези тъмни стени, когато той, кажи-речи тичаше подир широко крачещия Херакъл. А и по-късно, по време на дългите скитания, когато заспиваше край огъня — точно такъв като сегашния, приятно сгряващ като топла нощ, или когато трепереше от студ във влажната и тъмна пещера, или скиташе, потъвайки до глезените в жежкия пясък, където яйце се сварява за десет минути — колко пъти беше си мислил, че по собствено желание бе напуснал сигурните стени, добрите си приятели, Евристей, велик учен и цар, който изписваше теоремите си на плочата — и много други неща. Но нито тогава, нито сега, нито в момента на най-страшната опасност, когато животът му висеше на косъм, той не съжали нито веднъж за решението си.

И ето че се завърна. Сега той не беше вече босоного, пъргаво момче, което бе настигнало тогава Херакъл и му беше казало, както може да каже само едно дете: „Я си свий мускула на ръката“. Пораснал беше през тези години, беше се източил и укрепнал и сега приличаше на младо дръвче, което след време ще се превърне в могъщо създание на природата. Сега не само можеше да тича бързо. Годиците, прекарани рамо до рамо с най-великия воин в света, не бяха минали безследно. В кратките минути на почивка неговият велик покровител на драго сърце споделяше с него всичко, което сам беше научил и на което го бяха научили безсмъртните богове; сега това момче, наричано вече само Омир, беше научило всичко, което можеше да му потрябва в този пълен с опасности живот. Научи се да хвърля копие и да улучва

целта. Умело заостряше бронзовите връхчета така, че когато те се забиеха в тялото на животно, не позволяваха на копиецо да се измъкне и причиняваха страшна болка. Когато се налагаше, той умееше бързо да смени тетивата на лъка, намотката, да поправи скъсаното. Умееше да омотае ложето — мястото, където се закрепваше стрелата, умееше сам да си направи дървената част на стрелката, като промуши парче правожишно дърво последователно през осемте постепенно намаляващи отвори на изтеглячите. Умееше да подостри върха на стрелата и да смени опашката, научи се да стреля, без да мери, като се прицелваше по върха на стрелата, умееше да улучва целта, стреляйки от коляно или препускайки на кон. Можеше да обясни разликата в стрелянето с лък по азиатски и европейски и работата стигна дотам, че веднъж по време на една от тренировките едва не надмина в стрелба Херакъл — и не успя само в последната серия. Освен това усвоил беше умението да се сражава с меч и щит, можеше по формата на щита да разпознава различните народи още преди да са отворили уста да кажат нещо. Изучил беше различните видове борба — и в тази работа нямаше по-добър специалист от Херакъл: той научи момчето на класическа борба с различните хватки и с движенията на тялото, а също на свободна борба с нейните многобройни хватки, подлагания на крак, и засичания. Изобщо Херакъл беше луд по борба и ако не бе длъжен да довежда докрай започнатите инициативи, щеше непременно да основе школа по борба — това беше негова отколешна мечта. „Чиста работа“ — казваше той, притискайки поредния противник до земята. Да, през тези години момчето добре опозна великия Херакъл, това надарено с неимоверна сила дете, този непобедим борец, притежаващ нежни като на момиче ръце, когато трябваше да приспива дете — и със същите тези ръце при спор забиваше в дърво железен гвоздей чак до главичката, а после го измъкваше оттам.

Но дори не и това беше най-главното, най-важното.

Най-важното, най-главното беше самото момче — такова, каквото беше станало през тези години. Където ли само не бе ходило по пътя за страната на Хесперидите, крачейки подир упорито приведения гръб на Херакъл. На север, където дъхът ти замръзва, още щом се изтръгне от устата, и в крайния юг, където гръклянът ти ставаше като изстърган на шмиргел и кръвта ти просто завираше. На изток, където в жертва на кръвожадните божества хвърляха в търбуха на медния идол,

нажежен до червено, живи хора, и в страната, където считаха за богове крокодилът и котката, козелът и кравата. И всичко това: пъстрите картини, говорът, наречията, които момчето усвояваше със собствената му бързина и задълбоченост, другоземните обичаи и легенди, предания, приказки, литературните творения на отделни хора и незнайно древни митове на изчезнали отдавна от лицето на земята народи — се трупаше в неговата възприемчива и открита за всичко ново душа, както плодородната тиня на разлелите се реки остава по полята, очакващи плуга. Плуг беше неговата любознателност, а в браздите, изорани от случайността, непрекъснато попадаха семената на мислите, хвърлени в него, изглежда, отдавна-отдавна — от Евристей, който неуморно му повтаряше едно и също, вече толкова познато и омръзнало му: „Учи се и мисли. Мисли и се учи“.

Момчето дори не беше забелязало кога бяха дошли. Толкова много беше мислило за това, а кога бяха минали през Лъвските врати, без да ги посрещне някой, наредили се на опашката на някакъв керван, дори не беше забелязало. Опомни се едва когато, съпроводени от десетина любопитни хлапета, стигнаха пред двореца и наредиха да доложат на царя, че са пристигнали. Вратарят ги изслуша, пошепна нещо на ухото на един слуга, който се навърташе там, и слугата изчезна, но скоро се върна. Сега вече той пошепна нещо на ухото на вратаря; онзи поклати глава, но не започна да отваря портата, а дръпна огромното резе на страничната вратичка. „Влезте — каза навъсен той и огледа прашните им наметала. — Можехте да си поизмиете поне муцуните...“

Чевръстият слуга, без да продума, заприпка пред тях. Нещо недоловимо се беше променило в двореца, който момчето, живяло тук, познаваше като петте си пръста, но то не можеше да разбере какви точно бяха тези промени. Те дълго криволичеха по коридорите, докато слугата им каза: „Ето тук“.

И изчезна.

Те стояха и недоумяваха и кой знае докога щяха да пристъпват от крак на крак, ако иззад завесата, която скриваше отвора, не се чу гласът на царя, толкова познат на момчето:

— Хайде, влизайте най-после.

Влязоха. Евристей стоеше с гръб към тях до едно странно съоръжение, наподобяващо човешка фигура без глава. Царят държеше

съд, който приличаше на черпалка. Ето той вдигна ръка, пхна някакъв предмет в отворстието на странното съоръжение, след което се чу бълбукане и в черпалката потече шумно вода.

— Видяхте ли? — възкликна Евристей и се обърна. Лицето му с големи подпухнали торбички под очите сияеше. — Нали видяхте? Работи като часовник... Слушай, Херакъл, имаш ли един обол? Дай ми, че аз вече пуснах всичките си монети.

Херакъл, който като втрещен гледаше всичко това, се сепна.

— Велики царю — започна той и се окашля, — велики царю...

Но Евристей отегчено замахна към него ръце.

— Може без формалности — каза той и повтори нетърпеливо: — Дай ми един обол де. О, Зевс, колко си муден само, как ли успяваш да се справиш със своите противници...

Момчето гледаше и си припомняше всичко — този рязък, подигравателен глас, тези бързи, точни движения, тези подигравателни нотки. Нещо топло се надигна в гърдите му и съвсем по детски го защита в носа. То също направи крачка напред и каза на свой ред:

— Велики царю на Микена!

Бърз като мълния поглед.

— А, малкият Майонид. И ти ли нямаш обол? Имаш ли? Дай го. А сега гледайте. Вие присъствате при изпробването на първия в света автоматичен апарат за продаване на вода. Стига си ме зяпал, Херакъл. Знам, знам, искаш да ми доложиш както се полага, че си свършил своя последен, дванадесети подвиг. Смятай, че си ми доложил вече както официално се полага. Апаратът работи на много прост принцип. Той работи на принципа на кобилицата — не си ли забравил, момчето ми, как работи подобен механизъм? Херакъл, ако не оставиш ей в онзи ъгъл своята глупашка тояга, ще си помисля, че ти наистина си затъпял, докато ми служеше, и знай, че това ще бъде първи такъв случай. Така, гледайте сега: вие слагате медния обол ето тук, той натиска уравновесеното рамо, което с другия си край закрива отвора на крана, второто рамо се повдига и всичката вода между повдигналата се тапа и отвора изтича в съда. Ето така.

И той вдигна напълнената черпалка.

— Това изобретение — каза небрежно той, — което направих преди няколко месеца — трябва да си призная, случайно го направих — ще донася годишен доход триста и шестдесет таланта мед. А да не

говорим за това, че всеки владетел на южна страна би дал за такъв апарат мило и драго. И можете да смятате, че в дадения случай от крана за вас тече не вода, а чиста печалба — стига само всички извори да се обявят за собственост на държавата. Е, добре — сам се прекъсна той. — Виждам, Херакъл, че докато не постигнеш своето, няма да се успокоиш. Къде е креслото ми? Ето го. Моето момче, я ми подай скиптъра. Великият цар на Микена Евристей те слуша, Херакъл. Започвай.

И Херакъл започна. Той говореше бавно. Евристей седеше на трона с полузатворени очи.

— Изпълнявайки твоята заповед — говореше Херакъл, — ние посетихме много страни. Бяхме на север и на юг, на изток и най-накрая, според указанията на всевиждащия Нерей, тръгнахме на запад. Пътят ни беше труден. Трябваше да преодоляваме много препятствия. Край бреговете на Евксински Понт ни хвана буря и едва се спасихме. В страната на хипербореите по едно чудо не замръзнахме. Това стана недалеч от река Еридан.

— Струва ми се, че там си водил разговор с един от седемте най-големи мъдреци в света — с Нерей?

— Да, велики царю. Точно той ни съобщи, че сме объркали пътя. Трябва да ви кажа — добави Херакъл със съвсем друг, неофициален тон, — трябва да ви кажа, че здравата объркахме пътя. Но — отново тържествено продължи той, — водени от волята на нашия баща Зевс, ние потеглихме за Либия, където на пътя ни...

— Да — бързо прекъсна Херакъл Евристей. — Това е една славна страница от вашите подвизи. Ти искаш да кажеш, Херакъл, че на пътя си сте срещнали шампионът по абсолютно тегло Антей — и това, изглежда, е бил един от най-трудните ти двубои, нали така?

— Той използваше забранени методи! — извика момчето. — Да можеше да го видиш само, велики царю. Всички съдии бяха местни и, разбира се...

Евристей му се закани с пръст.

— Потрай — каза той. — Нали съм те учил, че не е красиво да се прекъсват възрастните. Продължавай, Херакъл. Ти наистина направи чудо в този двубой. Май че никой не бе заложил за теб дори за равен резултат. А?

— Той беше силен борец — призна Херакъл. — Изобщо, цялата тази работа не ме интересува. Но виж, на него — имам предвид Антей — му беше съвсем наложително да блесне. Целият му авторитет зависеше от това. Трябва да призная, че такъв тежък на килограми човек не бях срещал досега. Можеше почти изцяло да те обхване с двете си ръце. Липсваше му само бързина. И разбира се, момчето е право — всички съдии там бяха подкупени. Впрочем, не беше дори необходимо да ги подкупват — всичките бяха местни хора, поданици на Антей — къде ще очакваш тогава обективност. Когато в първата хватка ме преметна през бедрото си, зрителите просто пощуряха. Тю, дори и сега пот ме избива — не очаквах от него такава бързина.

— Ами това дете се говори, че уж вземал сили от земята?

Херакъл въздъхна.

— Истина е. Бях чувал за това по-рано, но не можех да повярвам. Пък и момчето ми каза, че такова нещо е невъзможно, че противоречи на научните данни. Аз дълго време го наблюдавах и, ще ми повярваш ли, тази правдива тайна се оказа смешно проста.

— Обикновено така е с тайни, основани на недоразумение — подхвърли Евристей. — И в същност каква беше работата?

— Той просто си почиваше — възкликна Херакъл. — Нали ти казах, че не бях виждал подобно нещо досега. Той тежи най-малко четири центера и щом се измореше — чисто и просто сядаше на земята и си почиваше. Седеше като купчина с картофи и човек можеше да прави с него каквото си ще — и това продължаваше докато той наистина не си възвърнеше силите. После скачаше и напълно отпочинал се оправяше с всеки противник. И според тамошното съдийство това негово седене на земята се смяташе за борба в партер.

Херакъл избърса потта от челото си.

— Наложил се да го задуша — каза скромно той.

— Той го вдигна с изпънати ръце — отново не се стърпя момчето. — Той го вдигна с изпънати ръце и го държа така, докато от устата на Антей потече кръв и той чак се задави. Ние, разбира се, също бяхме заложили и ако в тази проклета Либия, дете рогати агнеци се раждат, съществуваше поне малко-малко справедливост, трябваше да вземем оттам всичко, каквото имаше, та дори и глинени чаши. Но тогава се дигна такава олелия, че едва успяхме да офейкаме, нали разбираш.

— „Дето рогати агнеци се раждат“ — това пък какво значи?
Момчето се изчерви.

— Ами така — каза то. — Просто ми хрумна веднъж, когато не можехме да заспим в пещерата. Спомняш ли си, Херакъл? Тогава ми хрумна, че няма да е зле да измисля някаква по-друга форма на разказа от тази, която ползваме досега при всички случаи. Можеш ли да ме разбереш, велики царю? Необходимо е да се задържи вниманието на слушателя по някакъв начин, а това може да се осъществи само с някаква форма — точно както съдът задържа налятата в него вода. И тогава се опитах да предам впечатленията си ето с такива дълги фрази... Все още не съм разбрал какво ще излезе от това, но всичко туй ужасно ме увлича. Работата е там, че се променя целия смисъл на казаното. Човек може съвсем обикновено да каже, че е настъпило утро: „Нощта мина и хоризонтът порозовя“ — и това е съвсем вярно. Но то може да се каже и така: „Стана Зората от ложе, преспала с Титона прославен, да отнесе светлината на всички безсмъртни и смъртни“ — по смисъл това означава същото, но звучи по другояче. И преди малко точно за това говорех.

— Това е нещо ново — замислено каза Евристей. — Вътрешен ритъм... да, момчето ми, ти ме учуди. Струва ми се, че си направил откритие, не по-малко интересно от моя автомат за продажба на вода. Как го каза ти: „... да отнесе светлината на всички безсмъртни и смъртни“, така ли? Според мен е малко дължко, но има отличен ритъм...

— Ще ме оставите ли да се доизкажа, или не? — каза Херакъл, когото съвсем бяха забравили.

— Стана Зората от ложе... Естествено — каза Евристей. — Естествено, мой велики родственико. Разказвай всичко наред. Но ако се вярва на това, което сърцето ми подсказва сега, откритието, направено от нашия малък Майонид — ах, да, ти го наричаш Омир — обзалагам се, че то, изглежда, ще засенчи всички мои и твои подвизи. Пък и нашите подвизи биха могли да се запазят, май само в неговия преразказ. Но ти, Херакъл, продължавай, продължавай... Време е да свършим с тази част от работата.

И Херакъл продължи. Той дълго разказва и думите му бяха простички и непретенциозни като него самия. Разказваше за дългия път през Египет и за вероломството на тамошния цар Бусирис, който за

малко не ги принесъл в жертва, за да спаси страната от неплодородието. Разказваше за много други приключения, през които бе минал, докато стигне най-последно на края на света, до прекрасната градина на Хесперидите, на онова място, където братът на Прометей, Атлант, приведен, крепеше края на небето, разказва и за това как на него, Херакъл, се наложило за няколко минути да смени Атлант — но не каза нищо за своите преживявания, за това как му затрепериха коленете, как се издуха вените на челото му и дъхът му секна, когато невероятна, неописуема тежест се стовари върху му и започна бавно и упорито да го притиска към земята, да го превива, да го превива все повече и повече — както съдбата превива човека, докато Атлант се върна, носейки на огромната си длан трите златни ябълки. Не, нищо от преживяното не можа да разкаже великият герой, но Евристей дори не понечи да го запита за това. Той гледаше момчето и виждаше как непринудено мърдат устните му, все още запазили детската си мекота, и добре разбираше: всичко, което великият герой не е успял да разкаже, ще го каже това момче. И казаното от момчето може би ще надживее и него, и Херакъл, и няма как, то се знае, че и самият велик цар на Микена Евристей; ще надживее неговия труд за пеперудите, който съвременниците не са в състояние да оценят, ще надживее неговите грижи по развъждането на високопородисти стада от едър рогат добитък, които в случай на война ще станат плячка на победителите или ще бъдат изклани за изхранване на обсадените... Всичко ще надживее думата, излята в твърда, но едновременно с това и толкова подвижна форма, че изглежда като жива...

— И ето, ние ти ги донесохме — стигнаха до съзнанието му последните думи на Херакъл; изричайки тези думи, Херакъл със същия жест както Атлант, извади от торбата си три ябълки с блясък на злато.

— Е, добре — рече Евристей, като гледаше с присвити очи ябълките. — Е, значи, край на всичко. Край на всичко, Херакъл. Отсега нататък ти си свободен. Свободен, свободен — взе да маха той с ръка щом видя, че героят иска да добави нещо. — Завинаги свободен. Сега ти принадлежиш само на себе си и на своята съдба, а съвсем не на зловредния Евристей. Не, не, думите са излишни. Това сега стана общоизвестно: жалкият и зъл Евристей и великодушният, велик Херакъл. Свободен си. Благодаря ти за всичко. Гърция не ще те забрави — ако тя изобщо оцелее в този свят. Свободен си за нови подвизи — само че сега ще трябва сам да ги търсиш. Впрочем за човек, който така добре владее боздугана и лъка като теб, няма да му се наложи дълго да ги търси. Върви. От днес всички пътища са открити за теб. Иди в седемвратната Тива. Иди в Тиринт. Ти чу ли, че моят наследник Агамемнон събира гърците за поход срещу троянците? Не си ли чул? Парис, синът на Приам, откраднал жената на Менелай Елена — да, да, същата. Това станало съвсем наскоро — няма дори месец. Като причина за завладяване на малоазиатското крайбрежие става и Елена — трябва да подчертаем, че случаят с нея е тъкмо навреме. Майонид, момчето ми, ти нали си родом от Смирна? Не искаш ли да видиш родния си край? Съветвам те да идеш там. Войната с Троя няма да свърши толкова скоро, както сме свикнали да очакваме. Побързай да идеш там. Виж всичко с очите си. Запомни всичко. Всичко запиши. Върви по своя път. Аз вече не се тревожа за теб, ти намери своя път. Всички вие сте свободни — всички, с изключение на мен. Аз обещах да предам на Агамемнон подробен инвентарен списък на цялото имущество, преди още да е тръгнал на поход. А аз ще замина оттук. Тръгвам на далечно пътуване. Заминавам за Вавилон при своя голям приятел Енлилиадинах. Ще живея там. А може да успея да го придумам и да направим с него едно пътешествие на Изток в страните, за които толкова много съм слушал... Впрочем, това вече вас не ви интересува. Е, какво стоите още? Не ми трябва повече. Вие сте свободни... сбогом.

Той почти им крещеше, а те мълчаливо гледаха дребничкия самотен човек с редки кичури коса на почти голия череп: седи той на своя трон със скиптъра в ръце и пискливо им крещи и ги пъди да си вървят — и всеки от тях знае, че повече няма да се видят...

Ето такъв сън сънувах — разбира се, не тогава, както вие сте разбрали, не срещу Нова година, но точно през нощта на старата година срещу новата, когато заспах като мъртъв сякаш вечния си сън, а Лена седя половината нощ и ми държеше ръката. Сигурно е държала ръката ми, защото и досега не ме напуска някакво усещане на покой, но дали е било така в действителност, разбира се, не мога да кажа, защото когато се събудих, никой вече не седеше до мен. Не, тогава аз не сънувах никакви сънища. Тогава просто паднах в някакъв ужасен вир, в тъмна яма, в преизподнята, по дяволите — а както сами разбирате, имам предвид съня, който сънувах тук, в болничната стая. Лежах и си спомнях как си шушукаха моите родители дали ме заплашва нещо, ако след заминаването си сложат в освободената стая някое момиче или е по-добре да настанят в нея момче. Какво би могло да стане в единия вариант, а какво в другия. Но както разбирам, най-вече им се искаше да знаят — или да узнаят, или да се досетят поне — от какво би трябвало да се страхуват или да очакват от мен самия, какво ми е известно вече и какво тепърва има опасност да науча, и от какво трябва да ме предпазят и по този начин преди всичко да ме спасят. И тогава аз, разбира се, не можех да не се сетя за Лена и за онова, което беше станало между нас през нощта след Нова година. А когато започнах да мисля за това, то се знае, стигнах до онзи миг, когато аз за срам и позор бях заспал, което, разбира се, беше безобразие и само Лена можеше да не обърне никакво внимание на това, защото всяко друго момиче на нейно място... Какво има да се говори! Ако аз бях момиче например, никога не само нямаше дори да разговарям, ами не бих погледнал към това момче, което отначало те целува, а само след минута се тръшва на дивана и проспива цялата нощ. Но не това е най-чудното. Най-чудното е, че щом стигнех до това място — как, дотърлил се до дивана, мигновено заспивам... И аз наистина заспивам и това ми се случва неведнъж. Един път точно така бях заспал в трамвая и отидох дявол знае къде, а друг път в метрото — и се събудих чак на колелото, на спирка Купчино.

Но дори не това беше най-учудващото, а сънят, който видях, и това, че го бях запомнил. Не знам дали вие сънувате сънища. Аз никога не сънувам. Поне така беше предишните години. А може би по-точно ще е да кажа така: не знам дали сънувам — може и да сънувам, но още щом отворя очи и сънищата съвсем изчезват от паметта ми. И аз не

знам дали такива сънища трябва да се смятат за истински. Но този, за когото ще се помъча да ви разкажа сега, видях толкова ясно, както виждам вас.

Да, това беше прекрасен сън. Помня, че стояхме в малка стая — може би малко по-голяма от класната ни стая — и аз имах чувството, че сякаш не съм за първи път тук, в тази стая, а до мен стоеше Херакъл, който много приличаше на изображенията на своите статуи, например на тази до Михайловския замък; но и не съвсем същия — този беше по-висок и, знаете ли, не чак толкова мрачен. И неговата знаменита тояга беше тук — наистина огромна излъскана тояга от срязан клон на някакво яко дърво, което по структура и цвят приличаше хем на дъб, хем на орех. И лъвската кожа беше наметната на раменете му, но кожата не ме учуди, защото у Стъопа, у Наташка Степановна — ако си спомняте, аз вече споменах за това — също можеше да се види кожа, само че не лъвска, а леопардова — огромна кожа, кажи-речи два метра дълга, и толкова хубаво обработена, че по-скоро приличаше на велур, и сигурно да носиш такава кожа е и топло, и красиво във всички времена. И ето, ние стояхме пред едно кресло, а в креслото седеше дребничко човече с плешива, почти гола глава и с толкова познато лице, че в първия миг аз дори не повярвах на очите си, но после се вгледах — и тогава вече нямаше никакви съмнения. Защото човекът на стола — само че по-късно се разбра, пък и аз самият по-скоро се досетих, че това беше не обикновен стол, а трон — този човек имаше чертите на Ролан Биков... Спомняте ли си онзи прекрасен филм, добре че стана дума, в който Биков играе Бармалей? Тогава припомнете си момента, когато Биков идва при Охболи и казва: „Аз съм страшен, аз съм кръвожаден, аз просто съм един необикновено коварен човекоядец“ — а очите му са тъжни-тъжни, и за всички веднага става ясно, че той е просто страшно самотен и нещастен, и най-вече му се иска някой да го обикне като обикновен човек, а тези негови думи са само маска. И точно такава, абсолютно същото беше лицето на човека на трона, макар че той също крещеше да го оставят на мира, да се махат оттук по дяволите, защото той няма време, омръзнали са му всички до гуша — и така нататък. А ние с този огромен Херакъл стоим и гледаме, и чувстваме, че един от нас двамата всеки момент не ще издържи, ще се приближи до него, до този човек със същото като на Ролан Биков лице, и ще каже: „Добре, не бива

толкова да се измъчваш. Не бива да се наскърбяваш. Не бива. Хайде да се обединим. Да тръгнем заедно където ни видят очите. Да зарежем всичко и да заживеем за собствено удоволствие...“. Но никой от нас не успя, а може би не се досети да стори това, защото човекът на трона се извърна и каза: „Аз, великият цар на Микена Евристей, се прощавам с вас. А сега си вървете“. И тогава Херакъл сложи ръка на рамото ми и каза: „Е, добре. Прощавай, Евристей“. После се обърна към мен: „Е, Омир, да вървим...“.

И точно тогава се събудих.

Лежах както винаги сам в болничната стая, но толкова ясно виждах съня пред очите си, а думите все още продължаваха да звучат в ушите ми и известно време просто не можех да разбера кое е сън и кое действителност — може би просто съм сънувал тази бяла стая, и която имаше стол и нощно шкафче, а на шкафчето са сложени три златисти ябълки. И тогава за малко да се побъркам, защото съвсем ясно бях видял същите три златни ябълки, и един тъжен глас бе изрекъл: „А ябълките оставете. Сложете ги ето тук. Благодаря. Сами разбирате, че това не са обикновени ябълки. Те са своего рода загадка на природата. Подобно нещо може да се срещне в старите медицински трудове на Истока. В тях пише за някакъв корен, който притежава чудодейни свойства да запази младостта — не вечно, разбира се, такова нещо, както всички знаем, е абсурд, но за доста продължително време, а това е близко до изводите на съвременната наука. Тези ябълки със своето въздействие превъзхождат прочутия източен корен. Аз намерих в древните шумерски фолианти рецепта как да се приготви лекарство, което ще отдалечи старостта със сто, а може би дори с повече години. Във Вавилон всичко вече е готово за провеждане на опита и ако вие тръгнете с мен — на това място гласът на човека на трона потрепери, — ако вие тръгнете с мен — ти Майонид, и ти Херакъл, ние бихме могли да живеем още по двеста години — във всеки случай поне вие — и да погледаме света с нови очи. Съгласете се. Не изпускайте такава възможност. Нали животът е единствената реална ценност, която човек притежава, и нищо на света не може да надмине тази ценност. Съгласни ли сте с мен?“.

— Ами славата? — рече Херакъл.

— Ами стиховете? — запита момчето.

И в този момент аз напълно се събудих и разбрах кое съм сънувал, а кое съществува наистина — белите стени, перденцето на прозореца, зад което се плискаха сивите вълни на Нева, а там, в далечината, блестяха два заострени върха: на Адмиралтейството — отляво, и на Петропавловската крепост — отдясно, това беше действителност, а всичко друго бе сън, сън, сън... Но... ябълки, ябълки, златисти ябълки бяха сложени върху шкафчето до главата ми, и те бяха последният мираж, който трябваше да разсея. Взех една ябълка — дали тя ще ми даде дълголетие, дали ще преживея като млад до сто, до двеста години?... На вид ябълката беше твърда, но съвсем леко повехнала, най-обикновена ябълка от сорта „Джонатан“, миналогодишна реколта, внесени от Унгария, и да се чудиш как успяват там така добре да запазват ябълките, те съвсем, съвсем леко повяхват, и то много мъничко. Ако в тези ябълки имаше някакво вълшебство, то беше точно това, което току-що казах — че запазват свежестта си повече от година.

Отидох до прозореца. Навън беше горещо. Дори листата на дърветата не помръдваха, откъм реката не подухваше никакъв вятрец. Приятно беше да стоиш на прохладния линолеум и да гледаш сивата вода, която припламваше неочаквано като сребро, речните трамвайчета, които разстилат под носа си бели мустаци и важно се плъзгат по бляскавата водна повърхност — да гледаш и да гледаш най-красивия в света град и да откриваш с поглед всичко, през което си минал десетки пъти: отляво — Литейният мост, малко по вдясно — крайцерът Аврора, а оттатък него — Кировският мост, а още по-нататък — белите колони на Ермитажа, където преди няколко месеца при мен дойде Зинаида и каза, че тя — от името на целия ни кръжок на любителите на изкуствата — ми възлага да напиша съчинение на тема „Какво знаем за Омир“. И добави — сигурно, за да разбере важността на задачата — че тези съчинения (след като ги одобрят, разбира се) ще бъдат изпратени на международния конгрес за Омир, който ще се състои следващата зима в Кипър, и че Организацията на обединените нации е обявила такъв конкурс и конгресът ще награди с медали най-добрите от съчиненията... и прочее... И оттогава си вървя и каквото и да правя, постоянно чувствам, че това съчинение виси на душата ми като топуз на крака на каторжник. И че и аз самият като каторжника започвам постепенно да свиквам със своя топуз и дори да го заобиквам

или да се гордея с него. Много ясно, че за всички работи времето не стига, така че във връзка със съчинението и с това, че трябваше да се седи в библиотеката и да се чете цялата тази необхватна литература, всички съчинения на философи от древността и учени от по-късните епохи, които е невъзможно дори да се изброят, аз трябваше да зарежа някои занимания, например кръжока на младите естествоизпитатели, хвърчилата си, които зяпах цели две години. Нещо повече, аз дори взех да отделям по-малко време на марките и пропуснах новия каталог на Цумщайн за годината, и като се вземе предвид, че към всичките ми предишни занимания се прибави и гребането — то никак не е трудно да си представи човек какъв живот съм карал през всичките тези месеци, след заминаването на родителите ми и до момента (който аз за съжаление не помня), когато са ме докарали тук — докарали са ме, придружен от Костя и котарака, който Костя донесъл по моя молба — аз ужасно исках, просто молах лекарите да разрешат котаракът да остане при мен в стаята, но можеш ли от тях да измолиш нещо. Да, чак сега разбирам какъв живот съм карал — без никаква почивка: сутрин, естествено, училището, след това два пъти седмично Ермитажа, два пъти — тренировки в гребния басейн, в неделя — ски излет, а през всичкото друго време — седиш в Народната библиотека, където всеки път ставаше ясно, че след всеки пет прочетени от теб книги се откриват още десет — които също е необходимо да прочетеш. И това продължаваше докато разбрах, че, вървейки по този път, аз няма да стигна до никъде, пък и който и да е друг на мое място. И че са съвсем напразни усилията да прочетеш всички книги, написани за Омир. Дори бях взел да се отчайвам и исках да кажа на Зинаида, че се отказвам от каквото и да е участие в конкурса, и дори споделих това с Ленка, с която тогава вече споделях всички свои намерения, но тя ми каза, че аз самият после ще се срамувам от това и че на другите никак не им е по-леко, и още хиляди други верни думи, а накрая каза, че ще ми помага да правим извадки от различни книги — с една дума, още веднъж потвърди какъв човек е и аз, като се сетя, че днес-утре тя ще замине за това глупаво Кириши, просто ми се иска да вия.

Истина ви казвам: не знам какво бих правил без нея. Светъл ум — и толкова. Без нея аз просто бях загубен — щях да се мъча дни наред, особено в самото начало, когато гледаш списъка на книгите, които трябва да прочетеш, и виждаш, че край нямат, и стигааш до

мисълта, че всичко е безполезно, че никога не ще можеш да се справиш с това — а тя, Ленка, ти е под ръка, без да говори, захваща да записва индексите на книгите, един след друг, за да може на другия ден да поръча първата част, и успокоително шепне, че ти се струва страшно само защото още нищо не знаеш, но щом се задълбочиш в четенето — ще ти стане по-интересно и колкото повече научаваш, толкова по-леко и по-интересно ще ти бъде. „То е също като с гимнастиката — каза тя, — отиваш там една такава мъничка, непохватна, а като погледаш колко умело, колко красиво правят всичко другите момичета, иска ти се да ревнеш, защото си мислиш, че ти самата никога, никога не ще постигнеш това, но минава година, а след това две — и ако не си се отказала, ако не си се поддала на слабостта, то рано или късно започваш да усвояваш всичко. Само трябва да проявиш характер — това се иска.“

Да, силен човек е Ленка. Тя е като каменен зид, толкова е устойчива. Не зная откъде е дошло това у нея. Но съм сигурен — без нейната подкрепа щях да се предам. Не, не точно така — по всяка вероятност бих се предал. Щях да махна с ръка на всичко, защото, ако трябва да говоря откровено, сам не бих се оправил с този въпрос. Само едно нещо ме възпираше да не се откажа — Ленка; страшно не ми се искаше да изглеждам глупаво и тогава започнахме по-малко да четем — просто така. Аз самият се мъчех да си втъпя, че е просто така, че всеки момент, когато пожелаеш, можеш да се откажеш и ние, пак повтарям, започнахме отначало да четем всичко, което ни попаднеше под ръка. В много книги изобщо не пишеше нищо за Омир, но все едно, ние ги четяхме. Трябва да кажа, че всички ние, разбира се, нямаме никаква представа за живота на древните гърци. Абсолютно никаква. Изглежда, че ни смущава думата „древни“. Но нали това нищо не говори. Абсолютно нищо. В много отношения те са били точно такива, каквито сме ние. Само че са били религиозни — но и сега още в целия свят е пълно с религиозни — дори в Ленинград. Идете по Великден някъде, в Николската църква например — пълно е с бабички. Но те, гърците, както разбирате, са имали съвсем друга вяра. Те са свързвали всичко с природата, а техните богове ужасно са приличали на хората — също като тях са се карали, ругали, лъжели се един друг, правели различни пакости — точно като някакви ученици. И те, другите богове, честичко послъгвали дори и своя върховен бог Зевс,

а той пък ще покрещи, ще покрещи — и ще се успокои. Само ако го ядосаш много, когато излезе от кожата си, действа решително — например Хера, своята жена, оковал в златни вериги и я окачил между земята и небето. А иначе Зевс ни се стори твърде добродушен мъж — ако някой си правеше с мен такива шегички както с него, аз също не бих търпял дълго.

Не, не бива да упрекваме гърците, че са вярвали в своите богове. Сред тези богове е имало просто симпатични личности. Афродита например — най-голямата красавица. И колко е правдоподобно, че се е влюбила в Марс. Ами кой не знае, че и досега много момичета харесват военните, особено военноморските курсанти. И защо да ходим далеч. Нали разказах за нашата Катя — как уж не обръщаше внимание на своето моряче. Но щом той замина на лагер, тя веднага разбра, че не може да живее без него. А сега разправя — тя идва в началото на седмицата — че наесен сигурно ще се оженят с това моряче — ето ви пример, и то съвсем не от древността. Не, тези древни гърци са били дяволски наблюдателни и когато не са знаели как да обяснят нещо, обяснявали са го с помощта на боговете. Любовта например. Тя, да речем, как може да се обясни? Съвсем сериозно питам. Ето ние не сме древни хора, ние сме съвременни, но може ли науката да обясни защо един човек обича друг, а той изобщо не го забелязва? И тук, аз мисля, никаква наука не ще помогне. Никакви изчислителни машини, никакви компютри. Не, шегата настрана, това е много важен въпрос. Ние с Ленка разговаряхме за това до пресилване, но не стигнахме до никакъв извод. Нима е възможно един човек да накара друг човек да го обикне? Или, да кажем, нима е достатъчно за тази цел да притежаваш някакви достойнства? Мога да ви кажа със сигурност, че това съвсем не е достатъчно. Знаете ли какви случаи има? Ами такива, че прекрасна девойка неочаквано се влюби в някакъв гад и колкото и добри момчета да има край нея, тя не ще им обърне внимание. Тя ще ходи със своя гад, защото той ѝ харесва. И при такъв случай и да я убиеш или себе си да убиеш, нищо не може да се промени. Ленка ми възрази, че според нея това е така, защото щом един човек обича, то на него съвсем не му се струва, че човекът е гад. Но разбира се, не е така. Позамислиш ли се, веднага ще ти стане ясно, че на такова момиче просто му е все едно. Все едно му е дали е гад или не, и изобщо му е все едно, и дори ако сто хиляди пъти разбере, че това

момче е по-лошо от всички, окото ѝ не ще трепне и хич няма да ѝ мине през ума да смени този гад с някой по-добър.

Ето, помъчете се да обясните това нещо. Уверен съм, че не можете. И ако ние още от бебета не знаехме, че няма богове и всичко това е срамно суеверие и така нататък — кълна се, аз самият пръв бих измислил някакъв бог — ако ще същия този Ерос, който пронизвал хората със стрелите на любовта — и човекът загивал от любов, но ако в човека попадне стрела на омраза — тогава той не ще познае какво е споделена любов. Аз разбрах, че при древните гърци е било точно така: което не са могли да обяснят, са го приписвали на боговете. И това е съвсем ясно.

А иначе древните гърци дори са живеели почти като нас. Да вземем мебелите. Те са имали кревати. Точно така са ги наричали — краббатос. И табуретки са имали, които са приличали на нашите съгъваеми столове — дитроси. И столове имали, но са ги наричали много смешно — „клисмос“. И маси, и ракли, и най-различни светилници. И разбира се, не са ходели голи — и облечени са били, и обути. И на бръснар честичко са ходели, особено жените. И дори са си боядисвали косите, особено тези, които са искали да изглеждат руси. А децата са си играели със също такива играчки, с каквито сме играели ние като малки. Е, разбира се, и с физкултура са се занимавали, за разлика от нас. Това наистина е така — знам си го по нашия клас. Ами че при нас, откровено казано, няма на кого да се порадваш, с изключение на трима-четирима души. Веднъж в час по физическо ни казаха да се катерим по въже, без да си помагаме с краката. И какво, мислите, излезе? Покатериха се трима души. От тридесет и осем. Всички останали се извиваха някъде долу, или към средата на въжето, не по-горе, включително и аз. Ужасно противно наистина — висиш и нищо не можеш да направиш. Разбирам да бяхме някакви свръхспециализирани, да речем, физикоматематици — но нашето училище е съвсем обикновено. То се знае, трудничко щеше да ни бъде сред тези същите гърци, ако ще да бяха три пъти по-древни.

Все пак в това, ако искате да знаете, има нещо неправилно. Нещо обидно за нас. В това, че сме такива слабаци. Нищо че сме по-образовани и че нещо, което при гърците го е знаел само Питагор, сега го знае всеки хлапак. Но сме слабаци и аз мисля, че никой от нас не би издържал дори десет минути, ако ни се паднеше да се състезаваме с

гърците по бягане и борба. При нас някак си така се получи, че въпросът за физическото развитие напълно се е откъснал от общото развитие на човека. Ако, да речем, някой тъпак има цафара по физика, мъкнат го с всички сили, прикрепват някого към него, и преподавателят ще остане след часовете да обясни на този дръвник това, което той е проспал в часа; но ако човек не може да плува и потъне в първата срещната локва, и никакви кръгли шестници не ще му помогнат да изплува — това никого не интересува. А нали в нашия клас само половината могат да плуват. Дори не и половината! Една трета. Веднъж целия клас отидохме на излет в Разлив — да те е срам да гледаш.

Не, тези гърци са разбирали това-онова, не само по отношение на физкултурата. Освен туй доста са пътешествали. Ние с Ленка го разбрахме, когато стигнахме до Херодот. Той е живял приблизително преди две и половина хиляди години. Честна дума, познавал е географията не по-лошо от нас. Ходил е в хиляди страни и всичко е описал — нравите, обичаите, историята.

Не, Ленка беше триста процента права! Наистина, когато нищо не знаеш, е тежко да се заловиш за нещо ново. Но след като почетеш месец-два всичко се променя. Вече към лятото аз знаех за древните гърци маса неща. Сякаш съм живял с тях в една обща квартира, честна дума. И какво са ядели, и какво са пиели, и какви навици са имали, и кое при тях се е считало за достойно, а кое не. Така постепенно бях свикнал вече всяка свободна минута да тичам в библиотеката, а там вече ни познавах. И колко приятно беше да чувстваш, че колкото и свободно време да имаш, винаги знаеш с какво да го запълниш — и не само да го запълниш, както го запълваш, да кажем, когато се шляеш с момчетата из парка или по улицата, а да го запълниш, бих казал, осмислено. С такова занимание, след което научаваш още нещо. И всеки ден всичко това се трупа, трупа, също както ако строиш къща и добавяш по десет тухли. Сигурно отначало не се забелязва, а после гледаш — стените вече са издигнати.

Е, разбира се, при нас имаше и нещо друго. Знаеш, че си имаш някаква тайна. Не мога да го обясня, но е така. Необходимо е да е на лице такава тайна. Макар че, няма нищо тайнствено, разбира се, в това да седиш в библиотеката и да четеш, да кажем „Античната цивилизация“, или „Изкуството на древния свят“ — пак казвам, няма

нищо тайнствено в това. И все пак има. И аз мисля, че сто процента това беше свързано с Ленка. Ние дори не разговаряхме за това. То си стана ей тъй, от само себе си — но в класа никой не знаеше, че между двама ни има такава здрава дружба, а да не говорим за другото. Костя и той дори не знаеше отначало. Дълго време. Макар да казва, че от самото начало подозирал, измисля си го, защото от самото начало, тоест от Нова година, никой не знаеше за това. Дори аз самият. Честна дума.

Така е, защото аз съм дръвник. От невежество е. Защото на сутринта, когато се събудих и си спомних случилото се, ужасно се изплаших. И не от това, че бях целунал Ленка, а от това как беше станало. Разбирате ли? Едно е, когато вършиш щуротии, играеш на различни пошли игри — на късметчета или на „бутилка“ и съвсем друго е, когато си насаме с едно момиче и целуваш именно него, и знаеш, че му харесваш и че ако имаш голямо желание, сигурно ще успееш да го целунеш още веднъж. И тъкмо за това се изплаших, защото бях чувал, че щом едно момиче разбере, че ти харесва, знай, че си изгубен. То вече няма да те остави. Ще гледа на тебе като на своя собственост и ще демонстрира това при всеки удобен случай, особено пред другите. Честна дума, не мога да понасям такова нещо. Казвам го, защото с очите си съм го виждал. Имам предвид Наташка Степановна от нашата ермитажна група, неведнъж споменавах за нея. И сега е тъкмо на място да кажа още нещо за нея. Защото откакто задружихме с Ленка, разбрах много неща. По-точно разбрах, че през всичкото това време съм бил влюбен като последен глупак в Наташка. И в това няма нищо чудно, не бях срещал още човек, който да не се влюби веднага щом я види. Всички наши момчета бяха хлътнали по нея и се надпреварваха да ѝ предлагат услугите си, готови бяха да вървят с нея навсякъде, където поиска тя. Но главното дори не е там. Главното е, че тя добре знаеше това, имам предвид — тя знаеше, че нито едно момче няма да ѝ откаже нищо. Мисля, че на нея и през ум не ѝ минаваше, че може да бъде другояче, тоест, как е възможно да не се харесва на някого чак толкова, че той, всеки от нас, да не захвърли всички свои работи, само и само да е с нея или да я изпрати до някъде — да кажем, в Комарово, където родителите ѝ имаха разкошна вила. Не, ще останете излъгани, ако сте разбрали, че искам да кажа, че тя чувстваше своята власт над всички момчета — не само над такива като нея,

осмокласници, но дори над студенти — ето, тъкмо това нейно чувство беше къде по-силно от всичко друго. Мисля, че именно това я погуби; по-точно, то беше причина тя в края на краищата, както вече споменах, да се влюби в Костя, и то само защото той не я зяпаше в очите, не чакаше, затаил дъх, дали тя ще го покани на гости, или на рожден ден, или някъде другаде, а се държеше така, сякаш тя не съществуваше. По-точно — все едно че тя не се различаваше с нищо от другите момичета и нейните прелести не му действаха като изстрел в упор, както действаха на всеки от нас.

Да, аз мисля, че именно поради това тя се погуби. Защото отначало Наташка дори не вземаше за сериозно това, че Костя се противопоставя на волята ѝ. Да речем, не идва у тях на гости или не я изпраща заедно с другите след училище. Или не е сред тълпата, която я заобикаля всяко междучасие. Тогава, според мен, тя реши да му даде хубав урок и известно време изобщо не разговаряше с него. Правеше се, че той никак не я интересува. Но Костя изобщо не реагира на това, и всяка свободна минута ние с него тичахме в Рицарската зала, за да погледаме още веднъж старинните арбалети и пистолетите с ръкохватки от слонова кост, или пък тичахме долу да видим познатата ни мумия, която бяха върнали след реставрация, или обратното, тичахме горе, при испанците, където ние с Костя бяхме открили един грамаден испанец, Пантоха де ла Крус, и по цели часове стърчахме пред портрета на един знатен тип, Диего де Вилямайор, който е бил ужасен гад на времето си, и това си личеше дори в тъмното, защото кръжочните ни занимания се провеждаха след затварянето на Ермитажа, а на светло това, разбира се, се виждаше съвсем ясно.

Не, това, че Наташка не разговаряше с Костя, ни най-малко не го засегна и не го травмизира. Но затова пък Наташка беше засегната до дъното на душата си, след което промени тактиката си и напротив, започна да подчертава вниманието си, канеше го навсякъде, където отиваше, и веднъж дори беше му взела билет за театър — само че той и на театър не отиде. Каза, че не може да иде, защото храната за рибките му била свършила и непременно трябвало да им купи храна и това си беше чиста истина. И според мен, тъкмо това я срази смъртоносно. Защото нито едно момиче — такова красиво като Наташка, и дори не чак толкова красиво — нито едно от тях никога не би могло да понесе подобно нещо. На тези момичета и през ум не им

минава, че човек би могъл да се интересува не само от красиви момичета, но и от рибки, и това съвсем не е прищявка или престореност, а си е самата истина. Не, никога и през ум няма да им мине, че е възможно наистина сериозно да се отнасяш към подобно нещо, че през зимата е просто цяло нещастие с тия мушици и трябва да търсиш някакви типове, които вечно се навъртат край зоомагазините и скубят за малко пакетче дребни мушици по тридесет копейки, а за по-едри — и до петдесет. Но когато тези продавачи ти са крайно необходими — със свещ да ги търсиш. Не, това нещо тя не можеше да го разбере. И знаете ли какво направи Наташка? Взе, че скъса билетите. Още тогава. Накъса ги на четири и ги хвърли в кошчето.

Но всъщност след това вече започна друга история — имам предвид Наташка и Костя. Искам само да кажа, че споменах за нея, за да подчертая как се отнасят момичетата към безхарактерните момчета и какво става, когато имаш силна воля. Възхищавам се от Костя. Честна дума, дълго време не можех да разбера как успява. Веднъж дори го попитах, но той се направи, че не разбира за какво става дума. Или пък не искаше да каже. Запитах го откъде взема сили, за да каже „не“. Честно си признавам, по този въпрос аз съм напълно безхарактерен. Ако едно момиче ми харесва, не мога да му откажа нищо. Например да бъда с момичето или да му ида на гости, ако ме покани. По това познавам веднага кое ми харесва и кое не. Чудно нещо: казва ми например Козлова: „Да идем утре на ски в Кавголово“. А аз спокойно ѝ отговарям: „Знаеш ли, не ми се ще“. Но виж, Наташка каза веднъж, и то не дори лично на мен, а на всички: „Хайде да отскочим в неделя до Петрозаводск“. На мен и през ум не ми мина да кажа „не“. Дори ми се видя съвсем естествено — ей тъй отведнъж да се дигнем и да заминем за Петрозаводск, сякаш не може да се измисли нещо друго, за да прекараме по-разумно времето си.

И ето сега, когато се обръщам, така да се каже, към миналото, сега ясно разбирам, че съм бил влюбен в Наташка. На мен и през ум не би ми минало да не ида с нея на театър заради някакви си мушици за аквариумни рибки. Дори нямаше да се сетя за рибките, дори да бяха гупи или воални опашки — дори ако всички до една бяха златните рибки от приказките. На мен, изглежда, ми се искаше да я виждам всеки ден по сто и петдесет часа на денонощие. Аз, както разбирам

сега, затова толкова често пътувах по Невски, за да мина уж случайно още един път покрай къщата им — дори без да се надявам да я срещна, а просто така. Нали ме разбирате? Затова се изплаших толкова след новогодишната вечер — мислех си, че сега Ленка ще властва над мен и ще демонстрира това пред целия клас. Не, аз просто не мога да преценя хората. И сигурно съм голям мръсник, защото винаги съм способен, изглежда, мисля за другите какви ли не лоши работи и колко е хубаво, когато си мислиш за някое нещо, а излезе, че той е хиляди пъти по-добър. Макар че винаги ти е ужасно срамно, и все пак е добре. За сетен път се убедих в това в случая с Ленка. Защото аз дълго време я наблюдавах как ще се държи с мен след всичко, което се случи, и постоянно бях нащрек, за да дам отпор, ако тя се опита да посегне по някакъв начин на свободата и независимостта ми. Но дните се нижеха, а тя се държеше така, сякаш нищо не беше се случило. Като че ли между нас не е имало нищо, и като че ли не я бях целунал тогава до прозореца. Според мен тя се държеше много особено, накрая на мен дори ми стана някак си обидно, но реших да проявя желязна воля и не отидох при нея още една седмица — само от време на време поглеждах към нея, но дълго не можех да уловя погледа ѝ. Най-после го улових. Много добре си спомням, беше в час по литература, когато изучавахме Лермонтов — лириката му. Нашата литераторка разправяше ли разправяше за мъката, за чувството на самотност и прочее, след това зачете стихове и в момента, когато прочете:

*И да обичам до забрава,
любов живота ми не сгрява.*

изведнъж погледнах Ленка, която седи по диагонал от мен, и веднага забелязах, че миглите ѝ се вдигнаха и тя ме погледна право в очите — това продължи по-малко дори от миг, но, честна дума, аз успях да разбера всичко. Разбрах, първо, че съм стопроцентов тъпак и че съм бил такъв през всичкото време напоследък. И, второ... Но това вече, мисля, не е важно. Не мога само да си простя, че не разговарях с нея кажи го цял месец — разбирате ли? А нали можехме да прекарваме заедно вечери наред — само като се сетя за това, веднага ми прилошава. Защото сега просто не мога да си представя как тя ще

замине, ума ми не го побира, макар да знам, че ще си пишем с нея, и изобщо, какво чак толкоз е Кириши — то е съвсем близо, на един хвърлей. Но виж за това, че цял месец съм бил кръгъл идиот, ужасно ме е яд.

Разбира се, после вече през всичкото време бяхме заедно. И ако искате да знаете ще ви кажа, че да имаш една такава дружба с момиче е дори прекрасно. Преди аз просто бях убеден, че можеш да дружиш само с момчета, но това излезе невярно. И с момичета може, само че в това има нещо друго, което липсва в дружбата с момче. Не искам сега да се разпростирам за любовта, защото не ми е много ясно какво представлява тя. Но както се убедих, това на никого не е ясно; мисля, че дори възрастните доста грешат по този въпрос — макар да погледнах във всички речници и в енциклопедията, дори в Брокхауз и Ефрон, където, според мен, има какво ли не — но никъде не е написано какво представлява тя. Никъде. Ако не вярвате — проверете сами.

Но не за това става дума сега. Става дума колко е хубаво да ходиш ето с такова момиче като Ленка. Тя буквално всичко разбира. Просто да се чудиш. Колко пъти например става така: едва ми е хрумнала някаква мисъл, едва съм отворил уста — а тя казва — „да“ и може да продължи откъдето искате, все едно че главата ми е стъклена и всичко, какво си помисля, се вижда отвън като през витрина.

За първи път се сблъсках с това именно по време на тези древногръцки истории. Спомням си, беше късна пролет, по-точно в началото на лятото; четохме до късно в библиотеката, та чак пред очите ни се мерзелееше, и тогава ми дойде на ум, както разбрах, гениална мисъл — да идем с нея на Каменния остров. Според мен това е най-красивото място в Ленинград. Разбирате за кое място става дума, нали? За канала, който минава покрай Алеята с брезите, от лявата ѝ страна, ако вървиш откъм Крестовка. Особено красиво е там вечер, в разгара на белите нощи, тогава ти се струва, че това място се е появило от приказките на Андерсен — такива чудновати къщи с керемидени покриви, с тесни високи прозорци, напомнящи бойници на древен замък — само дето не се чуват да бухат сови, кацнали на ветропоказателите, защото там на всяка къща има ветропоказател — било като вимпел, било като петел, или пък корабче, като на Адмиралтейството — ужасно красиво. Искях всичко това да се открие

пред погледа ѝ изведнъж, едновременно и неочаквано, защото от порано знаех, че тя изобщо няма никаква представа за тези места. И ето че се качихме на четиридесет и шести автобус и пътувахме точно до Втората брезова алея — разбирате, че това е откъм Кировския проспект, така че и каналът, и къщите оставаха невидими за нас отдясно — а ние вървахме към Крестовка, точно към островчето, което е срещу гребния клуб „Енергия“, и цялата дяволия се състоеше в това Ленка да не се досети за нищо преждевременно. Тъкмо за това отначало я поведох малко по-вляво, в парка, уж по-далеч от същата тази Холандия, и тогава започнах да мисля върху това, което бяхме прочели в библиотеката, където бяхме седели поредните хиляда часа. Мина ми през ума, че е време вече да стигнем до някакво мнение за въпросния Омир, поне на нас самите да ни стане ясно кога все пак е живял, и аз вече бях отворил уста да запrikaзвам за това, когато Ленка в същата секунда каза:

— Аз мисля, че все пак Хеланик е прав.

Думите, които смятах да кажа, заседнаха в гърлото ми, и то така, че се закашлях. Защото аз смятах да кажа буквално същото. Смятах да кажа: „А знаеш ли, Ленка, според мен най-голямо доверие ми вдъхва лъже-Плутарх“. И макар че тя спомена за Хеланик, а пък аз — за лъже-Плутарх, просто да се чудиш как стигнахме до едно и също, защото от всичките десет милиона мъдреци, които в продължение на две и половина хиляди години не са стигнали до някакъв общ извод за времето, когато е живял Омир, само тези двамата — Хеланик, живял в александрийски времена, и този псевдо-Плутарх — изобщо живял неизвестно кога — смятат, че Омир е живял по времето на Троянската война. Само те двамата — и трябва да кажа, че в това, както виждате, и на двамата ни се стори, че има повече смисъл, отколкото във всички други варианти. Защото нито Кратес, нито Ератостен, нито Аристотел и Аристарх, които смятат, че Омир е живял горе-долу двеста години по-късно, нито пък Херодот и Тукидид, които смятат, че той изобщо е живял четиристотин години след същата тази война, могат да обяснят ясно и разбрано откъде тогава Омир е знаел все пак всичко толкова точно, с такива изумяващи подробности — всичко, дори и най-незначителните случаи, които са станали по време на тази война, откъде тогава е знаел всичко до най-малките подробности, та дори и как е изглеждал прочутият щит на Ахил. Е, да речем, една-две

подробности могат да бъдат измислени, но нали няма как да се измислят всички герои, които един с друг не си приличат, не могат да се измислят биографиите на всички, постъпките им, не може от нищо да се измисли всичко това. Според мен това е съвсем ясно. А като се вземе предвид, че преди него, преди Омир, изобщо никой друг — разбирате ли, никой друг не е описвал подобни неща, значи, не е имало той откъде да види, да прочете всичко това, не е имало от кого; не е имало от кого да се учи как да пише, и в такъв случай, както и да го увъртаме, ще трябва да признаем, че той би могъл да опише всичко това, само след като го е видял. Затова именно великият археолог Шлиман е вярвал толкова на всяка Омирова дума. Както знаете, той не е бил учен — в такъв смисъл, че той просто е обичал своята археология и е вярвал в Омир като в бог и сигурно е смятал, че на Омир не му е било нужно да лъже, да си измисля, щом като е можел да пише самата истина — и какво излиза? Онези, които са се съмнявали, се оказаха не прави, а Шлиман, който е повярвал на Омир, се оказа прав и откри Троя и намери златното съкровище на цар Приам. Не, Шлиман също би се присъединил към Хеланик и лъже-Плутарх и към нас двамата с Ленка, макар че всички други — и Аполодор, и Ксенофан, Акций, Филохор, Ефор и Симонид — всички те, както и стотици други древни историци, разбира се, са подкрепяли своите доводи с някакви доказателства — но въпреки това не са могли да обяснят главното: откъде Омир е взел всичко това с такива изумителни подробности и защо след него никой не е могъл вече да се издигне до такава висота.

Може да ви се стори, че напразно сме изгубили толкова време, за да установим кога е живял той. Някой например може да каже, че не е известно и къде е живял — в Смирна или в Хиос, или пък на Итака, или в Атина, Колофон, Пилос... Да, и това не е известно, но него виж можем да си го обясним, защото ако мястото, където се е родил даден човек, има някакво значение, то къде по-голямо значение има времето — времето, когато се е родил и живял. Нека който и да е от вас се опита да си представи, че се е родил на същото място, само че преди повече от триста години — и моментално всичко ще му стане ясно.

И сега стана точно така, както става, когато започваш да говориш несериозно, а после се увлечеш. Ние така се бяхме увлекли от този въпрос и толкова се зарадвахме, че стигнахме до един и същ извод, че

аз дори забравих, че бях довел Ленка тук да ѝ покажа Холандия. Поседнахме с нея на една пейка и тя тутакси ми изложи всичко, което според нея ще се получи, ако ние повярваме на лъже-Плутарх. Първо, каза тя, ако съм запомнила добре, Херодот твърди, че всички богове е измислил самият Омир. А щом е така, то пак трябва да признаем, че той не си е изсмуквал всичко това от пръстите, а го е взел отнякъде. И ако приемем, че всичко туй е измислено от човек, в такъв случай трябва или да вярваме на всичко, или на нищо да не вярваме, това е съвсем логично. И тъй като науката е доказала, че Троянската война наистина е съществувала, тогава напълно можем да вярваме, че и Херакъл не е измислен, че не е измислен и Тезей, и Елена е съществувала, и Евристей, и тогава тя ми каза нещо изумително: каза, че Омир също сигурно е видял всичко това.

— И Херакъл ли? — питам аз.

— И Херакъл. И Евристей. И Елена. И Одисей. И всички други, всички.

— Но нали това не бива да го пишем — казвам.

А тя отговаря:

— Че защо? Това е ясно от само себе си — казва. — Евристей е живял в Микена. Херакъл е служил на Евристей. Евристей не е имал деца. След Евристей цар е станал Агамемнон. А представи си — казва тя, — че през това време е живял и Омир. Откъде да знаем на колко години е бил той? Пък и никой не знае. Добре, ами ако е живял? Ами нали в края на краищата някой все пак е написал „Илиадата“. Написал ли е, или не?

— Ами, написал е.

— Без „ами“ — написал е. Тогава как — казва — е могъл да напише всичко това, ако не го е видял? Той — казва — и митовете е съчинил. Ами че той — казва, — този човек, когото по-късно са нарекли Омир, невинаги е бил стар и сляп. Бил е като нас с теб. Бил е като Пушкин. Разбрал е, че трябва да се пишат стихове. И се е заел да описва всичко туй. Мислиш, че не му е било интересно. То се знае, че му е било интересно. А след туй е почнала Троянската война...

— Но това чак кога е било! — казвам аз.

А тя като пламна, та чак и на скамейката не я сдържаше вече, грабна ме за ръката и ме задърпа за някъде, като непрекъснато

повтаряше: „Не, ама ти все пак помисли — казва — как всичко е свързано“.

— Кое? — казвам. — Кое е свързано? — Аз просто се шашнах от тази нейна настойчивост. Никога не бях я виждал толкова възбудена, обикновено тя говори два пъти по-бавно, а сега просто беше като навита: приказва, приказва колко прекрасно съчинение ще стане, защото остава само да се реши, че Омир е видял всичко това и всяко нещо ще си иде на мястото. Тя като че ли просто беше пресметнала всичко с молив в ръка.

— Ти слушай добре сега какво казвам — рече тя. — Херакъл познавал ли е Тезей?

— Ами познавал го е.

— А Тезей откраднал ли е Елена?

— Откраднал я е.

— Сега вече разбираш ли?

— Че какво има тук за неразбиране — казвам.

И наистина започнах да си размърдвам мозъка и макар в момента все още да не разбирах всичко, просто учудващо бързо започвах да разбирам всичко, когато Ленка се заемеше да ме насочва към някаква мисъл. Така и сега: в същия миг, когато доста смело казах — „че какво има тук за неразбиране“, аз, право да си кажа, все още не разбирах напълно накъде ме тласка тя, но колелцата в главата ми вече се завъртяха и аз дори се изумих колко много нещо все пак бях успял да науча за това време — кажи-речи, три, четири месеца откакто бяхме взели от библиотеката първата книга и стигнахме до печалния извод, че в главите ни не е останало абсолютно нищо от това, което сме учили за древните гърци в училище. А нали аз, въпреки че е срамно да се говори за това, минавам за отличник — в такъв случай може да си представи човек колко струваха всичките ми шестици, и освен това — какво е останало в главите на всички други, щом такива ако мога така да се изразя, пълни отличници не са запомнили нищичко за такива интересни неща. Наистина интересни — по-точно, че са интересни, лично аз разбрах едва когато ми се наложи да се занимавам с този въпрос отблизо, но честна дума, тогава става нещо подобно на чудо; четеш, четеш и сякаш не виждаш, не забелязваш никаква връзка между различните книги и различните откъси и понякога дори си мислиш — всичко е напразно, всичко е безсмислено, безполезно. Но ето че ти дава

начален тласък за разсъждение момиче като Ленка, на което не можеш просто да кажеш — разбирам де, и толкоз — и гледай колко бързо започваш да обмисляш, колко бързо всичко разбираш и колко точно всичко застава по местата си — Херакъл и Евристей, Агамемнон и Менелай, Елена и Парис, и този несретник Тезей, и Троянската война, и Омир — всичко начаса си намира мястото, всичко се подрежда в непоклатима редица, и то за толкова кратко време, че ти не си успял да извършиш даже десет крачки.

И този път стана точно така. Разбира се, аз долових мисълта ѝ — и, да ви кажа ли, ако Ленка се заемеше сериозно с история, честна дума, щеше да тури в джоба си всички нас — всички момчета, които познавам, такива способности имаше тя. Да, достатъчни ми бяха десет крачки — не само за да разбере какво искаше да ми каже, но и да се възхитя как е могла да стигне до такъв извод. Само че не успях да изрека всичко това. Точно се канех да ѝ кажа колко хубаво го е измислила, когато алеята свърши и Ленка се вкопчи в ръкава ми. И занемя.

Ето така тя видя Холандия. Просто да се чудиш, но всичко излезе хиляди пъти по-добре, отколкото можех дори да очаквам. Тя просто замря, честна дума. Вкопчи се в ръкава ми и само можа да промълви: „Виж“ — и чак прехапа устни. И занемя.

Не знам колко време сме стояли така — сигурно десет часа — пък и това няма никакво значение. Защото ми беше приятно като никога. За първи път разбрах колко е приятно да споделяш нещо, което ти е скъпо, с човек, който разбира, чувства всичко като теб. Не, наистина, толкова е приятно, че Ленка мигновено разбра колко е неуместно сега да изрече каквито и да било думи, защото наоколо беше наистина като в най-правдоподобна приказка, но, то се знае, само привидно беше така, а вие сами знаете какво става в такъв случай — кажеш ли само една дума — и всичко ще изчезне. Но тя не каза нито една излишна дума — отвори широко очите си, които денем си бяха обикновени очи, огромни жълтеникави очи, заобиколени с пухкави мигли, но вечер изведнъж ставаха бляскави и загадъчни; гледа, вкопчила се в ръкава ми — и ние самите станаме в тази приказка сякаш принц и принцеса, които са се заблудили в гората... Виждате ли докъде стига човек, само му дай свобода да си развие въображението, да си пофантазира — а нали нито аз, нито тя сме вече деца, а сме зрели

хора. Да, принцеса и принц — ако си помислиш такова нещо при дневна светлина, то цяла година ще се червиш от срам. Но вие сте забелязали, че денем е едно, а вечер — съвсем друго; и ние стояхме и гледахме едва различимите сред зеленината островърхи покриви и чувахме леко шумолене и откъслечни гласове, и наоколо се мяркаха някакви сенки... Казвам всичко това, за да разберете колко хубаво беше наистина и колко изумена от всичко това трябва да е била Ленка, особено като се има предвид, че тя виждаше това за първи път в живота си, и то къде — в центъра на Ленинград.

А после тръгнахме напред и излязохме точно на това място, където ми се искаше да излезем — срещу островчето, минахме по малкото като играчка мостче и стъпихме на островчето — също мъничко като играчка, сигурно имаше десетина метра в диаметър. Нощта беше толкова топла, че въздухът приличаше на току-що издоено мляко, а наоколо цареше пълен полумрак, и ние седяхме на земята, на насипа, провесили крака, а долу се плискаше водата, и — сега трябва да си призная цялата истина — ние с нея започнахме да се целуваме вече съвсем истински. Не като тогава, срещу Нова година, а съвсем другояче; и ето пак ще ви кажа: никога не можеш да изпитаеш подобно нещо, когато дружиш с момче. Разбирам, че казвам нещо ужасно банално, някакви глупави разсъждения — но ако може да се дружи с едно момиче така добре както с момче, и ако отгоре на всичко момичето ти харесва — няма нищо по-хубаво от това. Нямам намерение да се разпростирам повече на тази тема, ще кажа само, че когато се връщахме в къщи, просто не си усещах устните. Не знам дали това говори нещо. Мисля, че то не е кой знае каква храброст, както ми се струваше в онези минути, по-скоро обратното, но тогава хич не исках да знам дали това е храброст, или нещо друго. Беше ми толкова хубаво, колкото може да му бъде на човек — и това е всичко, и няма да промълвя повече нито дума за това, ако ще да ме убие.

Бях започнал да разказвам колко добре се разбираме един друг и дадох този пример. Един-единствен. А можех да изброя десет или двадесет. Само че необходимо ли е? А също така казах колко приятно ми беше да споделя цялата тази красота, позната на мен, но не и на нея. Чудно нещо, та нали да споделиш, значи да поделиш нещо, а когато се дели, то става по-малко. А в случая съвсем обратното: поделиш, а става повече. Защото това, което беше у мен, не намаля,

остана си същото, а у нея, у този, да кажем, с когото делиш, от нищо става толкова, колкото е у теб — и излиза, че ти си поделил нещо, а то не само не намалява, а става двойно повече. И сто пъти по-приятно.

После аз споделих с нея всичко. Всичко, което знаех, всички тайни. Показах ѝ такива кътчета, за които не би научила дори да доживееше до сто и петдесет години. Такива красиви места в града има колкото щещ, направо в центъра на града, край Крюковия канал и на малките островчета в устието на Нева, докъдето бяхме ходили със спунинг — малка учебна двуместна лодка, която измъкнах веднъж от нашия клубен боцман чичо Вася — сигурно съм му примъкнал цяла каса с бира, докато ме намери за достатъчно подготвен да карам спунинг, а на мене пък ми помогна това, че бях гребал много там, на Днепър, когато живях при дядо и баба — аз разказах на Ленка и за този свой предишен живот — и знаете ли, тя, изглежда, притежава също и особен талант — да слуша. Когато те слушат така, ти по неволя започваш и сам да вярваш, че всичко това е интересно, така че аз ѝ разказах, без да крия нищо, дори за интерната — а по този въпрос аз обикновено си мълча.

Да, разказвах ѝ така, сякаш самият аз се готвех да стана Омир, певеца от древността — само дето ми липсваше някаква лютня. И в Ермитажа ходехме с нея — и дълго, докато не капнах от умора, мъкнах я по залите — толкова много ми се искаше да ѝ покажа всички наши любими кътчета. Не че това беше някаква новост за нея, разбира се, тя беше ходила няколко пъти в Ермитажа, но когато я заведохме ние с Костя — беше съвсем друго. По това време Костя знаеше вече всичко за нашата дружба — почти всичко, казвам почти, защото смятам, че има неща, които не че не бива да се казват на никого, а просто не се полага. И ето че ние двамата в една прекрасна вечер я взехме с нас и вече пред самия вход на Ермитажа някак си небрежно извадихме пропуските си за Ермитажа и ги показахме на контрольорите, които за тези три години ни бяха опознали всички като петте си пръстта, защото много често им помагахме след като свършат посещенията и остават купища мръсотия сякаш не е музей, а курник — да, те много добре ни познаваха, и ние можехме да вкараме със себе си ако ще пет души, никой нямаше да ни каже нищо. Но сега нарочно, за фасон се спряхме, размахаме пропуските си, а за Ленка казахме: „Тя е с нас“ — и чак след това минахме през контролата.

В Ермитажа ние ѝ показахме любимата ни мумия, която се намира в Египетския отдел, защото другата — онази, която е била намерена в Алтай, не ни харесваше и не ходехме да я гледаме, но виж

египетската — всеки път, и Костя с такъв страшен блясък в очите разказваше как в Древния Египет са балсамирали тези мумии, че на човек можеше да му се стори — само да ни дадат възможност, ние сами бихме балсамирали когото поискате, макар че както ви е известно, тайната за балсамирането е завинаги загубена. А после я поведохме към Пантоха де ла Крус, на когото тя никога не би обърнала внимание, и дълго стояхме пред този червенокос мръсник с червени като на албинос очи; и на мен все ми се струваше, че само да му се даде възможност, той още сега ще изскочи от рамката и ще ни направи всички на пух и прах — толкова му харесваше, че стоим пред него и умуваме за неговите достойнства. Да, всичко ѝ разказах, всичко споделих, всички свои тайни. И за Ду Фу разказах, за великия китайски поет, за когото тя, разбира се, нямаше никаква представа, както няхах и аз, преди да измъкна веднъж от купа книги стиховете му, когато играехме с Костя на Пуническа война. Показах ѝ стихотворението за дивата гъска. Но не казах как бях плакал тогава в двора — не знам защо, не ѝ казах. А после четохме същия този Ду Фу до побъркване и сега ние с Ленка сигурно сме най-начетените специалисти по Ду Фу, защото тази книжка я знаем кажи-речи наизуст, а след туй аз изгубих десет астрономически години, за да преровя всички книжни купища — и в края на краищата намерих окъсана от дългогодишно стоене зелена книжка, на която беше изобразена златна луна, голяма колкото една копейка, и с тънки като косъм преплетени черти беше нарисувано езеро с цветове на лотос и ако видите някъде такава книжка — вземайте я, без да се колебаете, занесете я у дома си и се наслаждавайте — стига да имате търпение да стигнете до къщи, без да погледнете в нея.

И аз мислех, че така ще бъде винаги. Дори не можех да си представя, че Ленка може да иде някъде; дори и за краткото време на ваканцията — и това дори трудно можех да си представя, а когато тя каза, че цялото им семейство заминава за цели три години в това дяволско Кириши — вътре в мен нещо сякаш се скъса. Не, аз не можех да си представя, не можех да повярвам, че ще започнат занятията и аз ще вляза в класа, а там на третия ред отдясно, ако извия очи от мястото, където седя аз, ще има свободно място или още по-лошо, ще стърчи някой подобен на Гера Попов — само като си представя това, и няма да ми се иска да ходя на училище. Но постепенно все по-рядко и

по-рядко се сецах за това, защото времето си минаваше и Ленка повече не споменаваше за това триж проклето Кириши и аз, види се, започнах да си мисля като онзи щраус, който мушвал главата си под крилото и смятал, че щом си е скрил очите и нищо не вижда, то и него никой не го вижда.

Точно така беше и с мен. Аз просто престанах да вярвам в Кириши. Още малко и щях да стигна до убеждението, че съм го сънувал и че такова място, такъв град изобщо не съществува в природата, че само ми се е сторило и това ще продължава винаги, винаги, до края на ваканцията ние с Ленка ще обикаляме по най-различни прекрасни места, а когато ваканцията свърши, ще се върнем в нашия клас сякаш нищо не е било.

Но щом съм могъл да мисля така, значи аз съм много по-глупав, отколкото изглеждам. Защото да мислиш така означава да се надяваш на чудо — а може ли някой да каже, че в живота му е имало поне едно чудо. Поне едно-едничко, макар и не кой знае какво. Възрастните — да. Предполагам, че с възрастните понякога все още се случват чудеса, но с децата — никога. Поне аз не съм чувал никое от момчетата да казва такова нещо. А щом е тъй, значи, ако аз не бях кръгъл глупак, би трябвало да не забравям за това. Да не забравяме, че с децата не стават чудеса и да не се сравнявам с щрауса.

Защото тя замина.

Да, замина.

Замина в деня, когато очаквах да ме изпишат. По-точно, очаквах да ме изпишат следващия ден, а този ден, за който сега говоря, беше неделя, а както знаете, неделен ден никого не изписват. В болница, дори в такава изискана, общо взето е страшна скука, а неделен ден пък — два пъти повече, особено ако от дългото лежане там са ти изтръпнали хълбоците — както стана с мене. Цял ден кръстосвах по коридорите, като не знаех какво да правя, бях обиколил вече, струва ми се, всички възможни и невъзможни кътчета, дори поспах малко, макар че в тази Военномедицинска прехвалена академия, както ми се струва, си бях отспал за петстотин години напред, до края на живота си. Да, близо час все пак дремнах, но сънят ми беше някак си неспокоен, защото този ден беше ужасна жегата, и щом тук, въпреки дебелиите старинни стени беше толкова горещо, то можете да си представите каква преизподня беше навън — на улицата дори се беше разтопил асфалтът и от прозореца се виждаше как токетата на жените затъват в тротоара. Страшен ден беше, и накрая вече така ме заболя главата, сякаш отгоре ми беше се стоварила гредата и аз още по-умърлушено се мъкнех нагоре-надолу като призрак и пречех на всички, докато не намерих някакъв вестник от преди триста години, където беше напечатана партия от мач за първенство и аз взех от дежурната шахматната дъска и кой знае колко време разигравах партиите на Спаски против Бирн и му давах мат след мат, жертвайки царицата за две незначителни фигури.

А после дойде да ме види леля, за която, мисля, бях почнал да ви разказвам, но не довърших. И правилно съм постъпил, защото от идеята на родителите ми да ме оставят под неин надзор не излезе абсолютно нищо. Спасението беше в това, че, както сами разбирате, аз не се нуждаех от никакъв надзор, пък и ако някой би имал нужда от такъв, то биха могли да го оставят под надзора на първия срещнат и щеше да се получи същото. Защото веднага след заминаването на родителите ми с моята леля се случи в института една ужасно глупава история, която от целия свят, от всички три и половина милиарда души можеше да се случи само на нея. Заради нейната неизтощима вяра, че целият свят се състои от кристалночисти хора, които имат нужда от лелината подкрепа. Тази история е толкова безсмислена, толкова глупава, че на мен дори не ми се говори за нея. Споменавам я само

защото оттогава ми втръсна да слушам от своята леля все за тази история. И ако не беше болницата, където я слушах поне веднъж седмично, сигурно просто щях да се побъркам. Ето каква е тази история: със своята вечна готовност леля ми се заела, дето не ѝ е работа, да помогне на своята колежка по фамилия Дуля, чиято дъщеря, младата Дуля, работела заедно с майка си и леля, та точно тази дъщеря се омъжила — тя била към седемнадесет години, тази младата Дуля — за някакъв младеж, който бил дошъл в Ленинград, дявол го знае откъде, мисля, че от Белорусия, да следва. Но тъй като бил тъп като галош, не го приели в института. И вместо да си отиде, откъдето е дошъл, той се хванал портиер в някаква си кантора на жилфонд, и освен това се наредил и по съвместителство да работи по ремонт на покриви, което в края на краищата го погубило. Защото именно тогава се запознал с тази младата Дуля и не знам какво ѝ е разправял, но едно ми е ясно, на нея ѝ се видяло страшно романтично, че той, як като кон, работил като портиер, макар да има диплома. Не знам точно как е станало всичко, но те се оженили и след половин година милицията арестувала младежа, защото бил карал ламарина, която му отпусkali за ремонт на покривите, и я продавал на всякакви градинари, на такива, които си строели къщи, и си живеел весело и охолно — но както сами разбирате, до време. А после го спипали. И точно тогава се започнала тази история. Когато тези две Дули вместо да работят по цели дни ревели, докато леля ми просто сама им предложила своята помощ — след което, то се знае, тези две лелки, двете Дули, убедили моята леля колко прекрасен бил този младеж, божи агнец, и че било станало просто грешка, че той изобщо не бил пипал тази ламарина, хич не я пипал, а ламарината сама се продавала — то леля повярвала на всичко и се хвърлила в сражението като танк, вдигнала на крак цялата общественост да се застъпи за „невинния“. И постигнала своето — обществеността повярвала на леля и се застъпила, защото тя — не обществеността, а леля, разбира се — пък и обществеността също, имат голям авторитет, леля — като първенец в труда, комунист, герой от войната, а обществеността — като глас народен. Но когато започнало делото и съдиите взели да разкриват цялата тази работа — с ламарината и още различни други неща — толкова нещо излязло наяве, че и трите си изпатили, така че и леля, и обществеността останаха посрамени. Дори на сляп човек, а не само на опитните съдии,

станало ясно: нужно ли е било обществеността да се застъпва и да безпокои всички, или е трябвало да си мълчи; и разбира се, този същият младеж, върху когото се бе струпала толкова ламарина, че той не могъл да измисли нищо друго освен да я изпраща с камиони у дома си в Белорусия, получил максимална присъда, но освен това съдът издал някакво частно определение и го изпратил в лелиния институт, та да не свикват друг път да се застъпват за разни там крадливи покривни майстори — и тогава леля си изпатила двойно. От една страна яла калай от обществеността, която, да си признаем, е била заблудена от леля — и заради тези свои най-добри подбуди си спечелила и мъмрене по партийна линия. А от друга страна — и това е най-характерното за цялата тази история — двете Дули започнали ужасно да тормозят клетата леля, защото, разправяли те наляво и надясно, ако тя не се била намесила в делото, съдиите нямало да се озлобят толкова заради намесата на обществеността и тогава техният портиер покривач щял да получи с една-две години по-малка присъда.

Ето такава беше въпросната история и сигурно се сещате, че леля така и не можа да разбере защо ѝ се стовари върху главата всичко туй и всеки път, с каквото и да започвахме нашия разговор, винаги се връщахме към тази твърде поучителна, според мен, но съвсем не толкова увлекателна история, за да я слушам най-малкото веднъж седмично — а аз при всяко лелино идване слушах точно това.

Е, то се знае, не само него. Защото всеки път освен разните свои злополучия леля ми донасяше толкова огромно количество разнообразна храна, сякаш не идваше при напълно здрав човек, когото и без друго така го хранят, като че го угояват, в най-хубавата болница в света, а при затворник, осъден на много години, в някое от подземията на средновековен замък. Колкото и да я молах да не ми носи нищо — ама съвсем нищо — колкото и да я уверявах, че с храната, която ми дават, мога да изхраня още двама души — тя не искаше и да ме чуе и само повтаряше: „Болен човек трябва да се храни, яж повече, по-бързо ще оздравееш“. И когато се прибирах в стаята си след лелините посещения, мъкнех на гърба си торба с провизии — същински Дядо Мраз срещу Коледа.

Нито за минутка не останах вътре. Споменах вече, че този ден беше ужасна задуха, и аз пак излязох в нашата градинка, пък и болничната стая ми беше вече втръснала, и ако не бяха уверенията на

Василий Василиевич, лекуващия ме полковник лекар, че приносът ми в науката е просто неоценим — повярвайте ми, отдавна да бях офейкал оттук — както си бях — в тази глупава болнична пижама и късите панталони, с които приличах на шампион по джудо. Но не бях успял още да се наместя по-удобно, когато до входа спря такси, и спомням си, че много се учудих, защото на тази тиха уличка, на която излиза оградата, таксито е рядко явление. Но очите ми просто щяха да изскочат, когато от него, от таксито, изскочи Ленка и хукна към портичката. Спуснах се към нея, страшно се зарадвах и от глупост дори не се почудих защо тя посред бял ден се разхожда с такси, и в този момент тя ме видя.

Тогава най-после и аз разбрах, че тук има нещо друго. Но толкова се бях зарадвал, че просто по инерция се развивах като дръвник:

— Ленка — викам, — браво на теб!

А тя ми отвърща:

— Дима. Аз заминавам.

Отведнъж се заковах на мястото си, сякаш се бях затичал и се бях блъснал в оградата.

— Как така заминаваш? Тоест ти искаш да кажеш...

А тя:

— Димка. Заминавам. Днес, след малко... Аз не можах да те предупредя. Самата аз не знаех. Днес... днес... изпратиха камион и „Волга“ и вече целият багаж е натоварен... и аз... аз казах, че ще ида да се сбогувам с момичетата... а това... е за теб, за спомен. — И чак сега забелязах, че държи доста голям пакет и ми го пъха в ръцете, и виждам, е развълнувана и разтревожена и макар че аз самият се бях вцепенил, но веднъж в живота си разбрах, че трябва да проявя мъжество, да не се разцивря, макар че ми се искаше да ревна, а ѝ казах: „Почакай. Почакай — казвам ѝ, — почакай една минутка“.

Грабнах пакета и изтичах в стаята си. Хвърлих пакета на леглото, измъкнах от шкафчето анцуга си и всички пари, които си бях спестил — към осем рубли, преоблякох се за четвърт секунда — и тичам надолу, покрай изумената санитарка.

— Да тръгваме — казвам. — Да тръгваме, ще те изпратя.

И двамата — бегом при колата, и аз се преструвам на такъв храбрец, а сърцето ми се е свило, стигнахме ние до колата, а вътре в

нея седи — кой мислите? Костя.

— Ах ти, мръсничко — казвам.

А той се смее: „Престраши се — казва. — Значи аз загубих кутия бонбони. Нали така, Ленка?“.

Но тъкмо тогава таксито се понесе, изскочи от тунела на Литейния мост, а Костя седи отпред при шофьора, разговаря нещо с него, пък аз дори не се сещам отначало къде отиваме, и само се мъча да не се издам, да не заскърцам със зъби, събрах цялата си воля, защото гледам, че Ленка аха-аха да заплаче и в очите ѝ вече трептят сълзи — да, една огромна сълза увисна на миглите ѝ, и тогава аз забравих всичко, прегърнах я и заговорих:

— Нищо, нищо — казвам. — Ти ще ми пишеш. Нали ще ми пишеш?

А Ленка не може дума дори да промълви, а само кима — и така продължи да кима, чак докато видях, че пристигнахме.

Да, пристигнахме. Тя живееше на ъгъла на улица „Севастиянов“, а ние спряхме, преди да завием по „Кузнецовска“, но дори и оттук се виждаха огромен покрит камион и вишнева „Волга“ — точно пред входа на Ленкини, и едва сега разбрах, че не сънувам всичко това, ами е наяве и Ленка си заминава. В това време шофьорът излезе, вдигна капака и се наведе да човърка нещо там, Костя също се присъедини към него, и ето че ние с Ленка останахме двамата, а след малко тя ще излезе и ще си тръгне. Нищо не ми се искаше да гледам. Наведох глава и седя. И чувствам, че от моята прехвалена сила на волята ѝ сега ще остане само мокра локва. И тогава чувам:

— Дима... — и преди още да разбере какво става, Ленка ме целуна. Не знам къде е искала да ме целуне, но се получи някъде между ъгълчето на устата и носа, а после ми каза право в ухото: — Димка... Ами че Кириши е съвсем близо... ще ти пиша, а през зимата ще дойда — за ваканцията. — И изскочи от таксито.

Видях как изтича на десетина крачки, после, сякаш си спомни нещо, обърна се, и затича обратно, дотича до Костя, млясна го по бузата — видях как се надигна на пръсти — а след това претича през улицата и се изгуби.

После ние се върнахме със същото такси. Костя пак седеше до шофьора, а пък аз се клатушках отзад и ми беше някак си безразлично, сякаш всичко случило се не стана с мен, ами с някой съвсем непознат,

и отново не забелязах кога прекосихме с колата целия град, и аз се затътрих към болничната си стая, а Костя ми извика подире: „Ей, горе главата...“.

И си замина.

И точно тогава заваля. Казах вече, че целият ден беше ужасен пек, като в преизподня, непоносимо задушно, но ето че сега небето сякаш се продъни и над града се изсипа такъв дъжд, като че настъпи втори всеобщ потоп — и докато стигна до стаята си бях толкова мокър, че от дрехите ми се стичаше вода.

Но на мен ми беше все едно. Дори и да ме застреляха сега, нямаше и да забележа. Едва сега почвах да осъзнавам всичко и точно тогава усетих колко ми е лошо. Дотътрих се до стаята си, смъкнах анцуга си и навлякох джудистката пижама. Прозорецът беше отворен, навън святкаше и гърмеше и светкавиците бяха толкова силни, сякаш наистина съществуваше гръмовержецът Зевс, повелител на мълниите. Седнах на леглото и видях пакета, който ми беше дала Ленка, започнах да го развързвам съвсем несъзнателно, а в ушите ми все още звучаха нейните думи — дето ми обеща, че ще дойде през зимната ваканция — и непрекъснато се мъчех да пресметна кога ще бъде това, щом сега сме август — мъчех се и не можех, и през това време развързах пакета. И какво мислите имаше в него? Разкошна книга — „Одисея“ — старото издание на Девриен с необикновено красиви гравюри...

Не можех да издържа повече. Чувствах, че ей сега ще направя нещо. Ще скоча от прозореца. Ще счупя стъклото. Ще закреция. Вкопчих ръце в таблата на леглото и започнах така да го друсам, сякаш то имаше някаква вина... И в този момент видях ябълките.

Те стояха на нощното ми шкафче — гладки, еднакви, златисти. Веднага ги познах — това бяха ябълките от градината на Хесперидите — който ги притежава, ще бъде вечно млад. И тогава разбрах всичко. Защото на мен такава младост не ми трябваше. Пък и никаква не ми трябваше — нито обикновена, нито вечна. За какъв дявол ми беше. Не исках да съм млад. Исках да съм възрастен, защото възрастният си е друго нещо! — не зависи от никого, няма нужда да чака никаква ваканция, пък и никой не го оставя и не си заминава, когато не му се иска. Не, такава младост хич не ми трябва. И тогава разбрах какво трябва да направя. Сграбчих ябълките и ги запратих през прозореца с всичка сила. Първо едната, после втората, след туй третата — те

тупнаха по асфалта, подскочиха, търкулнаха се и се изгубиха. И тогава чух глас отдолу. Не можех дори да повярвам на ушите си — наведох се през прозореца и какво да видя — долу, точно под прозореца, мокър като кокошка стои Костя и ми вика:

— Ти какво, да не си си изгубил ума? За малко да ми пукнеш главата с тези твои глупави портокали.

А аз му отвърщам:

— Костя, глупчо, какво правиш тук?

А той:

— Ами знаеш ли — казва, — помислих си — ами ако решиш да скочиш от прозореца? Пък аз ще те уловя.

Тогава аз му казвам: „Всичко е наред“.

А той: „Е тогава — вика — аз да си вървя“.

Ето такова нещо ми се случи.

Спомням си, че тогава четох, четох до полунощ и неусетно съм заспал. Събудих се на разсъмване — лежа, свит на кравай, а под главата ми „Одисея“. Станах и отидох до прозореца. Дъждът отдавна беше спрял и сега беше съвсем чисто. Небето беше ясно и си личеше, че през деня пак ще бъде непоносима жегата. Душата ми беше съвсем спокойна и чиста, сякаш дъждът ме беше промил и ми се искаше нещо — все едно че там, вътре, дето трябва да бъде душата, има малко незапълнено пространство, което непременно трябва да се запълни. Само че не знаех какво означава това.

Сигурно стоях така повече от час, стоях и гледах водата и небето, което светлееше все повече и повече, изкъпаните от дъжда дървета, замрели в очакване на жегата, и все мислех — какво искам, какво очаквам... И тогава се улових, че ми се иска да дойде зимата и да има сняг.

Издание:

Автор: Валентин Тублин

Заглавие: Златните ябълки на хесперидите

Преводач: Донка Станкова

Година на превод: 1980

Език, от който е преведено: Руски

Издание: Първо

Издател: Държавно издателство „Отечество“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1980

Тип: Повест

Националност: Руска

Печатница: Държавна печатница „Димитър Найденов“

Излязла от печат: 15.2.1980

Редактор: Огняна Иванова

Художествен редактор: Йова Чолакова

Технически редактор: Петър Стефанов

Художник: Людмил Асенов

Коректор: Албена Николаева

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1596>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.